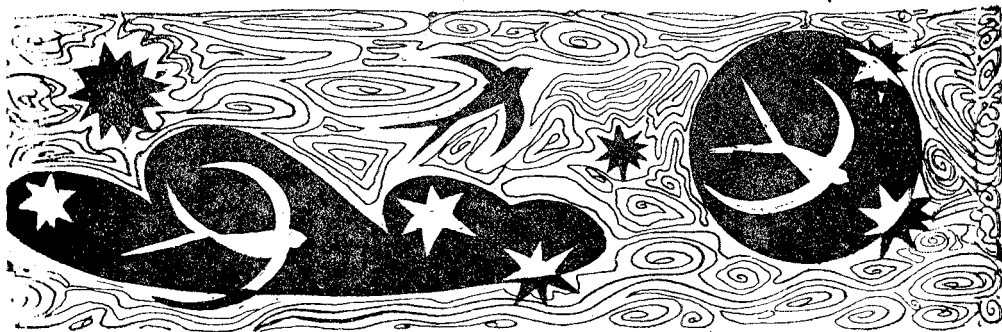

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

БАРОТ БОЙҚОБИЛОВ
ЭРКИН ВОҲИДОВ
ОДИЛ ЕҚУБОВ
ЛАТИФ МАҲМУДОВ
НОРМУРОД НАРЗУЛЛАЕВ
АБДУЛЛА ОРИПОВ
ТУРОБ ТУЛА
ХУДОЙБЕРДИ ТҶХТАБОЕВ
НОСИР ФОЗИЛОВ
ҲАЛИМА ХУДОЙБЕРДИЕВА
ИБРОҲИМ ҒАФУРОВ
АБДУБОҶИ ҒУЛОМОВ (рассом)
ОЙДИН ҲОЖИЕВА
УТҚИР ҲОШИМОВ

ШЕЪРЛАР, ҲИКОЯЛАР,
ОЧЕРКЛАР, АДАБИЙ-
ТАНҚИДИЙ МАҚОЛАЛАР

ЁШЛАР

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети

«ЁШ ГВАРДИЯ» нашриёти

Тошкент—1980

МУНДАРИЖА

НАСР ва НАЗМ

- 5 Едгор ОБИДОВ. Комсомоллигим.
7 Ғуллом АБДИЕВ. Шеърлар.
10 Аҳмаджон АБДУРАҲИМОВ. Шеърлар.
12 Бахтиёр БОБОНОВ. Шеърлар.
14 Хуршид ДАВРОН. Шеърлар.
17 Омон ЖОРҚИНБОВЕВ. Болаликнинг сўнги кунини. Ҳикоя.
21 Юсуф ЖУМАЕВ. Шеърлар.
23 Карим МАЛЛАЕВ. Шеърлар.
25 Мурод МУҲАММАД ДУСТ. Бир тойчоқнинг хуни. Ҳикоя.
41 Бозор НОМОЗОВ. Шеърлар.
43 Нормурод НОРҚУЛОВ. Шеърлар.
44 Шавкат РАҲМОН. Шеърлар.
47 Убайдулла СОДИҚОВ. Хурсиниқ. Ҳикоя.
50 Аҳмад ТОШХУЖАЕВ. Шеърлар.
52 Абдуҷамил ХУЖАМОВ. Шеърлар.
54 Жўрабек УРИНБОВЕВ. Шеърлар.
56 Тоҳир ҚАҲҲОР. Шеърлар.
58 Уроз ҚАЙДАРОВ. Шеърлар.

ТЕНГДОШЛАРИНГ ЖУРЪАТИ

- 60 Мурод АБДУЛЛАЕВ. Ифтихор. Очерк.

БОЛАЛАР АДАБИЁТИ

- 65 Болалар фольклори.
67 Ёқутхон АҚРАМОВА. Ари. Ғурра... Ҳикоялар.

- 70 Ҳамидулла МУРОДОВ. Шеърлар.
72 Тошпўлат ХОЛМАТОВ. Шеърлар.

САРГУЗАШТ ВА ФАНТАСТИКА

- 74 ~~Хуршид~~ ДУСНУЖАЕВ. Киова қуёши. Ҳикоя.
79 Рустам ОБИДОВ. Нураш-Одия. Ҳикоя.

«МОЛОДОСТЬ» САҲИФАЛАРИДАН

- 85 М. Акчурин, А. Воргудяев, Г. Галимова, Л. Егорова, Н. Лукьянов, В. Микрюков, Е. Пагиева, Ю. Сайфуллин.

АДАБИЙ УЙЛАР

- 91 Ботир НОРБОВЕВ. Биринчи китобиниқ кадри.

«ЕШЛИК» ТАБАССУМИ

- 98 Абдунаби МАННОПОВ. Сўзни тежайлик. Қарсақшунос. Ҳикоялар.
100 Эгамберди ҚУДРАТОВ. «Олтин олма, дуо ол». Фириб егани фирибгар. Ҳикоялар.

ҚУШИҚ ҲАМРОҲИМИЗ

- 102 В. ДЕМЕНТЬЕВ. Газ тола тўқиймиз.

70500—167
356 (04)—80 без объявл.—80 4702570000

©Издательство «ЕШ ГВАРДИЯ», 1980 г.

Ёдгор ОБИДОВ

КОМСОМОЛЛИГИМ

Қ а с и д а

Қаламимдан нур томса—
Ҳислар тиниқлигидан,
Тиниқ орзулар билан
Кўнглим тўлиқлигидан.
Тўлиқ кўнглим ўсадир
Меҳрим илиқлигидан.
Бари даврим мазмунин
Роса бўлиқлигидан.
Яъни сен борлигингдан,
Менинг баркамоллигим,
Коммунистик ёшлигим—
Комсомоллигим.

Баркамоллик не эди
Оқ нурлар оғушида,
Бобом кўрган рўёми
Болаликда тушида.
Не синоат бор экан
Тенгдошимнинг ишида...
Тоғлар гангиб турибди
Кела олмай ҳушига
Шу навқирон ёшида —
Тоғдан зўр залворлигим,
Коммунистик ёшлигим—
Комсомоллигим.

Байкалдан Амургача
Тақдир йўли тортилса,
Ёшлик эшелонига
Давр юки ортилса,
Қарши чўлин пахтаси
Сувга бўйлаб тортилса,
Йигит номин оқламоқ
Ориятда бор бўлса,
Гар шу ихтиёр бўлса,
Сен шу ишда борлигим,

Яъни барқарорлигим,
Коммунистик ёшлигим—
Комсомоллигим!

Равшан тортиб кетаман
Сени ўйлаганимда,
Юрагинг зарбига мос
Қўшиқ куйлаганимда,
Қайда бўлсам, номингни
Севиб сўйлаганимда,
Борлигим иқбол аро
Туриб бўйлаганимда,
Бўйлаб тўймаганимда...
Бахти безаволлигим,
Коммунистик ёшлигим—
Комсомоллигим.

Харита юзидаги
Оқ доғлар ҳам ранг олса,
Уруш ва қирғин деган
Совуқ гаплар йўқолса,
Йигитлар боқишида
Фақат илиқлик қолса,
Табассум тиниқлиги
Ҳар дилга ўт сололса,
Меҳр ўтин ёқолса,
Сенинг сериқболлигинг,
Коммунистик ёшлигим—
Комсомоллигим!

Денгиздек жўшиб турса
Тиним билмас юраклар,
Кундан-кун ортаверса
Орзу-ният, тилаклар,
Асримиз қаддин тиклаб
Турса кучли билаклар,

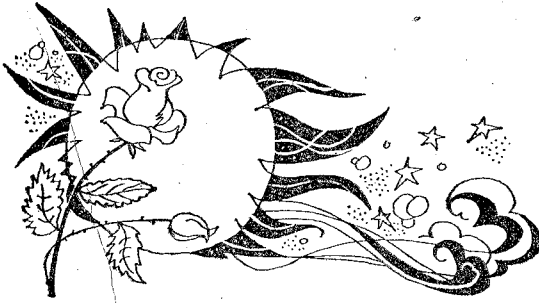
Қаршинғизда қад букса
Сирли юксак-юксаклар,
Не учун олқиш айтмай
Тоғдай ўсиб кўкраклар,
Борингга борлиқ тилар
Юртега тилакдошлигим.
Коммунистик ёшлигим—
Комсомоллигим!

Сенга олам боқадир
Минг юлдуз кўзи билан,
Умиддай мўлтиллаган
Минг кўз юлдузи билан.
Кўксида энг ардоқли,
Суюкли сўзи билан,
Тақдирин қўлларига
Тутиб ўз-ўзи билан,
Барча нуфузи билан...
Маним нуфудорлигим,
Коммунистик ёшлигим —
Комсомоллигим!

Сайёралар сайрига
Йўл очмоқ не бўлибди,

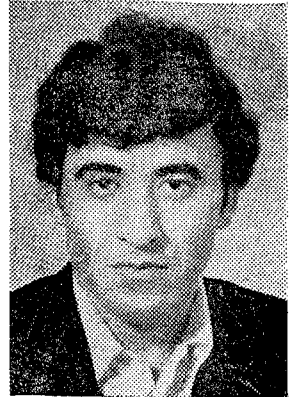
Қалбини машғал қилиб
Нур сочмоқ не бўлибди.
Оламни онам, дея
Даст қучмоқ не бўлибди.
Қоинотнинг сирларин
Шарт очмоқ не бўлибди,
Фош этмоқ не бўлибди,
Илми оламворлигим,
Коммунистик ёшлигим —
Комсомоллигим.

Бу орзули дунёда,
Орзу каби суюксан,
Шижоатдан бунёдсан,
Бунёдсан, эзгуликсан.
Ленин таълимотидан
Қалби олов-ўтликсан,
Ростин айтсам, сен шундан
Қудратлисан, буюксан,
Улуғликдан улуғсан,
Эл аро элдорлигим,
Коммунистик ёшлигим—
Комсомоллигим!

Ғулом АБДИЕВ

1959 йили Сурхондарё областининг Денов районида туғилган. Ҳозир ТошДУ журналистика факультетининг V курсида таҳсил олмоқда.

БОЛАЛИККА УХШАР БАҲОР...

* * *

Булулларнинг ранги оловланмоқда,
Булуллар ёнмоқда негадир!
Осмон йироқдадир, кўчалар тупроқ,
Оёқ изларида чизилган ҳолат —
айлана сўроқ

эшикка қадар,
деразага қадар:

«Мен сени кутяпман кўчада».
Булуллар қорайди, ёнди, тугади,
Юлдузлар яқинроқ келди кўзига,
Дераза бир парча тупроқ кўчани,
Яланг оёқларини ёритди.

Кўймади онаси қизни кўчага — руҳсат йўқ!

Оёқ изларида чизилган ҳолат —
айлана сўроқ
эшикка қадар,
деразага қадар!

Чиқа қол, бу — менман!

Арғимчоқ учамиз ой нурларида,
чиқа қол!..

Тун. Сухбат курар дераза билан —
яланг оёқ бола...

Бир аёлнинг, бир эркакнинг юзларида —
Ойнинг тилларанг нурлари тугаб бормоқда!

* * *

Сен ёлғиз меники, сен менга ёрсан,
Ҳусн маъбудаси танг қолмиш бунда.
Ё фалак адашди, ё мен адашдим,
Севмоқ қандай яхши дарахт олдида!

Ёмғирлар осмони — кўзёш осмони,
Ёмғир хаёлларни кўриқлайди жим.
Мен сенга ишонгум бу тун, бу тонгда,
...Ёмғирни ўғирлаб уйга кирган ким?!

Сен бепарво қолдинг, эрта-чи, қотил,
Хаёлнинг у кесилган бийрон тили
Сўзлаб беролмайди ўз изҳорини —
Карахт ҳислар билан боғланган йўли.

Келгин, гўзалликка маъбуда бўлгин,
Бу тун кўзларимга кулиб қарагин.
Осмон қоралиқда соф, бегубордир,
Бу кеч сочларингни майда ўрагин.

Очиқ қолсин тилсиз деразалар ҳам,
Биз ҳақда сўзласин парвоналарга.
Бугун лабларингдан ўпар оппоқ тонг,
Бу тонг шеър ўқийман шабадаларга!

* * *

Тонг отади балки, шу соатларда,
Кўрасан кўзингни, оқ нурни силаб!
Димоғингдан келар тонг бўйи,
Ожиз шивирлайди шунда лаб:
«Суй мени қаттиқроқ!..»

Ҳозир кун ботади — подалар қайтар,
Туёқлардан келар гул ҳиди.
Анқийди гул ҳиди молхоналарда!
Майсаларнинг яшил қонлари! —
Қотиб қолган мол туёғида...

Сен секин кирасан омонат уйга,
Тун ҳадиксирайди: «бегона бошмоқ».
(Бошмоқдан анқийди хушбўй гул ҳиди.)
«Танийман», деб қолди остона...
...Тун такрорлар дўриллоқ овозда:
«Қаттиқроқ суй мени!..»

* * *

Унут кунларингни хотирла қайта
Ва тингла кечмишининг рангин куйларин,
Балки бир афсунгар эртак сингари
Ғалаён кўтариб келар кунларинг.
Қўлингни тутқазгин у унут қўлга,
Эъзоз эт эртанинг қутлуғ соатин,
Ушанда жимгина юрагинг билан,
Топиб айтармисан ҳаётнинг отин!
Ким экан қоронғу гўшада юрган?
Ёшлиқмикан висол ахтариб кезган?
Не тонг у қизмикан поймол кунларин —
Унутмоқ-чун келган, сочлари тўзган!..
Офтоб ғариб боқди тонгда дарахтга,
Айро тушибдилар япроқлар беун.
Кўнглин билмоқ истаб кўшни чинорнинг
Ё толлар айғоқчи юборди бу кун.
Не бўлса бўлибди, сен қилгин парво,
Уқигин Парфининг дилбар кўнглини.
Мунгли оҳангларда садодай пайдо —
Бўлгину авайлаб асрагин уни.
Шунда сокин бўлиб бағримга киргин,
Энтикиб қаршилар интиқ юрагим.
Бугун гўзал тонгни ардоқлаб қара,
Япроқсиз новдадай бўм-бўш қўлларим!

* * *

Ҳали оппоқ баҳор келар,
Соғинтириб, ҳам кулиб.
Оппоқ булут ҳоким бўлар
Само узра тўкилиб.

Армон бўлиб чўққиларда,
Уйғонади кумуш қор!
Дарахтларнинг гул-баргида —
Кулар шабнамда баҳор!

Қалдирғочлар қайтар ҳали —
Гул ҳиди — қанотида.
Болаликка ўхшар баҳор —
Туйғуларнинг қатида.

Ҳали оппоқ баҳор бўлар,
Юрак гулдай тақилар.
Учиб ўтар, ҳу, турналар,
Кўзларимга тўқинар...

Аҳмаджон АБДУРАҲИМОВ

1950 йили Андижон область, Олтинкўл райониде туғилган. У Андижон Давлат педагогика институтининг тарих-география факультетини тамомлаб, ҳозирги кунда Олтинкўл районидеги 13-ўрта мактабда ўқитувчилик қилмоқда.

ТАРҚАЛМОҚДА ЧАМАНЛАР БЎЙИ...

Тарқалмоқда чаманлар бўйи,
Нур сочмоқда беминнат Қуёш.
Неларнидир ўйлаган кўйи
Бормоқдасан, оддий ватандош.

Ишхонага кирасан секин,
Танишларга берганча салом.
Шу тахлитда бошланади кун,
Бошланади одатий маром.

Бир пайт кимдир гап очиб қолар:
«Ўнгланарми Чилида аҳвол?»
Сени оғир ўйларга солар
Ва қийнар бу жўнгина савол.

Хаёлингда жонланар тагин,
Оқшом «Вақт»да берилган хабар —
Қай бир элда авж олган қирғин,
Устихони қолган болалар...

Ғижинасан шуларни эслаб,
Тортилади асабинг таранг.

Одатдаги маромдан тезлаб,
Битказасан ишингни аранг.

Вужудингда ғашлик уйғониб,
Ғазаб билан тўлганида тан,
Пичирлайсан оҳиста, ёниб:
«Ер бахтига омон бўл, Ватан».

Оқшом яна эфирни тинглаб,
Энтикасан, ҳар ён кезасан.
Дунё қалбин тепишин англаб,
Юрагингда оғриқ сезасан.

Қаердадир бир-бирин инсон
Отар, осар, кўмар тириклай.
Ухлолмайсан ўртаниб гирён,
Қотилликка сен ҳам шерикдай.

Алламаҳал кўзинг илинар,
Тонгга қадар йўқолар ғаминг.
...Тушларингда шодон айланар
Суронлардан қутулган Замин.

ЖАНГДАН ҚАЙТМАГАНЛАР ҚУШИГИ

Янги дунё қурган бепоён Ватан,
Камол топар эди ҳар лаҳза, ҳар кун,
Сарҳаддан ҳатлади энг ёвуз душман,
Кўзгалдик балони даф этмоқ учун.
Тўрт йилга чўзилди жанги беомон,
Охир қаршимизда душман чўкди тиз,
Лекин шу ҳарб аро бўлди биз қурбон,
Уруш йўлларида қолди жисмимиз,
Вафо билан ёнган расида қизлар,
Келинлар неча бор ишларин қўйиб —

Йўлга кўз тикдилар, қайтмагач бизлар
Елғизликда йиғлаб олдилар тўйиб.
Усди ортимизда қолган болалар,
Улар-ку бизлардан тирик хотира.
Ғам буккан оталар, мунис оналар
Ҳамон «қорахатга ишонмас сира.
Кўк узра сочилган юлдузлар мисол
Кўп эди бизнинг ҳам орзуларимиз,
Уларни бағрида сақлайди алҳол,
Жанггоҳдан йўллаган ёзувларимиз.

Битдан тирикларга етсин бир нидо:
Шу Ватан доимо покдомон бўлсин,

Бизлар рухсориға тўймаган дунё
Келажақ учун ҳам навқирон бўлсин!

БҮЗЛАШ

Анджоннинг боғларида
Уинаб-кулган болам-ов,
Гилгизгина суянчиғим,
Бахтим бўлган болам-ов.

Юртга душман кирганида
Бўйга етган болам-ов.
Ортасиёқ жанггоҳ сари
Жўнаб кетган болам-ов.

Алломишдай наъра тортиб,
Жангга кирган болам-ов.

Фашист деган ёвузларни
Тинмай қирган болам-ов.

Ёвни енгиб қайтаман, деб
Қасам ичган болам-ов.
Душман таслим бўлган кунни
Ўққа учган болам-ов.

Ҳасратингда кеча-кундуз
Ёнадирман, болам-ов.
Уттиз беш йил кунда ўлган
Онангдирман болам-ов.

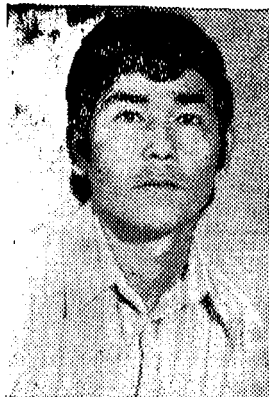
* * *

Мен ўзимни солай деб изга,
Қараб чиқдим босган изимни.
Ташвиши йўқ қорнидан ўзга,
Кимсалардан бурдим юзимни.

Улар билан юрдим ёнма-ён,
Гоҳо қилдим тунларни ярим.
Юрагимда чекмоқда фиғон,
Елга учган ўша дамларим...

* * *

Кўзгу қаршисида туриб кўп маҳал,
Кўй, ўзинга оро бермагил, дилдор.
Шундоқ ҳам асилсан, шундоқ ҳам гўзал —
Безатмишдир сени ўн етти баҳор.

Бахтиёр БОБОНОВ

□ □ □

БОБОЖОН

Кушчалардан холи қолмиш қорамтир осмон,
Манглаймга шом эпкини уринар сарин.
Кўзларимга ёт кимсадек боқманг, бобожон,
Олислардан қўмсаб келдим дала тунларин.
Парво қилманг менинг ажаб кийимларимга,
Парво қилманг сира ўсиқ сочларимга ҳам.
Яхшиси, сиз назар ташланг ёниқ қалбимга,
Бобожоним, бор ҳислатим унда мужассам.
Билсайдингиз, далаларни кўрган кезимда
Мангу ошиқ юрагимнинг тезлаб урганин!
Билсайдингиз, бу тутзорлар мени ўзига
Илк муҳаббат каби мудом чорлаб турганин!
Яшил дала тунларининг нашъасин туйиб,
Қулоқ тутгум жўяқда сув жилдирашига.
Телмурарман уватдаги чимга бош қўйиб,
Самоватда зар юлдузлар жимирашига.
Ногоҳ кўзғаб кўксимдаги фарзандлик ҳиссин,
Қулогимга эртақ сўйлар бўлиқ пайкаллар.
Ҳам сир тутиб олдиндаги зафарлар сасин,
Жавоҳирли денгиз янглиғ вазмин чайқалар.
О, қайтадан ёш дилимга ғурур тўлдириб,
Ҳотамқалб эл саховати бўлар намоён!
Бу дунёда юрар бўлсам мен кўкрак кериб,
Бунинг ёлғиз сабабкори сизсиз, бобожон!

УНУТИЛГАН БОШОҚЛАР

Кечагина буғдойзорни тутган ҳосил қўшиғи
Энди олис-олисдаги хирмонларда янграйди.
Буғдойзорнинг унутилган бир жуфт олтин бошоғи
Бош тебратиб кимларнингдир йўлларига қарайди.

Ана, тўйган қўзичоқдек чопқилашиб-сақрашиб,
Шу атрофга келаётир шўх ва ширин болалар.
Чучук тилда чулдирашиб кетишарлар қир ошиб,—
Болаларни бошоқ эмас, қизиқтирар қоялар.

Сўнг ўтарлар йигит ва қиз ҳаяжондан энтикиб,
Кулиб турган бахтларидан кўкка етиб бошлари.

Ортларидан хомушгина қолар экан кўз тикиб,—
Бошоқларни сийпаб ўтар қизнинг майин сочлари...

Кечагина буғдойзорни тутган ҳосил қўшиғи
Оқ нон тўла дастурхонлар атрофида янграйди.
Буғдойзорнинг унутилган бир жуфт олтин бошоғи
Бош тебратиб кимларнингдир йўлларига қарайди...

* * *

Фараҳ ила бошланмоқда бизнинг кеча,
Сўнаётир уфқнинг қирмиз шафақлари.
Бу кеч ҳилол боқишлари бир ўзгача...
Қара, кўкда митти юлдуз чарақлади!

Хиёл ўтмай самовотни тутиб кетгай
Хира, ёрқин юлдузларнинг жилвалари.

* * *

Илк баҳор тунлари кўз узолмай ҳеч,
Юлдузим, мен сени кузатар эдим.
Баҳмал тепаликка чўзилиб ҳар кеч
Сенга қўлларимни узатар эдим.
Сайёҳ манзилидан адашганда гоҳ,
Йўл топгани янглиғ юлдузлар бўйлаб;
Умрим сўқмоғида қоқилсам ногоҳ,
Қаддимни тиклардим мен сенга қараб.
Мунис онасининг қўллари каби
Ажинсиз манглайин силаса баҳор,—
Ким ҳам ўйлар эди, олдинда ҳали
Шунча ҳижронларнинг турганин қатор...

* * *

Яна бўм-бўш мизғир почта қутиси,
Кимсасиз йўлақдан ивирсир шамол.
Музлаган деразанг пардасин тўсиб,
Сен хатлар битарсан ҳозир эҳтимол.
Мана, қорлар тушар кўкдан эланиб, —
Аввал майда-майда, кейин йирикроқ...
Қорлар хаёлимда юз шаклланиб,
Саноқсиз хатларга айланар ногоҳ.

О, хатлар!

Шодлигим кўзимга қалқир!

Кўкка қўл чўзаман интиқ гўдақдай.

Кутгандим... Уларни кутгандим, ахир,

* * *

Одамлар нигоҳин экранга қадаб,
Лаънатлар ёғдирар одамхўр ёвга.
Бўйсунмас Лазони қийнаб беадаб,
Охир ирғитдилар ёвуз оловга!
Мана, бир болакай муштчасин тугар,
Чакноқ кўзларида изтироб гарди.
У гоҳо сапчийди, гоҳ ер тепинар...
Бўлмади, аламдан хўнграб юборди!
Болакай йиғлайди... Кимдир орқадан
Халал берма, дея қуруқ тўнғиллар.

Укажоним, тун қушлари пусиб кетгай
Ҳам чекингай зулматнинг зиқ лавҳалари.

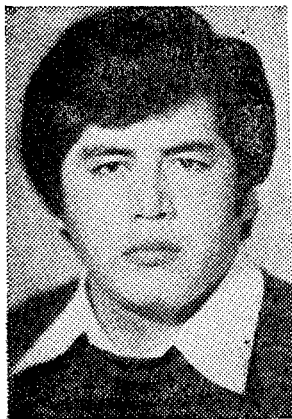
Сўнг истаган юлдузингни танлайвергин,
Оқ қақшашон нурларини тамшаниб ич!
Бироқ ойдин кечамизни бошлаб берган
Митти юлдуз жилваларин унутма ҳеч...

Бир оқшом тўпланиб кўчди булутлар,
Аянч садо берди момоқалдирак,
Орада чақинлар чақнар, алҳазар!—
Булутлар ортида қолиб кетдинг, оҳ!
Булутлар-ку кўкда қололмас узок,
Беором шамоллар барҳаёт экан...
Шул ҳижрон палласи англадим бироқ —
Сирли жилваларинг менга ёт экан!
Шу оқшом илк дафъа намланди кўзим
Ҳамда юрагимдан маскан топди ғам,
Гар ногоҳ сўнсанг ҳам, йироқ юлдузим,
Эҳтимол бунчалар чекмасдим алам...

Кўклам томчиларин кутган чечакдай!
Билсайдинг, ёлғизим, сенинг хатларинг
Мени самоларга учиражагин!
Юрагимда қотган ҳижрон дардларин
Эриган музлардай кўчиражагин!
Майли, хатларингда таъналар қилгин,
Майли, нозлар қилган малакларга хос.
Лоқайдигим учун зардалар қилгин,
Фақат кутдирмагил — ёз, азизим, ёз!
Билайин, шу қорли тоғлар ортида
Борлиқни унутган бир маъсума қиз
Тунлар оқ ҳоғзини босиб бағрига,
Ёлғиз мен қақимда ўйлар уйқусиз.

* * *

Бир заррин безаклар таққан оқбадан
Болакай устидан беписанд кулар!
Бас! Мурғак боланинг ошқора ҳисси
Кимларга қандайин таъсир этмасин,
Яширмоқ не даркор —
Унинг йиғиси
Менинг юрагимга бермоқда таскин...
Ахир жанг, жафолар бўғзига келган
Безовта асримиз тўлғонмоқдадир!
Қандай соз, самовий ҳисларга тўлган
Тағин бир ноёб қалб уйғонмоқдадир!

Хуршид ДАВРОН

□ □ □

ДАРЕ ЙУҚДИР СОЧИНГДАН БОШҚА

* * *

Тикилман—осмон ўзгарди,
У гоҳ мовий, гоҳида қизил.
Мен шивирлаб айтган сўзларни
Сукунат жим кетар оқизиб.

Сўзларимга ўрадим яйраб
Ялпизларнинг мудроқ исини

Дарё йўқдир сочингдан бошқа,
Тўлқинида оқай десам.
Кўзингдан бошқа юлдуз йўқ,
Қарай десам, боқай десам.

Исмингдан бошқа бир сўз йўқ,
Айтай десам, тўяй десам.

Ва ногаҳон қуш каби сайраб
Уйғотдилар улар сўзимни.

Кеча тиниқ, қалқиб турибди,
Мен осмонга кўзимни тикдим—
Ёмғир остидаги кўзадек
Тўлиб кетди нурга юрагим.

* * *

Кўзингдан бошқа юлдуз йўқ,
Оловида куяй десам.

Меҳрингдан бошқа кундуз йўқ,
Суюжларим тоблаё десам.
Кўзингдан бошқа юлдуз йўқ,
Ўзга йўлдан кетай десам.

* * *

Бир чамбарак сут каби
осмонда ой
сузиб юрибди.

Ям-яшил яйловда кишнаб юрар
оппоқ бир от —
томчи сут...

* * *

Йигитларнинг дил ўтидан
Тирилади тунда най.
Рақс этиб сув ўтидай
Наво ойга ўрмалар.

Қиз сочлари илон каби
Товланади ойдинда.
Ортида тун мавжланади,
Дарё гувлар олдинда.

Қиз тушида бинафшанинг
Сочларини ўради
Ва танига бинафшанинг
Хушбўй иси уради.

О, бу атир йигитларни.
Айиради ҳушидан!
Уйғотинглар тезроқ қизни,
Уйғотинглар тушидан.

* * *

Рўмол ўраб кўчага чиқди,
Рўмолини ечди кўчада
Ва сочлари бирдан шовиллаб
Оқиб кетди елкаларидан.

Жуда гўзал аёл эди у!
Қандай гўзал аёл эди у!
Қандай ширин аёл эди у!
Қайларгадир жўнаркан аёл
Қаландардай эргашди ҳилол.

* * *

— Мен севаман,— шивирлар аёл,—
Кирларингни ювиб бераман,
Дазмоллайман кўйлақларингни
Сени қучган қўлларим билан.

Бир кун тонгда тўшакда ётиб,
Жилмайганча шивирласам бас:
«Орагимнинг остида кимдир
Худди сендек олмоқда нафас».

* * *

Кўчага чиқади хаёлчан эркак,
Осмонга боқади. Осмонда — қушлар,
Ерга эгилади — заъфар рангли барг
Унинг қўлларида шивирлай бошлар.
Хаёлчан эркакнинг кўксига қайғу
Япроқдек шивирлар, япроқдек заъфар.
Унга ором бермас тунлари уйқу,
Унга ором бермас кундузи зафар.

Хаёлчан эркакнинг кўзидан ўтар —
Тош йўлка. Тун. Ёмғир. Сокин бир титроқ.
Йўлак четларида ўсган гул-ўтлар,
Ерга бағрин босиб чайқалган қуш — боғ.
Эркак хаёлида бир аёл яшар.
У гулга сув қуяр, шивирлар эртак
Ва сочидан тунлар қуюлиб тушар,
Тушларига кирар хаёлчан эркак.

* * *

Сўз — қушдир,
Авайла қушни.
Авайла, кўксингда унга сен ин қур.
Қанотларин сила, эркала,
Ўз қонингни ичиргин қушга.

Шеър — учаётган қушга ўхшайди,
Қуёшни ичади у учиб-учиб.
Шеърнинг тўрт сатри —
Осмон бўлмоғи мумкин сўз учун. қафас бўлмоғи.

* * *

Тунги боғлар суратга ўхшар,
Ҳар бир чизиқ аниқ ва қора.
Кундузи у мен каби яшар,
Тунда—қотиб қолган хотира.

Гўё барин боғ дафтарига
Қўйган каби мусаввир чизиб.

Нозик чизиқ...
Ва кўпкарига
Кирган отдек шиддатли чизиқ.

Боғлар тунда суратга ўхшар,
Қора тортиб қолар чизиқлар,
Шунда қанча узоқ тикилсанг,
Хотира ҳам шунча чўзилар.

ЧИРМОВИҚ ГУЛЛАГАН ТУН

Ойдин тундир — ғамгин, осуда,
Ой суратин тун чизар сувада.

Не қиламиз тунда бейуку
Бу шўх ҳайрат соларкан қутқу,

Ҳайратланар чирмовиқ гули,
О, бу ҳайрат хавфли, доғули.

Шуълаларга чирмашиб, ёвуқ
Ойни чирмаб олса чирмовиқ.

* * *

Тунги боғлар — сирли, кўрқинчли,
Хусусан куз, хусусан, кеч куз.
Қора тунга бўлиб кўриқчи
Гувлаб турар боғчалар унсиз.

Бироқ, улкан қушдек баногоҳ
Қалқиб кетар бутун улкан боғ.

Оёғининг остида ногоҳ
«Чирс» этару синиб тушар шох.

Тунги боғлар — қоп-қора ўпқон
Гулар бўрон кезинган чоғлар.
Боғни четлаб ўтади тунда
Қўрқа-писа ойдин сўқмоқлар.

* * *

Кузни олиб ўтди деҳқонлар
Аравада, олмалар билан.
Хушбўй исин асраган тонглар
Югурдилар кузнинг ортидан.

Дарахтларнинг ранги қорайиб
Боғда эсди аччиқ куюнди.
Йўллар эса мисли қора ип
Чўзилдилар—ёмғирлар ювди.

Оқ қоғозга сиёҳ доғлари
Сочилгандек — айна шомботар

Қўрқиб кетган кузнинг боғлари
Қарғаларни кўкка сачратар.

Қушлар сергак, қора олчадай
Кўзларида таҳлика фасли.
Кезиб юрар боғни кечалар
Ёғилмаган қорлар нафаси.

Аравада сават ва сават
Нақш олмалар осмонга боқар,
Кузни олиб кетди арава.
Аравага сиғмади боғлар.

МУҲАББАТ

Мана бир чақмоқ қанд. Мана қора нон,
Тенг икки бўлиниб қўйилган улар.
Бурғоқ тўла қаҳва — яйрар ундан жон,
Маънос кузатади бизларни гуллар.

* * *

Тушларимга кирар бу дарё—
Унгирлару боғлар оралаб,
Узоқлардан талпиниб оқар
Менинг кўзларимни қоралаб.

Ҳар кун дарё пойига келиб
Йўлбарслар сув ичади тонгда...

Омон ЖОРҚИНБОЕВ

Фарғонада туғилган. ТошДУ филология факультетида таҳсил олган. Ҳозир Фарғона область «Коммуна» газетасининг пропаганда бўлимини бошқармоқда.

Ҳикоялари билан республика матбуотида тез-тез кўриниб туради.

БОЛАЛИКНИНГ СЎНГИ КУНИ

Малик амаки керосинчи эди. Ҳафтасига икки марта қишлоқма-қишлоқ юриб керосин сотарди. Қолган кунлари кишиларнинг юмушларини қиларди: томорқада ишларди, гувала қиларди, ўчоқ, тандир ясарди. Биз эса худди терилгандек, олти-етти ёшли жулдурвоқилар. Уруш оталаримиз, акаларимизни узоққа олиб кетган. Уруш оналаримиз, опаларимизни тонг қоронғусида далага кетиб, шом қоронғусида қайтадиган қилиб қўйган. Бу дарё суви бизнинг тўпигимиздан. Кун бўйи Малик амакига жўжалардай эргашиб, атрофида уймалашиб ўйнаймиз. У қўшиқ, чўпчаклар айтиб беради, бизга чапак чалдириб, ўзи гоҳ депсиниб, гоҳ йўрғалаб, турли қилиқлар қилиб кулдиради.

Уша кун у аллакимнинг ошхонасини тузатмоқчи бўлди. Қўлига кетмон, белкуррак тутиб, анчагача ивирсиб юрди. Биз ҳовлида лой ўйнаб ўтирдик. Бир вақт бир томон девор ағдарилиб, велосипед рулига ўрнатиладиган кўнғироқ жиринглаб кетди. Ҳаммамиз унга ташландик. Биринчи бўлиб уни қўлга олган Собир жиринглаб, бизга кўз-кўз қилди.

— От қоровулини чақириб келинглар,— хириллаган овоз эшитилди. Бу Малик амаки эди. Уни девор босиб қолган, биз уни чанг ичида кўрмаган эканмиз.

Кўчага отилдик. Отхонага етай деганимизда ҳаммадан ўзиб югуриб кетаётган Карим тўхтади.

— Эй, қурбақани илон сўряпти!

Йўл четида ариқчанинг қирғоғидаги ялпизлар орасидан қурбақанинг беҳолгина нолиши эшитиларди. Биз овоз чиққан жойни тошбўрон қилдик.

— Ҳой, ариққа тош отманглар, ҳуварилар!— Отхона дарвозасидан Зокир бобо чиқиб келар, қўлидаги паншахани кўтариб, бизга пўписа қиларди.

— Малик амакини ошхона босиб қолди!— деб қичқирганимизча орқа изимизга югурдик.

Малик амаки беҳуш ётарди. Ҳаллослаб келган Зокир бобо уни кесаклар остидан оламан деб, қора терга тушиб кетди. Юзига совуқ сув уриб, яна алланамалар қилиб ҳушига келтирди. Сўнг «Эҳтиёт бўл-да, букир»,— деб, «ух» тортиб чиқиб кетди.

Малик амаки Зокир бобо ўтқазиб қўйган жойда анчагача индамай, бир нуқтага тикилганича ўтирди. Биз негадир унинг ёнига келишдан кўрқиб, узоқдан хомуш кузатардик. Бир вақт у бизга ўгирилиб, «Боринглар, ўйнанглар!», деди хаста товўшда.

Тушдан кейин Раъно иккаламиз кўча эшигимиз остидан оқадиган ариқча лабидан нон чайнаб, ариқчадан ҳовучлаб сув ичиб ўтиргандик. Отхонадан ўртоқларимиз югуриб чиқишди:

— Малик амаки отини олиб кетибди!

Ҳаммамиз кўчанинг нариги бошига югуришиб кетдик.

Пахса деворлари нураб кетган кўрғончанинг ўртасида автокачкага қўшилган ба-

ланд, озгин бия турарди. Шовқинимизга у кўзини бир очиб, яна бошини қуйи солиб мудрай бошлади. Малик амаки кўринмасди.

Шу пайт кўрғончага ёндош ҳовлидан аёл кишининг шанғиси кўтарилди.

— Хадичанинг жини кўзибди,— деди Ботир хуркак товушда.

Биз бир-биримизга уриниб-туртиниб орқага қочдик.

Хадича — Малик амакининг хотини. Бўғирсоқдай — пастак, гўла, чиройли хотин. Колхозда ишлайди. Лекин, ўқтин-ўқтин қўлига бир тутам райҳон ёки гул тутиб, кўшиқ айтиб, шох ташлаб ўйнаб қишлоқ кезади. Учраган кишининг юзига чанг солгани ёмон. «Хадичанинг жини кўзибди», дейишади шунда одамлар.

Кўча эшик зарб билан очилиб, Малик амаки югуриб чиқди. Кетидан супурги учиб келиб, бошига тегди. У эшикни тезгина ёпиб, занжирни зулфинга илди-да, чўп суқиб кўйди. Супургини девор оша қайтиб ичкари отди. Ҳовлидан Хадичанинг девона кулгиси, бир оздан кейин эса телба-тескари кўшиқ эшитилди.

Биз кўрқа-писа яна кўрғончага келдик. Малик амаки отнинг оғзига сувиқ солаётган экан.

— Ассалому алайкум!— деб салом бердик бирин-кетин чуғурлашиб. Буни бизга унинг ўзи ўргатган. Биз салом берадиган яккаю ягона кишимиз — шу, Малик амаки. У ишда давом этар экан, қироат билан алик олди:

— Ва алайкум ассалом!— Кейин ҳар доимгидай хушчақчақлик билан гапирди.— Келинлар, келинлар, ўринбосарларим!

Ростини айтсам, аравада маза қилишни қанчалик яхши кўрмайин, бу гапларни ёқтирмасдим. Чунки у букир, паст бўйли, калласи катта, тор пешанали, калта-калта ўсиқ қошли киши эди. Катталар уни Малик букир деб аташарди. Биз эса ўзи ўргатганидек, Малик амаки, деб атаймиз. Менинг назаримда унинг ўринбосари ҳам худди ўзидек бўлиши керак эди. Бизнинг орамизда унга ўхшаган бола йўқ.

— Малик амаки, Хадича сизни нега урди?— деб сўради Карим ўзини унга яқин кўрсатмоқчи бўлиб.

Малик амаки кулди:

— Билмасдан шўхлик қилиб қўйибман, жиян.

— Ойим мени ҳам уради шўхлик қилсам,— деди Карим яна.

Малик амаки энди хахолаб кулди:

— Э, сен дуруст чиқиб қолдинг, Каримбой жиян!

Карим бизга қараб илжайди. У бу билан, «Эшитдиларингми, Малик амаки мени нима деяпти! Мана кўрасанлар, у мени ёнига ўтиргизади!» демоқчи эди. Чунки унинг ёнига ўтириш биз учун олий мартаба эди. Биринчидан, у ерда ўтириш ёқимли, иккинчидан, юганини қўлингга беради, сен уни тез-тез силтаб, отни қистаб борасан. Бошқалар эса орқада, ўриндиқнинг суянчиғига тирмашиб, сенга ҳавас қилиб боришади.

Ҳақиқатан ҳам Каримнинг айганидай бўлди: у ўриндиқда ўтириб арава ҳайдади, Малик амаки одатдагидек ярим ўгирилиб, бизни гапга солди.

— Ҳалима холам кўйнак тикиб бердила манга,— деди Раъно эгнига ўзи ҳам ҳавас билан қараб. Унинг дадаси урушда, ойиси бир йилча аввал вафот қилиб, кекса бобоси билан бувисининг қўлида қолганди. Кўйлаги тўзиб кетган экан, кеча ойим тунда алламаҳалгача ўтириб, ўзининг бир сув кўриб калта бўлиб қолган жийда гулли кўйлагини бузиб, унга кўйлак тикиб берди.

Собир ҳам эрталаб бизга кўз-кўз қилган, липпасига қистириб олган бир чақмақ қандини кўрсатди:

— Ойим берди.

— Биз дадамдан ка-ат-та хат олдик. Кейинчи, ойим мени икки марта ўпди,— деди Ҳайдар бурнини устма-уст тортиб.— Иккаласи ҳам дадам учун эмиш.

Шавкат қайчи билан чала қиртишланган хумдай бошини силади:

— Бозор куни ойим менга янги дўппи олиб беради, ўзи айтди.

Яқинда бувим қаттиқ оғриб қолган эди. Ойим шошиб бузоғимизни бозорга олиб чиқди. Йўқ, хайрият, бувим соғайиб кетдилар. Лекин бузоқнинг сотилганини билиб, ойимни роса койидилар. «Бозор куни чиқиб, ўринбосди қилиб қўй!»— дедилар ойимга. Мен Малик амакига ана шуни, яъни яна бузоқ сотиб олишимизни айтдим.

Малик амаки бизга қўшилиб қувонди: гўё ойиси уни ҳам икки марта ўлган; гўё унга ҳам дўппи ваъда қилишган; гўё улар ҳам бузоқ сотиб олишади. Кейин ўсиқ қошларини, кифтларини учириб, керосин шимавериб териси йилтираб кетган калта-калта, беўхшов қўлларини ҳавода силкиб ўйнаб, қўшиқ айта бошлади:

Ҳой армани, ҳой армани,
Аравангга миндир мани...

Биз Салим магазинчининг қўшқанот, от тақаси қоқилган дарвозаси рўпарасига келиб қолган эканмиз. Сурма сатангнинг кўнғироқдай овози чиқди:

— Буки-ир, тўхтаб тур!

Малик амакиннинг нафаси қирқилиб қолди. Қошлари кўзлари устига осилиб тушди, авзойи тундлашди.

— Др-р-р!— деди заҳархандалик билан юганни тортиб. Кейин бурнини жийириб, дарвозадан тескари ўгирилди. Биянинг човидан чиқиб, думи остига ўрмалаётган итпашани кўриб ёлдиради:— Шу ердан бошқа жойда кунинг ўтмайди.

Дарвозанинг занжири оғир шарақлаб, мой идишининг дастасини қоғоз кўшиб тутган Сурма сатанг кўринди.

— Ҳай, букир, шунчалик таманнони сенга ким кўйибди? Туш аравадан!

Сурма сатанг — магазинчи, Эри — Дамин магазинчи урушга кетгач, ўрнига қолган. Қомати келишган, бир кучоқ жувон. Оқ шоҳи кўйлагини ҳилпиратиб, оёғига қизил этикча кийиб, таманноли одим ташлаб юради. Кишиларга пешанасига қия кўндирилган ҳаворан фаранг дурраси остидан кундуз қошларини чимириб, бирор нарсага тушунмаётгандек қайрилма киприкларини пирпиратиб қарайди. Кунларнинг бирида бозорга болалар билан чиққанимда магазинга киргандик. У менинг кўлимдан тутиб:

— Ҳай, мунчоқ, мунча дадангга ўхшамасанг,— деди.

— Тавба, сап-сарик машақдай хотиндан шундай бола бўлганини!— деди унинг ёнида турган олқиндидай кўримсиз аёл.

Сурма сатанг менга иккита конфет узатди:

— Дадангни менга бермайсанми, сенга ҳар куни бир ҳовуч қанд берардим.

— Машагининг ўрнига ўтармикансан?— деди ҳалиги олқинди.

— Ҳа!— Сурма сатанг нозланди.— Бизнинг боққа бир кирганнинг қайтиб чиққиси келмайди!

Иккаласи шарақлаб кулишди. Мен изза бўлиб чиқиб кетдим. Уйга бориб ҳамма гапни айтдим. Дадам ҳали фронтга кетмаган эди, роса кулди. Ойимнинг жаҳли чиққанидан юпқа лаблари кўкариб кетди.

— Иккинчи магазинга кирсанг оёғингни синдираман! — деб менга ўшқириб берди у.

Ушандан бери Сурма сатангга кўринишдан кўрқаман. Мана, ҳозир ҳам ўзимни болаларнинг панасига олиб, унинг янгигина ўсма чаплаган қошларининг чимирилишини кузатиб турибман.

— Ҳай, букир, худойим сени ҳам бунда-ай кўнгил тортадиган қилиб яратса нима қиларди!— Сурма сатанг оғирлигини бир оёғига ташлади, кўлларини биқинига тиради. Кўзлари сузилиб, лаблар кинояли табассумдан ёйилди.

Малик амаки индамади. Кружкадаги керосинни мой идишга ўрнатилган ворсикага қуйди-да, ерга тупуриб, оғзини енги билан артди.

— Ювиниб-тараниб юрсанг ҳам бир нав эди,— деди яна Сурма сатанг ҳалиги оҳангда.

Малик амаки яна индамади. Унинг юзига ҳам қарамасдан узатган пулини олди-да, сакраб аравага минди, юганни Каримнинг кўлидан юлқиб олиб, отнинг қуймичига тепди:

— Ҳе, сени туққанни...

Шу куни у бизга бошқа кўшиқ ҳам, чўпчак ҳам айтиб бермади, Бир оз юргач, бизни тушириб юбориб, ўзи кўшни қишлоққа ўтиб кетди.

Орадан уч кун ўтгач, Арслоннинг дадасидан қорахат келди. Бу хат унинг касалванд ойисини тўшакка ётқизиб қўйди.

Уша кеч бувим билан ойим айвондаги пастаккина сўрида, мен эса биғиллаб турган самовар олдида, дадам ясаб берган курсичада хомуш ўтирардим. Малик амаки жириб келди. Уни ҳеч ким кутмаганидек, ҳайратланмадик ҳам. Чунки у ҳеч бир оилага бегона эмас эди.

— Келинг.— Ойим унга жой бериб, пойгакка сурилди.

Бувим бошини хиёл кўтариб, ўтир, дегандек силкиди.

Малик амаки супага бир томони билан, тирсақларини тиззаларига тираб, бошини елкалари ичига тортиб, ерга қараб ўтирди. Деворга илинган тошфонарнинг ёруғидан тушган унинг сояси худди тўнкага ўхшарди.

— Нима бўляпти ўзи, буви?! Шундай йигит, шундай йигит нобуд бўлиб кетса-я! Мен ўлсам бўлмайдим унинг ўрнига. Хотинини бева, ўглини етим қолдириб-а! Мен ўлсам бўлмайдим!— У қўлларини мушт қилиб ўрнидан сапчиб туриб кетди. Гўё бу дунёда бўлаётган ишларга бечора бувигинам, бувигинам айбдордай.— Мени армияда олишганда битта душманни ўлдирармидим? Унтасининг бошини узиб ташлардим! Мени ўлдиришса...— Малик амаки кескин ўгирилиб менга қаради. Лаблари титраб, кўзлари совуқ йилтиллади. Баданим жимирлаб, музлаб кетдим. У қайтиб бувим томон ўгирилганида аста ойимнинг линжига кириб олдим.— ...битта ўқи камаярди. Ушанда мана бунга ўхшаш...— Малик амаки яна кескин ўгирилди. Лекин менинг кўрқиб кетганимни кўриб, овозини пасайтирди,— битта қоракўзнинг отаси тирик қоларди.

— Ҳар ким пешанасига ёзилганини кўради,— деди бувим кўз ёши аралаш.— Улганларни худойим раҳмат қилсин, қолганларнинг умри боқий бўлсин. Болаларимизнинг қўллари баланд келиб, мартабаси улуғ бўлсин. Гўдакларни етим, хотинларни тул қолдирган, оналарни ҳасрат доғида куйдирганлар кунпаякун бўлсин.— Бувим кўришиқ, титроқ қўлларини юзига тортиди. Ойим ҳам. Мен ҳам.

Орадан бир ҳафта ўтгач, гап тарқалди: Малик букир ҳеч жойда йўқ эмиш.

Икки кун аввал икки йигитдан баравар қорахат келган эди.

Биз аравага минишдан, қўшиқ, эртақлар эшитишдан бенасиб бўлиб қолдик. Малик амакининг ўрнига қаёқдандир келган янги керосинчи, «итваччалар», деб ёнига йўлатмайди. Шунда ҳам биз, болалар, унинг кетидан қолмаймиз: «Амаки, аравага мингизи-и-нг? Бир марта, холос!» Қаёқда, илтижоларимиз беҳуда. Кейин биз мунгайиб, синиқ товуш билан Малик амакимизни эслаймиз:

— Малик амаки бўлганида мингизарди, а-эй?

— Бўлмаса-чи! Ҳали келади-ку, ўшанда...

— Малик амаки мени яхши кўрарди.

— Мени ҳам!

— Мени ёмон кўрармиди? Не-е-еча марта ўзининг ёнига ўтирғизган.

Нима бўлдию кунларнинг бирида янги керосинчи ийиб кетди. Биз бир зумда аравага миниб олдик.

— Сен бу ёққа ўтир, увоқча.— Керосинчи Раънони худди мушук боласидай қўлтиғидан кўтариб, ёнига ўтирғизди.— Мендан маҳкам ушлавол.

Бизнинг қувончимиз чексиз, бир-биримизга қараб илжаярдик.

Керосинчининг овозини эшитиб, мой идишни кўтариб Арслоннинг ойиси чиқди. У ҳали бутунлай соғайиб кетмаган, шунинг учун ўраниб-чирманиб олганди.

— Ҳозирча пулимиз йўқ, бир-икки кундан кейин берармиз,— деди идишни узатиб.

Керосинчи ерга тушган жойида қамчиннинг дастаси билан мой идишни четга сурди:

— Э, бу қандай гап! Энамнинг хазинаси бормидики, давлатга тўлаб қўяверсам!

— Букир ҳар доим...

— Жонимга тегди! Букир! Букир! Ҳамма шундай дейди.

Керосинчи қайтиб аравага минди. Арслон тушди. Менга ҳам имо қилди. Кетимдан ҳамма тушди.

Биз болалар, яқингинада севимли Малик амакимиз ўтирадиган жойда қоқилган қоқиқдай ўтириб кетаётган янги керосинчинини дилимизда нафрат ва қандайдир оғриқ билан кузатиб қолдик...

Бизнинг болалигимиз ўша кунни тугаган эди.

Юсуф ЖУМАЕВ

1958 йили Қоракўл районида туғилган. Бухоро Давлат педагогика институтини тамомлаб, ҳозир ўрта мактабда ўқитувчи бўлиб ишламоқда.

АЛЛА

Қадимги кўшиқлардан

Хабар келди, хабар келди йироқдан:
«Жон берди у — айрилдинглар Широқдан».
Қайғуданми, йиғлаясан, уйғоқсан,
Алла, болам алла-ё.

Душман биздан юртни сўраб, қон, деди.
Юртсиз қолиб аламларга ён, деди,
Отанг шунда Ватан менга жон, деди,
Алла, болам, алла-ё.

Ғалаба деб, кураш қилиб кетди у,
Кўрряпман, муродига етди у,

Ғанимларнинг бағрин пора этди у,
Алла, болам, алла-ё.

Бу шум хабар, меҳрибоним, ёлғондир,
Душманларга мудом охир замондир.
Ватан омон, отанг жони омондир,
Алла болам, алла-ё.

Улғайгин тез, кўтар элнинг шонини,
Душман бўлса, куйдир хону монини.
Берма қўлдан юртни — отанг жонини,
Алла болам, алла-ё.

БАЖАРИЛМАГАН ФАРМОН

Абдуллатиф сўйлар беомон:
«У ўлмаган, ҳолимиз хароб.
Китобларин ёқинг шу замон,
Улуғбекдир ҳар битта китоб.»
— Шоҳим, ёқдик!

— Бир назар солинг,
У ўлмаган, ҳали барҳаёт.
— Шогирдларин бошини олинг,
Улуғбекдир ҳар бири, ҳайҳот!

— Бажарилди «муқаддас» фармон
Қилич берди уларга оғу.

— Йўқ, ўлмаган, қаранглар, осмон —
Осмон эмас, Улуғбекдир у.
Юлдузларни ўрганар ҳамон,
Жаллод, қулат — ёйдан ўқ отиб.

Осмон эса мағрур, беармон,
Ахир, уни бўлмас йўқотиб.

* * *

Сенинг билан хаёлан кезиб бир зум ёнма-ён,
Юрагингда борини сўйлатгим келаётир.
Маъюсдирсан не сабаб, айт, суюк оймоможон,
Дардинг билан қалбимни куйлатгим келаётир.

Сен Ернинг фарзандисан, бунда билмам, қай кундан
Ёмонларга қасдма-қасд нурларингни таратдинг.
Йўқ, пайдо бўлган эмас аждодларим маймундан,
Асли боболаримни нурларингдан яратдинг.

О, менинг боболарим сен каби буюк бари,
Ақлга суюнганда титратганлар дунёни.
Йўл олдинг бугун қайга, қайси манзиллар сари,
Қидириб чиққанмисан ўғлинг ибн Синони.

Бухорога сиғарди керак бўлса осмон ҳам,
Бир Зарафшон бағрига минг қуёш сингиб кетар.
Унга бағритош наҳот, оҳ, шу қадар замон ҳам,
Истагани адолат ўз юртига зор ўтар.

Шоир, майли, шоҳ бўлсин, бўлсин, майлига, гадо.
Оламдан излар фақат шеър, яъни ҳақиқатни.
Қидириб чиққанмисан, бера қолсанг-чи, нидо,
Юртнинг ҳажрида куйиб кетаётган Фурқатни.

Ё Собир Раҳимними, эсиз, дунё армонли,
Ё Султон Жўраними — булбул мисол куйчини.
Не балога дуч этмас, ахир уруш инсонни,
Қидириб чиққанмисан жасур ўғлинг Тўйчини.

Англаб етаётирман, гарчи тун — тортган оҳинг
Лекин «топилмас» уйи сенда ҳеч бўлмас экан.
Қалбда кўрмоқ умиди, шундан юлдузлар — руҳинг
Моможон, пок умидли одамзот ўлмас экан.

Карим МАЛЛАЕВ

Сурхондарё областининг Шеробод районида туғилган. Урта мактабни битиргандан сўнг чўпонлик қилган. Пахтачилик, маккажўхорикорлик, бедачилик бригадири бўлиб ишлаган.

Ҳозир Ленин йўли районининг Қосим Раҳимов номли совхозида меҳнат қилмоқда.

ШЕЪРЛАРИМДАН ИСТАГИМ

Ошиқлар кўйнига киргин паридек,
Хаста дилга малҳам бўлгин доридек,
Нокасларга нишингни ур аридек,
Яхшиларга ҳамдам бўлган шеър бўлгин.

Дўстларнинг қалбида мангу яшаб юр,
Адашган кимсани йўлга солиб юр,
Ҳаловат истама, ишла, толиб юр,
Яхшиларга ҳамдам бўлган шеър бўлгин.

Ихлос билан қалам олдим кўлимга,
Ишонч-ла боқаман ўнгу сўлимга,
Ҳар хил васвасалар келмас дилимга,
Яхшиларга ҳамдам бўлган шеър бўлгин.

Ҳикмат каби ўқил элдан-эл ошиб,
Шеърдан дostonларга кетгин туташиб,
Қалбимда жўш урсин илҳомим тошиб,
Яхшиларга ҳамдам бўлган шеър бўлгин.

Фарзандимнинг бири, дедим ўзингни,
Ҳам кўзимнинг нури, дедим ўзингни,

Меҳнатимнинг дури, дедим ўзингни,
Яхшиларга ҳамдам бўлган шеър бўлгин.

Билгин-да сен учун йиғлаганимни.
Ҳаётимни сенга бағишлаганимни.
Нетар қийнамасанг азиз жонимни,
Яхшиларга ҳамдам бўлган шеър бўлгин.

Юсуфни зиндондан олгин чиқариб,
Мажнунга ҳамроҳ бўл саҳрога бориб,
Йўлингга интизор Шоҳсанам, Ғариб,
Яхшиларга ҳамдам бўлган шеър бўлгин.

Шеърятга келдим ўттиз беш ёшдан,
Шеър ишқи тарқамас юракдан-бошдан,
Гул каби униб чиқ туйғусиз тошдан,
Яхшиларга ҳамдам бўлган шеър бўлгин.

Сени ўқиб дўстлар яйрасин, кулсин,
Қон-қардошлар баҳри-дили очилсин,
Ўзини билмаган шеърни на билсин,
Яхшиларга ҳамдам бўлган шеър бўлгин.

ХАЕЛЛАР

Оққуш мисол денгизда
Учаверсам тўш уриб
Орифлар даврасида
Шеър ўқисам жўш уриб.

Болажонлар сингари
Капалаклар қувласам.
Улоқ боқиб қирларда,
Булоқлардан сувласам.

Тол хивичдан от қилиб,
Чопиб юрсам кўпқари,

Одамлар ҳазиллашиб,
Деса: отнинг тулпори.

Кўкка боқиб, қийқириб,
Варракларни учирсам,
Ошиқ Фарҳод ботирдай
Тоғдан тошлар кўчирсам.

Кўшоғизим кўлимда,
Борсам бўри овига,
Қўйчивонлар, қўйларнинг
Ўтакетган ёвига.

Сийёҳ каби саҳрони,
Келиб юрса гул бошим,
Мен саҳрода юрганда,
Кийик бўлса йўлдошим.

Шолизорни чумчуқдан;
Сопқонда қўриқласам,
Сўнгра чайлага кириб,
Бола каби ухласам.

Одамларнинг кўнгли ҳам
Пахтаминдек оқ бўлса.
Ҳеч бир низо чиқмаса,
Барчаси иноқ бўлса.

Ўтиб кетган болалик,
Қўйиб келса ўзимга,

Борар эдим, дўстларим,
Ўғирликка узумга.

Гулзордаги булбулдай
Гулга боқиб куйласам,
Бахши Мардонақулдай
Қўшиқ айтиб тўйласам.

Тоғу тошлар оралаб
Юрт бойлигин қидирсам,
Олтин конин топдим, деб
Элу юртга бонг урсам.

Чаман қилсам чўлларни,
Дарёдан сув бошқариб.
Рапорт берсам Московга,
Чўл қолмади, деб бориб.

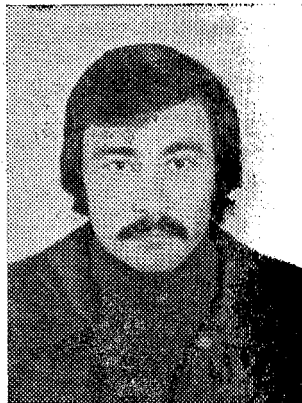
ИККИ ҚИЗ

Қўлларида кўзача, сувга борар икки қиз,
Бири секин гап қотар: «Менга қара, Гулафиз,
Ўйлаб кўрсам ўзимча, шуни ҳам керак билув,
Ростин айтгин, дугона, мен сулувми, сен сулув?»

Олмаюз дер буралиб: «Қайдан топдинг бу гапни,
Шу гапингга яраша мен берайин жавобни,
Тарқаб кетса бу гапинг элга бўламиз кулув,
Мен қаердан билайин сен сулувми, мен сулув?»

Қизлар ички дардини бир-бирига айтишар,
Кўзачани тўлдириб сувни олиб қайтишар.
«Ўзимизга муносиб йигитда-да топилув,
Ўшанда биламиз-да сен сулувми, мен сулув».

Мурод МУҲАММАД ДУСТ

□ □ □

БИР ТОЙЧОҚНИНГ ХУНИ

Галатепада Ғуччи чол қутурармиш, деган гап оралаб қолди. Ҳамманинг оғзидан шу: Ғуччини бесар ит қопганмиш, Ғуччи қутурармиш.

Ғами улус гапирганича бор эди, негаким, Галатепа Галатепа бўлиб бирорта одам зоти қутурмаган. Қишлоқ шўросининг кекса котиби Қосимов домла байрам кунларида, колхознинг йиллик ҳисобот йиғинларида қутурган одамлар ҳақида гапиргани рост, лекин у санаган одамларнинг биттасини ҳам қутурган ит қопмаган, уларнинг кўпи босмачи, бой ва яна бир бало бўлиб ўтган ёт унсурлар, кейин, Қосимов домланинг ўзи, авомроқ кишилар чалкаш тушунмасин учун: «Мен муни рамзий маънода гапиряпман, ўртоқлар!» деб айтади.

Абдувоҳид Одам иккинчи хотини ҳам кетиб қолганида роса бир ҳафта бағрини захга бериб ётувди. Уйдан кўчага чиқмаган, емаган, ичмаган, гапирсанг гапирмаган — мисоли карахт илондай бўлиб ётган. Униям дастлаб қутурибди-да, деб ўйлашган. Яқинроқ бир қариндоши (отини айтишмайди), рости билан қутурган бўлса, кўп азоб чекиб ўтирмасин, деган чоғи, бояқишнинг устида элак тутиб, бир челақ сув элган экан, лекин Абдувоҳид Одамга ҳеч кори-ҳол бўлмаган, қайтага, совуқ сувдан тани жунжикиб, ўрнидан сапчиб турган. Тураётган маҳали тирсаги илкисроқ тегиб кетган эканми, Абдувоҳид Одамнинг ўрнига ҳалиги жоначир қариндошининг ўзи йиқилиб тушган. Униям бетига сув сепиб ҳушига келтиришган. Кейин бир гал Сатторчанинг қутурган итининг устидан ҳам шу тахлит сув элашган. Лекин ит ўрнидан қайтиб турмаган. Сатторчанинг ўзи, итим қутурган экан, устидан сув эловдик, тинчгина ётиб ўлиб қолди, деб роса икки йил гапириб юрган.

Хуллас, Галатепада қутурган одамлар ҳақида унча-мунча гап бўлгани билан, уларни ҳеч ким ўз кўзи билан кўрмаган. Қутурган итларни кўришган, қутурган хўтиklarни кўришган. Манзар полвоннинг сариқ новвосчаси қутурган эди — уни кўришган. Манзар полвон новвосчани ҳалоллаб қолишга улгурди, лекин бозорга олиб чиқмади, инсоф қилди, ерга кўмиб қўя қолди. Кейин бир вақтлар Галатепада маст нортуюлар ҳам бўларди. Нортуюлар қутурмаган бўлсаям, қутургандан кам эмасди. Қирқ биринчи йил экан, Жонузоқ араб Галатепага кўчиб келиб, ўттизта туяси билан колхознинг ғалласини Каттақўрғонга ташиган. Галатепа асти ўтроқ саройлардан эмасми, карвон қишлоқни оралаб ўтганида исми жон бор — ҳаммаси кўчага томоша қилгани чиқарди. Карвоннинг бошида бўйнига кўнғироқ таққан майдақадам бир эшак юргучи эди, унинг ортида — бош туя, устида Жонузоқ еру кўкка ишонмайдиган чулқини араб хотин билан, кейин яна йигирма тўққиз туя, бариси юкли, бариси зўр, ҳақинда уч-тўрттадан бўталоқ, пишқириб, атрофга оғзидан кўпиклар сочиб, оёқ остидаги заминнинг чангини нақ самога кўтариб... бу ғаройиб томоша ўзондаги Каттақўрғон тарафга йўл тортувчи эди. Жонузоқ арабнинг ўзи, остида оқ бўз оти, унчип, қияга қўнган қирғийдай тик, карвон ёнида кетарди. Жонузоқнинг ошғи кўп кўришчи эшак эди, Галатепадан чиққунча карвонни сал секин, маромида тортарди, кейин,

қишлоқнинг сарҳадидан ўтиб, эшаққинанинг ўзи қадамни илдамроқ босарди, унинг ортидан қарвон ҳам, чўлнинг ёлғизоёқ заранг йўлига маржондай тизилиб олиб, юрими тезлатарди. Кўрмаган одамнинг тушуниши қийин: бир ёқда кўнғироқлар жиринглайди, бир ёқда туяларнинг ўрқачи чайқалади, бир ёқда Жонузоқнинг қорагина хотини, дунё билан иши йўқ, секин мудрайди... Э, кўп қизиқ томоша эди! Қишлоқдан чиқиб бўлгач, Жонузоқ қарвондан сал орқароқда қоларди, орқада қоларди-ю, олисдаги қирларга қараб яккаю ягона ашуласини бошларди:

Эй сорбон, оҳиста рон, ки оромижонам меравад,
Он дил ки бо худ доштам, бо дилистонам меравад...

Шу қўшиғини айтганда, Жонузоқ араб кўп ғамгин тортгувчи эди. Тарзига қараб туриб, бечора араб, гарчи форсида қўшиқ айтсам, ўзининг арабий саҳросини, атрофини хурмо ўраган воҳаларини соғинибди-да, деб ўйлардинг. Лекин шунча арабий маъюслиги бўлса ҳам, Жонузоқ бирорта арабча сўзини билмасди, гапирганда ўзбекчага тожикчани аралаштириброқ гапирарди.

Галатепада у ҳақда ҳар хил гаплар юрарди. Бировлар уни урушдан қочиб юрибди, деб ҳам ўйлаган. Лекин Жонузоқ кўли-кўнгли очик, кўп яхши араб эди, кейин ўттизта туясининг шарофатидан колхозга нафи тегарди, шу сабаб, ҳеч ким, сен урушдан қочиб юрибсан-ку, деб юзига солмаган. Бошқа жойга ҳам хабар қилишмаган. Шўронинг котиби Қосимов домла, хабаркашроқ одамларга: Жонузоқнинг афт-башарасига дурустроқ қаранглар, бу бир юрган боши очик араб, турган битгани мўй, шунча мўйи бор одамнинг дум-пуми бўлсам ажабмас, агар уни аскарликка олса, кейин бу палакат худо уриб гирмонга асир тушса, улар мунинг думини кўрса, падарлаънати бир энлик думининг дастидан бутун бошли қизил кўшинни беобрў қилади-да, деб айтган. Қосимовга ҳамма ишонган. Ишонмаслик гуноҳ эди, негаки, Қосимов домла кўп ростгўй, фариштали одам бўлиб, умримда бор-йўғи уч марта, ундаям уқубатли амир замонасида ёлғон гапирганман, деб нақл қилгувчи эди.

Лекин биз салгина «ўтлаб» кетдик. Мақсадимиз сари — ўша туяларнинг ўзига қайтамиз. Улар кўклам чиқоши билан ғирт маст бўлиб қоларди. Бир хиллари борки, кўчага ғов бўлиб олиб, одам ўтказмасди. Жонузоқ араб Галатепада олти йил яшаган бўлса, олти бор кўкламда Жомнинг чўлига кўчиб, ўша ёқда туяларнинг масти тарқашини кутган.

Ғуччи чолни ит қопганидан кейин галатепаликлар Барот Қийшиқнинг қойхонасига йиғилиб, алламаҳалгача Жонузоқ арабнинг туяларидан гап-гаштак қилиб ўтиришди. Раҳматли Салим чиноқни эслашди. Жонузоқнинг нортуяси чап қулоғини узиб олувди, бечора Салим шу битта қулоқсиз ўлиб кетди-я, деб эслашди. Кейин гап қутурган хўтиklarга, улардан секин-секин қутурган итларга ўтди. Лекин Ғуччи чолга етмади, шарт узилиб қолди. Энди ҳамманинг ўйи Ғуччи чолда эди. Фақат бирови ҳам гапиргани журъат қилмади. Ниҳоят, мулла Суннатнинг ўғли Назар махсум чидаб туролмади, кўнглидагини айтди: «Тамом! — деди у. — Энди Ғуччининг боласи занжир изласин!..»

Шу гапни етказишганда Ғуччи чол аввал беғаразгина кулди, кейин жиддий тортиди, Назар махсумни «яғир хўтикча», деб атади, кейин яна бир марта, бу гап сал оғриниброқ, кулди.

Назар махсумнинг башоратидан кейин одамлар Ғуччи чолнинг уйига серқатнов бўлиб қолишди. Кимса борки, келиб ундан ҳол сўрайди. Шундан Ғуччи чол сал сергак тортиди. Аввал у итнинг қопганини ўзига ўй қилиб ўтирмаган эди: энди бу бир ит, ит бўлгандан кейин итлигини қилади, хуради, қопади... Яраси ҳам арзимас эди, битиб кетар, деди-ю, дўхтирга ҳам бормади. Энди қараса, йўқ, ҳеч бўлмайдиган, ҳамма уни кўргали келяпти, келади-ю, бирор синоати бормикин, ростдан ҳам қутурганмикин, деб кўзларинга қараб туради. Улар гап сўрайди, сен бўлсанг, худди айбдордай, тилинг калимага келмайди, гўё сени ростдан қутурган ит қопган-у, лекин сен номардлик қилиб, шунча келган мусулмонни алдаб ўтирибсан! Э, мунақада қутурган ит қопмасаям қутуриб кетасан!..

Ғуччи чол ошнаси Ибодулла Махсумга гап солди: «Сиз ёнимда ўтирсангиз, Махсум, — деди у. — Сиз бўлсангиз, келган биров менга ошириб гапиролмайди...» Ибодулла Махсумнинг томорқада оз-моз ишлари бор эди, лекин жўрасининг сазасини ўлдиролмади, хотини билан андак ёжиллашиб олгач, Ғуччи чолнинг уйига жўнади.

Мана, тўрт кундирки, дўстининг уйда кунни кеч қилади. У келгандан кейин меҳмонлар ҳам жуда озайиб қолди. Келгани ҳам итдан эмас, бошқа чет-чаққонли нарсалардан гапирди. Бировлари мутлақо гапирмайди, тилига тушов тушиб, Ибодулло Махсумнинг ривоятларини эшитади, кейин ҳеч гап-сўзсиз, кўнгиллари қисри бўлиб қайтиб кетади.

Пайшанба куни одамларнинг қадами узилди. Кечгача беҳуда меҳмон кутдилар, кейин, шом маҳали, Ибодулло Махсум айтди: «Менинг меҳмонлигим чўзилиб кетди-ёв, ака!» Ғуччи чол юрак олдириб қўйган экан, кўнади: «Яна икки кун меҳмон бўп кетинг, Махсум», деб ялинди. Ибодулло Махсум ўйлаб қараса, ошнаси ҳақ, ҳолирич ҳол сўраб келганларнинг ҳаммаси қизикқанидан келган, қасд қилганидан эмас. Ғуччи қутурганмиш, деган миш-мишни эшитгану, ичига сиғдириб ўтиролмаган. Ибодулло Махсум бу гапни ким тарқатганини билолмай гаранг эди. Узунқулоқ гап кимнингдир оғзидан чиққандирки, улуснинг орасига тушибди? Тарқатган одам бўлмаса, миш-мишни худо тарқатадими? Йўқ, у ҳали келади, келмасдан, Ғуччи чолнинг аҳволига маза қилиб томоша қилмоқдан бошқа иложи йўқ — ичи қароларнинг таомили шу.

Ибодулло Махсум кутган одам шанба куни чошгоҳда келди. Бу замон икки ошна боғнинг тўридаги чорпояда қироат қилиб ўтирарди. Ғуччи чол келган одамни сезмади, лекин Ибодулло Махсум сергакроқ эди, дарчанинг очилганини эшитдию ўқиётган китобидан бошини кўтарди. «Келди, ака,— деб шивирлади у.— Келарини билувдим, ака». Ғуччи чол дарча тарафга қаради, қарадию Тўрабойни кўрди. «Кетманг, Махсум,— деди у ошнасига.— Бу даюс ёмон, менга зўрлик қилади...»

Дарчадан кирган одам, яъниким Тўрабой жуссаси кичик, думалоққина бир одам эди. Юзи қора, соқоли оппоқ, соқоли оқлигидан юзи баттар қора бўлиб туюлади. Мулла Дониёрнинг айтишича, бу одамнинг ичидаги қораси юзига телган экан, кейин у икки дунёдан ҳам умидини узган бир дўзахи экан, охирати йўқлигини ўзи ҳам биларкан, шу баробар, мушарраф жаннат мусулмон бандаларнинг кўзларига ўзгача бир қабоҳат билан, яъниким илон авраш қилиб тикиларкан... Қабоҳати борми, йўқми, ва магар бўлса, нечоғлик ва не турфа, бунисини худо билади, лекин Тўрабой тикилишининг ҳадисини олган — ихлос билан тикилса, ўтирган жойингга михлаб қўйгандай бўлади. Узиям қарашининг зўрлигини билади, чини билан тикилсам, тошни ёрман, деб ўйлайди.

Хуллас, шанба куни чошгоҳда Тўрабой келди. Ғуччи чол билан Ибодулло Махсум унинг истиқболига чиқмади. Учови ҳам иякларини силкитиб, соқолсалом қилган бўлишди. Тўрабой хашаки олмалар остидан йўлчадан майда қадам босиб келди, чорпоя ёнида турган офтобадан сув қуйиб, белбоғига артинди. Пешвознинг сувқлигидан кўнгли лат еди, лекин сездирмади, қайтага ўзига ўзи сув қуятуриб жилмайган бўлди. Кейин қўл артган қийиқчасини чап елгага ташлаб чорпояга чиқди, Ибодулло Махсум андак сурилиб бўшатган жойда чордона қуриб, юзига фотиҳа тортди-да, биқинига болиш олди... Бир муддат жим ўтиришди. Кейин Ғуччи чол секин гап очди:

— Келинг, Тўрабой,— деди у секин.

— Келдик,— деди Тўрабой.

— Нега келдингиз?— деб сўради Ибодулло Махсум.

Бу хил навозшадан сўнг Ғуччи чол ўзининг сезбонлигини эслади. Унг тарафга қўзғалган бўлиб Ибодулло Махсумнинг ўнгиридан макшон пастга босди. Тўрабой буни кўриб турди, лекин кўрмаганга олиш ўнғайроқ эди — кўрмаганга олди. Бир кўнгли Ибодулло Махсумга босиброқ тикилмоқчи бўлди, лекин унинг терс ўгирилиб ўтирганини кўриб, доғда қолди.

— Келдик,— деди у сал туриб.

— Ҳеч кўринмайсиз, Тўрабой?— деб сўради Ғуччи чол.— Кеча бозорда ҳам кўринмадингиз. Касал бўп қолдими, деб ўйладик.

— Мен касал бўлмайман,— деди Тўрабой.

— Соғ одамнинг ҳаммаси бозорга боради,— деди Ғуччи чол.

— Иш кўп, — Тўрабойнинг жавоби мухтасар бўлди.

— Ишлайман денг?...— гапга қўшилди Ибодулло Махсум.— Ҳеч бир тинмадингиз-да, Тўрабой! Мана биз, акам билан қиладиган ишимиз йўқ, ўтган-кетгандан тинлашиб ўтирибмиз.

— Ўтган-кетгандан гапирган яхши,— деди Тўрабой, кейин Ғуччи чолнинг чопон

тагига яширилган қўлига тикилиброқ қаради.— Мачитдан келяпман. Мачитда бир хил гаплар бўлди.

Ибодулло Махсум Тўрабойнинг қутурган итдан гап очиши тайинлигини сезди-ю, гапни бошқа томонга бурди:

— Мачитда одамлар гаплашмайди, Тўрабой, мачитда намоз ўқишади.

— Йўлда гаплашдик,— деди Тўрабой.— Мачитда намоз ўқидик, гапни йўлда гаплашдик.

— Муниси бошқа гап,— деди Ибодулло Махсум.— Магар гаплашган бўлсангиз, ёлғиз эмас экансиз. Яна кимлар бор эди?

— Ҳаммаса бамаъни одамлар,— деди Тўрабой,

— Ким экан?— қизиқсинди Ибодулло Махсум.

— Мулла Нишон,— деди Тўрабой,— кейин Назар махсум бор эди.

— Мулла Нишон саводсиз одам,— деди Ибодулло Махсум.— Ҳафтиякни битирмай мадрасадан қочиб келган, Назар махсум ёлғонни кўп гапиради, мунинг устига тўнғиз гўшти еган.

— Йўғ-э, у тўнғиз гўштини емагандир, Махсум,— Ғуччи чол ошнасининг ниятини англамади чоғи, секин эътироз қилди.— Тўнғизнинг гўшти ҳаром-ку, Махсум!..

— Назар махсум тўнғиз гўшти еган,— ўжарлик билан тақрорлади Ибодулло

Махсум.

Тўра Қора енгилганини пайқаб талвасага тушди.

— Мулла Дониёр бор эди, мулла Дониёр бамаъни одам-ку!— деди у фиғони чиққудай бўлиб.

— Мулла Дониёр бамаъни одам,— деди Ибодулло Махсум.— Лекин у индамай ўтирган. Мулла Дониёр аҳмоқ одамларнинг гапига қўшилмайди. Ўзингиз айтинг, у сизга гап қўшдимиз?

— Мен гапирганим йўқ,— деди Тўрабой.

— Балли!— деди Ибодулло Махсум.— Одамларга гап бўлса бас, йўқдан йўндиришади. Ғуччи акамни мўлтонидан адашиб қолган бир този андак тирнагандай бўлудди, шуниям гап қилишган чиқар?..

— Гап қилишди,— Тўрабойнинг тан олишдан ўзга чораси қолмаган эди.— Ҳар ким ҳар хил гапирди, Махсум. Лекин мен гап қўшмадим.

— Маъқул бу ишингиз маъқул, Тўрабой!..— Ибодулло Махсум уни мақтаб қўйди.

Мақтов Тўрабойга кўп ёқмади. Ичида, мени гўдакка ўхшатиб лақиллатди, деган хаёлга борди, жаҳли кўзғади. Ибодулло Махсум унинг тек қолганини кўриб, энди хавф ўтди, дегандек, ошнасига қараб илжайди. Ғуччи чол буни рағбат тушуниб, ярадор қўлини чопон чокидан чиқарди. Тўрабой унинг салла иртиғи билан ўралган қўлини кўрди. Кўзларида бир нима йилт этгандай бўлди-ю, тагин ўчди. Ғуччи чол ўзининг сал шошганини пайқади. Лекин энди қўлни қайтадан яшириш фойдасиз эди...

* * *

Ғуччи чол қутурмаганини кўрсатмоқ истаб, ўзича бамаъни гаплардан гапирмоқчи бўлди. Лекин бамаъни гап деганлари ҳадеганда тилига келавермади. Шунда у яраси арзимаслигини намойиш қилмоқ бўлиб, чап қўли билан кўрпачага таянди. Қўли қаттиқ оғриди, шундай оғридикки, манглайига совуқ тер чиқиб кетди. Тўрабой унинг аҳволидан огоҳ бўлиб, мамнун илжайди, сўнг тагин жиддий тортди, киши билмас қувонч билан ҳол сўради:

— Ёмон тишладими, акам? Тишиям анча ботгандир?..

Ғуччи чол безовталанди.

— Итнинг насли ёмон кўринмовди,— деди Ғуччи чол,— айб бизнинг ўзимиздан

ўтди.

— Нима бало, сиз ўзингиз тишлагин, деб айтдингизми?

— Йўқ,— деди Ғуччи чол.— Тишлагин, деб айтганим йўқ, лекин тишлади.

— Қутурган ит гапни билармиди!..

Ғуччи чол бу гапни жавобсиз қолдирди.

— Ит қутурмаган, яхши ит,— деди Ибодулло Махсум.

— Бўлмаса, нега тишлайди?— Тўрабой баралла кулиб сўради.— Мана, Ғуччи ака, қаранг, қўлингизни бойлаб олибсиз. Итнинг қопгани ростдирки, сиз қўлингизни бойлабсиз?..

— Махсумнинг салласи...— деди Ғуччи чол.
Ибодулла Махсум ўнғайсизланди. Ғуччи чолдан сал норози бўлди. Унинг бошини ўраганидан бўлак, уйда яна учта салласи бор эди. Ошнасини този қолган куни бухори салласидан бир бўлак йиртиб бойлаган, лекин бухори салламдан йиртиб бойланман, деб ҳеч ўйламаганди.

— Гап салладами, ака?— деди у секингина.

Ғуччи чол индамади. Махсумга қараб маъюс жилмайди. Кўзлари озгина ёшлангандай бўлди. «Кўнгли бўш одамман», деб ўйлади у, лекин кўнгли бўшлигидан уилмади, қайтага ичи ёришиб кетгандай бўлди.

— Сиз кўп қуонаверманг, Тўрабой,— деди Ибодулла Махсум.— Ҳар ким у аравасини ўзи тортади.

— Оқ кўйниям, қорасиниям ўз оёғидан осиади,— деди Тўрабой.

— Яхши гап билан илон инидан, ёмон гап билан мусулмон динидан чиқармиш,— деди Ибодулло Махсум.

— Илонни ёмон кўраман,— деди Тўрабой.

— Мен кўрган еримда бошини тош билан уриб янчаман,— Ибодулло Махсум сал қизишди.

— Аяманг, Махсум!. Лекин илон деганингиз ҳам худонинг яратган махлуқи.

— Худо илондан кечган,— Ибодулло Махсум бўш келмади.— Шайтон унинг оғзидан кириб, думидан чиқиб кетган.

— Қаерда?— Тўрабой исбот талаб қилди.— Айтинг, қаерда?

— Жаннатнинг дарбозасида,— деди Ибодулло Махсум.— Илон билан товус қоровул турган жойда.

— Бари бир, илон худонинг махлуқи,— деди Тўрабой.

— Тўрабой, асли совуқ одамсиз-да!..— деди Ғуччи чол.— Илонни ҳимоя қилганингиз нимаси!..

Ғуччи чол асли соддароқ одам эди, умрида бирорта зарбулмасал ёзмаган, зарбулмасал қилиб гапиришларини ҳам кўп англамасди. Бу гап у ниманидир англагандай бўлди, англагандай бўлди-ку, лекин ичига сиғдириб туролмади. Кўнглига қолганини айтиди. Айтиб бўлгач, сал ошириб юбормадиммикин, деб ўйланиб қолди. Кейин, агар сал оширган бўлсам, Тўрабойни озгина силаб-сийпашим керак, деган ниятга борди.

— Отангиз яхши одам эди,— деди у бир оз туриб.— Мен у кишини яхши биламан, бугунгидай эсимда турибди...

— Сизнинг отангиз ҳам зўр одам эди.— Тўрабой, гарчи у Ғуччи чолнинг отасини кўрмаган эрса-да, тантлиқ қилди.— У кишини зўр сакбоз дейишарди.

— Худо бир улоқни яратмиш, унга атаб бир туп шувоқни,— деди Ибодулло Махсум.

Ғуччи чол ошнаси ўзини улоққа менгзаганидан оғринмади, аксинча унинг гапларини маъқуллаб бош ирғади.

— Менинг бировга зиёним тегмаган,— деди у.— Уйда битта кафанлигим билан таблада битта отим бор.

— Отингиз югуриқроқ, шунисидан кўрқаман, — деди Тўрабой.

— Яхши от эгасини ранжитмайди,— деди Ғуччи чол.— Менинг отим юввош, устини худди тахтиравон дейсиз!..

— Тўрабой отни билмайди,— деди Ибодулло Махсум,— сиз буёқдан буқаларнинг сўранг, бостирмасида учтаси бойлоғлиқ турибди.

— Бари бир, эҳтиёт бўлинг, Ғуччи ака, — деди Тўрабой. — Йиқитиб кетса чаюқ бўлади, қариганда суякнинг битиши қийин...

— Ғурга пиёда бормасман,— деди Ғуччи чол.

Кейин у чорпоя устида ғоз туриб, ҳовлининг нариги буржигга овоз берди. Зум ўтмай, Эргашнинг иккита қизалоғи чой келтирди. Ғуччи чол Ибодулло Махсумнинг пиёласини ўзи тараф олиб, чойнакнинг иккинчисини Тўрабойнинг олдига суриб қўйди.

— Узингиз бир майдалайсиз!..

Тўрабой чойни қайтарди. Бир-икки ҳўплам ичиб, Ғуччи чолга юзланди:

— Кампирингиз кўринмайди?

— Бизнинг кампир сал пастроқ, — деди Ғуччи чол.— Бир ҳафта бурун ҳовлидан чиқиб кетган. Шу, менинг ўзимга қолса...

— Невараларидан тагин ранжибди-да, ака?— Ибодулло Махсум сал чаққонини қилди.

— Мен Ғуччи ака билан ғижиллашибдими, деб ўйлабман,— деди Тўрабой.
— Йўқ, неваралар билан,— деди Ғуччи чол.— Менга гап қайтариб кўрсин-чи!..
Айтган ёлғонидан ўзи ҳам қизарди. Кўрпача четида ётган сочиқни олиб, бир-икки елпинган бўлди.

— Кун сал дим келди,— деди Ибодулло Махсум.

— Ҳа, Махсум, кун дим келди,— Ғуччи чол унинг гапини тасдиқлади.

— Менинг мижозим совуқроқ,— деди Тўрабой.— Мен димлигини сезмадим.

— Сиз ҳали ёшсиз, Тўрабой,— деди Ибодулло Махсум.— Сиз ҳали муни сез-майсиз.

— Тўрабой пиёласини ерга қўйдию Ғуччи чолга тикилди. Униси иккита қарғашойи гулли пиёлани ёнма-ён тизиб, қуйғали чойнакни кўтарди, лекин шу тобда кўзлари Тўрабойнинг синчков назарига дуч келиб, безовталанди, чойнак тутган қўлига титроқ кирди. Чой чойнакнинг чумагидан дастурхон устига тўкилаверди.

— Ит қутурган эмасди,— деди у титраб-қақшаб.— Тоzi эди, биз ўзимиз унга озор бердик, бойлаб олмоқчи бўлдик...

— Чойдан босиброқ ичинг, енгил тортасиз!..

— Ичаман, Тўрабой, мана, ичяпман-ку!..

Ғуччи чол сал гарангсиди. Ибодулло Махсум ўтирган жойида бир-икки ғимирлади, лекин бирон нарса демади. Тўрабой — меҳмон, унинг ўзиям меҳмон, Ғуччи чол бўлса — мезбон эди.

Ғуччи чол ошнасининг пиёласини тўлдиришни унутиб, фақат ўзига қуйди ва атай хўриллатиб ича бошлади.

— Мен чойга кўп ўрганмаганман,— деди у.— Йилқининг ортидан кўп юрганмиз, кўзани сувиға ўрганиб қолганмиз.

— Йилқидан гапирманг, Ғуччи ака,— деди Тўрабой.— Битта той камомад қилгансиз.

— Йўқ,— деб эътироз билдирди Ғуччи чол.— Мен умримда камомад қилмаганман. Уюрим доим тус-тугал бўларди.

Тўрабой айтаётган бўз тойнинг тарихи узун эди. Уни Ғуччи чол Пайшанбанинг бозоридан сотиб олган. Одамлар ујрдан ўмарибди-да, деб ўйламаслиги учун, бўз тойга қўшиб, яна битта қари байтални ҳам икки баробар қимматига савдо қилгану етаклаб келаверган. Сўнг бирор ойлар чамаси шу яғир байтални миниб гузар айланган, гузарда дуч келган исми мардумга: «Яхши байтал, зотли, зотли-ку, лекин ёшдан қолган, чаночқоқда қулуни таблада турибди», деб гап ўқтирган. Гапига биров ишонмаган. Бўз той ўша қирчанғи байталга ўхшамасди — хуркак, толмабўйин бир тойчоқ эди...

— Худо бегуноҳ қулуннинг пайини қирққанга ҳеч рўшнолик бермасин!..— деди Ибодулло Махсум.

Икки ошна баравар юзларига фотиҳа тортишди. Тўрабой уларга кўшилмади, маъюсланди... Аслида унинг гуноҳи кўп эмасди. Аксига олиб, ўшанда йўнғичқа айни гулга кирган маҳали эди. Агар тойчоқ шу гулга кирган йўнғичқани пайхон қилмаганида, балки пайи ҳам қирқилмаган бўларди. Бунинг устига, гулга кирган йўнғичқа пайхон қилинган кеча сутдай ојдин эди, агар кеча сутдай ојдин бўлмаганида, балким, бўзтойни биров кўрмаган ҳам бўларди...

Тўрабой кейинчалик пайи кесилган тойчоққа кўп ачинди. Лекин бўлар иш бўлганди: бўзтой йўнғичқани поймол қилганди, йўнғичқа эса, энди гулга кирган эди, бунинг устига, кеча ојдин эди, бедапоя уватида ётган чалғининг ўткир тиғи ҳам шу ојдинда ўзгача бир ялтираб кўринган эди...

— Махсумга балли,— деди Ғуччи чол.— Шу тойни одам қилди. Пайини ямагани кўрби етмади, лекин...

— Қўйинг, ака,— деди Ибодулло Махсум.— Қўйинг, гапирманг...

— Гапирман, деди Ғуччи чол.— Ахир, сиз уни ақалли бир марта минмаган-дирсиз!..

Унинг гапида бирор хилоф жойи йўқ эди. У ўша бўз той токи от бўлиб, кейин ўз ажали билан кетганига қадар, бирор марта устига эгар босмаган эди. Бўз той, кейинчалик хомсемизроқ (у чопмасликдан семириб кетганди) от, бир умрга оқсаб қолди. Ибодулло Махсум шу оқсоқ отни етаклаб юришни яхши кўрарди. Айниқса, Тўрабойнинг кўк темир дарвозаси ёнидан ўтишни яхши кўрарди. Одамлар унинг чўлоқ отга бўлган меҳрини кўп тушунмади, бировлар ҳатто ғалатга чиқарди, савдойи атади.

Ибодулло Махсум бировдан ортиқча гумон ҳам қилгани йўқ. Бор-йўғи икки марта гузардан той етаклаб ўтди, холос. Кейин... яқшанба кун, бўз тойни отқилиб, бозордан қайтаётган Тўрабой билан ёнма-ён бирор юз қадамча юриб кўрди, унинг ранги-рўйига, оёқ олишига разм солдию, ҳамма гапни пайқайди. Мана бирор утти йилдирики, у билан Тўрабойнинг орасида биттагина сир ботин яшайди. Тўрабой тилиши виши кўп одам,— баъзида ҳалиги сирни унутиб қўяди, қўлига эрк беради, тилиги эрк беради. Лекин Ибодулло Махсум худолитғни унутмаган, инсофни билади, олижаноблик қилиб, эски, унутилиб кетай деган сирни қайтадан Тўрабойнинг эсига солади.

— Мен мудирлигимда икки тонна арпа камомад қилувдим,— Тўрабой бирдан пастга тушди.— Мунақсима бўп туради, ака...

— Билмадим,— деди Ғуччи чол.— Мен умримда камомад қилмаганман.

— Менинг айбим камомадим, сизники шу битта той...

— Балким, менингам айбимни айтарсиз?— деб сўради Ибодулло Махсум.

Тўрабой каловланиб қолди. Унинг бахтидан бўлиб ҳовли дарвозасидан Ғуччи чолнинг ўғли Эргаш кириб келди. Чорпоядигилар билан узоқдан бош ирғаб саломлашди. Сўнг, астойдил тикилиб, Тўрабойни танидию қизиқши ортиди. Лекин у чорпояга келиб улгурмади. Очиқ қолган дарвозадан жиккаккина бир ғунажин кириб, сўрамай-нетмай, ўзини кампир ўтқазган кичкина гулзорга урди. Ғунажиннинг шаҳди баланд эди— кўйиб берса, кампирнинг гулзорини шип-шийдам қиладиган. Ғуччи чол аввалига ҳай-ҳайлашга чоғланди, лекин сал туриб, фикридан қайтди. «Баттар бўлсин!— деб ўйлади.— Қариганда гул экишни унга ким қўйибди, чалпакка ўротиб отсан ит емайди-ку, яна хина билан райҳон экканингга ўлайми!..»

Эргаш шарт ортига қайрилиб, қўлига таёқ олди ва югуриб келишда, ғунажиннинг қўймичига калтак солди. Ибодулло Махсум жониворнинг калтак еганини кўрмайин деб, кўзини чирт юмди. Ғуччи чол индамади, ичиди Эргашни сўқди. «Садқаи мол кет!..» Тўрабой бўлса, чорпояда чўккалаб олди-да, Эргашга пишанг бера бошлади:

— Ҳа, домулло, уринг! Падарлаънатини яхшилаб уринг!.. Уриб оёғини синди-ринг, домулло! Шохига, шохига уринг! Қайтиб бировнинг томорқасига кирмайдиган бўлади... Бикинига, оч бикинига уринг! Оғримайдиган жойига уринг!.. Уроқ-пўроқдан йўқми, домулло? Олиб, бикинига санчмайсизми, ахир?! Бўшашманг, домулло, уринг, савилни уринг!..

Эргаш, э Тўрабойнинг бақирғидан безор бўлдими, ёки ўзининг ҳам раҳми келдими, ғунажинга қайтиб таёқ кўтармади. Бир-икки пўписаяо дўк билан, ғунажинни дарвозага қаратиб ҳайдади. Ғунажин дарвозадан берироқда ўсган бир туп семиз супургини томир-помири билан қўпориб, кўчага қочиб чиқди...

— Яхши ғунажин,— деди Тўрабой қайтиб ўтиргач.— Мамасолининг ғунажини. Сал овчилиги бор, бироз уриб ўлдирмаса, яхши сигир бўлади.

— Қисир қолган,— деди Ибодулло Махсум.— Янаги йили яна қисир қолади. Оёқ олиши ёмон мунинг..

— Тўрабойда учта буқа бор, шунга оборса бўларкан,— деди Ғуччи чол.

— Опкелувди,— деди Тўрабой.— Лекин буқанинг ҳақини бермади.

— Сиз сигир бошига неча пулдан оласиз?— деб сўради Ибодулло Махсум.

— Уч сўмдан,— деди Тўрабой.— Буқаларнинг емишига керак.

— Буқа асраб савоб иш қиласиз,— деди Ғуччи чол.

— Ҳар кимнинг кўнгли тусагани,— деди Тўрабой.— Мана, акам, сиз от асрайсиз, мен буқа асрайман.

— Акам отни кўнғил учун асрайди,— деди Ибодулло Махсум.— Сиз буқани бўрдоқига асрайсиз. Ғуччи акам отини ўзи боқади, сиз буқаларни ҳеч боқмайсиз. Боқасиз-ку, лекин ўзларининг топган пули ҳисобига боқасиз.

— Ҳар кимнинг таъби,— деди Тўрабой.— Ғуччи акам от асрайди, мен буқа асрайман.

— Буқани миниб бўлмайди,— деди Ибодулло Махсум. У негадир шу топда Тўрабойни камситишни истаб қолганди.

Тўрабой бу гапга эътироз билдиролмади.

— Ҳиндулар ҳўкиз минармиш...— секин гап қўшди Ғуччи чол.

— Бари бир, ҳўкиз отдай қополмайди,— деди Ибодулло Махсум, сўнг ошпазига ранжиброқ қаради.— Шу, ака, ҳинду билан туянинг фарқи ўзи кам, қилган ишининг ҳаммаси тескари бўлади...

Ғуччи чол дарвозани бекитиб келаётган Эргашни кўриб, чорпоядан турди, кенин ота-бола узоқроққа, боғнинг тўридаги хашаки олмалар тагига ўтишди.

— Хўш, ота?...— деб сўради Эргаш.

У муаллим эди — сўроқ сўраганида чап қоши хиёлгина кўтарилиб тушарди.

Ғуччи чол индамади. Эргаш бошқа гап сўрашдан ийманди, кўзларини чапг юкқан пойабазалига бир муддат қадаб турди, сўнг ерда ётган эски болтани олиб, олманинг айрисига қистирди.

— Сен менга мундай гапирма,— деди Ғуччи чол.— Ҳали ёшсан. Мен гапирсам ярашади... Қачон манави олмаларни қирқиб ташлайсан?!— кутилмаганда бақирди у. Айрига қистирилган болтани олиб, дарах танасига солди. Болта ўтмас эди, лекин Ғуччи чол андоғ урдиким, зарбнинг кучидан олманинг оқ-сарғиш танидан бир парчаси очилиб қолди.— Нима, болтанаям ўзим чархлаб берайми?

— Ўзим чархлаб оламан,— деди Эргаш.

Ота-бола озроқ тумтайиб туришди. Кейин Эргаш гап қотди:

— Менга бир гапингиз бормиди, ота?

Ғуччи чол унга ўқрайиб қаради.— Ўғли ҳозир ўй ўйлашга халал берарди.

— Саломингни аямасанг бўлди, болам,— деб ачитди у.

— Меҳмонингиз бор экан...— Эргаш можаронинг бемавридлигини эслатишга уринди.

Ғуччи чолга унинг писандаси ҳеч ёқмади.

— Ҳм...— деди у.

— Чарчадим, ота,— деди Эргаш.

— Чарчабсан-да?— ўсмоқчилади Ғуччи чол.— Нима, лайлак ҳайдадингми, ўғлим?

— Кучук ахталадим!..— Эргаш ўзини тутиб туролмади, портлаб кетди.— Нима қиласиз тергаб?

— Мен сени тергадимми ҳали?...— Ғуччи чол мийиғида илжайди.

— Бўлмаса нима?— Эргашнинг чап қоши яна хиёл кўтарилди.

— Қошингни керма,— деди Ғуччи чол.— Нега қошингни керасан? Хотинга ярашади! Эркақмисан ўзи? Энанг, ўғил туғдим, дегандай бўлувди-ку!..

Эргаш оғринди. Бир хаёли шарт бурилиб кетиш ҳам бўлди, лекин чол... «Чол хафа бўлади,— деб ўйлади у.— Кейин икки дунёдаям қутуллолмайсан...»

— Бахудо,— деди Эргаш,— бахудо, ота, сўкинманг!..

— Тожиқча гапирма,— деди Ғуччи чол.— Беш йил шаҳарда ўқиб, менга топиб келган гапинг шу бўлдими?

— Ога!..— деди Эргаш.— Менинг сизга тили-жағим тегмади.

— Энангга ўхшайсан,— деди Ғуччи чол.— Уям тили-жағидан гапирарди.

— Мени тинч кўйинг, ота,— ялинди Эргаш.— Мен сизга ёш бола эмасман.

— Баттарсан!..— деди Ғуччи чол.— Сен билан гаплашиб бўлмайди.

— Бўлмаса гаплашманг!

— Оқ қиламан!..— дўқ урди Ғуччи чол.

— Ўлганингизни қилинг!..

Ғуччи чол Эргашнинг жахлдан бўғриққан юзига бир мудом завқланиб тикилди. «Ўзимга ўхшайди,— деб ўйлади.— Дағалроқ бўлгани маъқул, ҳалимдай эшилиб турса, мунинг эркаклиги қоладими...»

Менга кўп ақл ўргатма,— деди у.— Хоҳлаган пайтимда ҳовлидан қувиб сонаман.

Ғуччи эди палми дўқ эди, лекин Эргаш чолнинг юмшаганини тушунмади.

— Мани, мили, — деди у.— Шу ердан кетганим маъқул. Мени шарманда қилдингми, ота!

— Ота, донга мени!..— бақирди Ғуччи чол, сўнг чорпойда ўтирган меҳмонларни уилаб, бирдан юзга тушди.— Сен ҳали бурнимни терлатиб нон топиб берганинг йўқ... Бор, бизга улоқни суй!.. — боҳосдан буйруқ берди у.— Хотинингга айт, барини қозил ташласан!

Эргаш бу гапни ҳеч кутмган эди — анграйиб тураверди.

— Мен ушам сўнимми?— деб сўради Ғуччи чол.— Сўярдим-ку, лекин иложим йўқ, қул қиламан.

— Уйда туш бор.

— Уйдан туш олиш қилади.

— Тўрабойга шунча иззатми?— деб сўради Эргаш.
— Тўрабойга бўлмай, Махсумгами?— деди Ғуччи чол.— Махсум менга дўст одам, бир бурда нонимгаям қаноат қилади.
— Тузук,— деди Эргаш.
— Нимаси тузук?
— Тузук,— деди Эргаш тагин. Бояги жаҳлдан асар ҳам қолмади. Отасининг чиноқлигини ўйлаб, сал илжайди ҳам.— Лекин улоққа энам пул берган-ку, ота?
— Энангининг маҳрини мен берганман,— деди Ғуччи чол.— Бор энди, менинг айтганимни қил!..

* * *

Бирор уч соатлардан кейин, чоллар ўтирган чорпояга бир лаган серпиез қовурдоқ келтиришди. Таомни Ибодулло Махсум бошлади. Кейин Тўрабой билан Ғуччи чол ҳам энгларини шимариб, лаганга яқинроқ сурилдилар.

— Серпиез бўпти,— деди Тўрабой катта бир луқманни қўлига олиб.— Мен пиёз-ни яхши кўраман. Махсум...

— Мен пиёзни яхши кўрмайман, лекин бари бир ейман,— деди Ибодулло Махсум.

— Мен эрталаб уйда шўрва ичувдим,— деди Тўрабой.— Лекин улоқ гўшти ширин, кўнгил тортадиган бўпти. Шу, бир замон бўлса-да, оёқни узатиб ётиб, фақат улоқ гўшти есанг!

— Ҳадеб улоқ гўшти еган маза қилмайди,— деди Ғуччи чол.— Жонга тегади. Мана мен, ошним яхши кўраман.

— Барибир, ошнинг тагига улоқ гўшtidан босасиз,— деб эътироз билдирди Тўрабой.

— Молнинг гўштиям бўлаверади,— деди Ибодулло Махсум.

— Манзар полвон гуручли таом емайди,— деди Ғуччи чол.— Еса томоғига тикилиб қолади. Бировлар ош еганда етимчадай қараб ўтираверади, кейин, лаган бўшагандан кейин, тагида қолган ёғнинг юқи билан маҳсисини мойлайди.

— Барибир мойларкан-ку,— деди Тўрабой.— Ҳарна нафи бор-ку!.. Лекин менга қолса, доимо улоқ гўшти ердим.

— Кунора енг, Тўрабой,— Ибодулло Махсум Тўрабойнинг ўжарлигини кўп ёқтирмади.— Бўлмасам, бўкиб қоласиз. Уйингиз дўхтирдан олис. Дўхтирга опкетса, буқаларга ким қарайди?

Тўрабой қалтисроқ гапирмоқ бўлиб, қўлини дастурхондан тортди. Лекин қовурдоқни кўзи қиймади. Чимирилган ўсиқ қошлари тагин ёйилди, бир културм яхна чойдан симириб, лаганга яқинроқ сурилди.

— Улдирса, улоқнинг гўшти ўлдирсин!— деди у хушхоллик билан.

— Ора-сира бошқа таомдан ҳам енг,— деди Ибодулло Махсум.— Келинга айтинг ялпиздан кўпроқ кўшсин. Юраккаям, миягаям фойдаси бор.

— Менинг юрагим тузук, Махсум.

— Миянгиз-чи?— деб сўради Ибодулло Махсум.

Тўрабой бу гапни эшитмади.

— Ялпизнинг энди икки қулоқ чиқаргани дуруст,— деди у.

— Йўк, Тўрабой,— деди Ғуччи чол.— Ялпизнинг мияга зиёни бор. Бизнинг оламушук шу ялпиздоридан ичиб хароб бўлди.

Тўрабой қувониб кетди. Ғуччи чолни худди телбани томоша қилгандек, алоҳида бир диққат билан кўздан ўтказди.

— Улдирдингизми, ишқилиб?

— Жуда бераҳм одамсиз-да. Тўрабой!..— деди Ғуччи чол ранжиб.

Тўрабой гапни ўзига юқтирмади. Кулди. Кулганида устки лаби жийрилиб, сарғайган милклари кўринди.

— Кулманг, Тўрабой,— деди Ибодулло Махсум.

— Мен кулмадим, Махсум ўлай агар, кулмадим,— Тўрабой кулганини тан олмади.— Акамнинг мушуги қизиқ экан-да ўзи!..

— Укам худонинг яратгани,— деди Ибодулло Махсум.— Бизнинг мушук ҳафласига биттадан илон ўлдиради. По-ойлаб туриб, панжаси билан битта уради— тамом, ўлади-қолади!

— Бижжики паштрoқ иди, Махшум,— деди Ғуччи чол фўлдираб.— Мен шунни сўб бўвай, кейин...

динг нимаю яширмадинг нима? Узи-ку, шуни айтсанг, тинчишинг тайин. Махсумнинг шамаларига чидаб юргандан кўра, бир йўла шарманда бўл-да, қўй!..

Тўрабой шарманда бўлишга аҳд қилди.

— Бировнинг пайини қирққан ёмонми, Махсум?— деб сўради у.

— Биладим, қассоб бўп кўрмаганди,— деди Ибодулло Махсум. У Тўрабойнинг шум ниятини аллақачон пайқаган эди.

— Айтайлик, Ғуччи акамнинг отининг пайини қирқсам нима бўлади?— деб талмовсиради Тўрабой.

Ғуччи чол эшитган гапига ишонмай, ўрнидан сапчиб турди.

— Оғзингизга қараб гапиринг, Тўрабой!— деди у.— Мен отимни сиз билан кўшиб битта таблага боғламасан!

Тўрабой тагин амалга етмади. Доғда қолди. Ичида Ғуччи чолни сўкди: «Галлар! Библишням истамайди!..» Кейин кўзларини Ғуччи чолнинг салла билан чирмалган ярадор кўлига тикди:

— Кўл энди кўпқарига ярамайди-ку, юрт оғаси!

Ғуччи чол бесаранжом бўлди. Қўлини чопон остига яширмоқчи эди, бўлмади, ошнаси «қўявер!» дегандек ишора қилди.

— Қутурмаган бўлсаям, қопганини қаранг!— деди Тўрабой.— Бировнинг занжирдаги ити бўлсаям бир гап эди, лекин у мўлтонидан қолган экан. Мўлтони халқи аҳмоқ эмас, шайтонга дарс беради, соғ итни ҳеч маҳал ташлаб кетмайди, ўзи билан опкетида!..

Ғуччи чолнинг юрагига ваҳима тушди.

— Мен ҳеч белгисини сезмадим, Тўрабой,— деди у.

— Бирданига белги нима қилади!— Ғуччи чолнинг соддалигидан кулди.— Сал туриб белги беради-да, ахир!.. Иштаҳангиз ҳам йўқолган кўринади. Билсангиз, Ғуччи акам, қутурган итнинг устидан ғалбирда сув элашади.

— Мен сувдан кўрқмайман, Тўрабой,— деди Ғуччи чол.— Узингиз кўрдингиз, бо-малол чой ичиб ўтирибман.

— Энди бу бир мисол-да, Ғуччи акам...— деди Тўрабой.— Агар яна бир мисол опқарасак, мана, сиз... бирор кимсага тиш солармидингиз?

— Э, мен итмидимки, бировни тишласам!— ажабланди Ғуччи чол.

— Мен сизни итга менгамадим,— деди Тўрабой.— Энди бир мисол қилиб гапирдим. Мен бировни тўсагдан тишлаб олгингиз келмайдими, деб сўраярман.

— Итга менгамадим дейсиз-ку, лекин тишлагинг келмайдими, деб сўрайсиз. Энди, итга менгаганингиз шу-да, Тўрабой?

— Йўқ, бу гаплардан худо асрасин!— деди Тўрабой.— Минбаъд мундай гапирманг!

— Бўлмаса нима?— Ғуччи чолнинг дафъатан қаҳри келди.— Мен сизга бўйинса бўлмасам, ёшим бирор ўн ёш катта бўлса, нега менга мундай ҳазил қиласиз?

— Мен сизга ҳазил қилмадим.

— Бўлмаса, чинингизми бу?— деб сўради Ғуччи чол.

Тўрабой жавоб ўрнига қиқирлаб кулди. Шу пайтгача хурпайиб ўтирган Ибодулло Махсум бошини кўтарди.

— Сиз акамнинг қутурмаганига хафасиз чоғи, Тўрабой?— деб сўради у.

— Худо урсин!— Тўрабой кўшқўллаб ёқасини ушлади.— Агар шундай ўйлаган бўлсам, тонгга етмай ўлай!..

— Сизнинг акам қутурса суюнишингиз тайин,— деди Ибодулло Махсум.— Жуман ғалча акамни ўғилларига кўшилиб урган. Сиз шу одамнинг жианисиз. Сизнинг суюнишингиз тайин.

Тўрабой бундай кескин даъвони кутмаган экан, кўзлари пир-пир уча бошлади. Ғуччи чолга мадад сўраб тикилди.

— Жуман ғалча мени урган,— деди Ғуччи чол.

— Урса, у урибди, менинг айбим нима?— деб сўради Тўрабой.

— Жуман ғалча жондай тоғангиз эди,— Ғуччи чол унга айбини эслатди.

Тўрабой кўп мулазам бўлди. Ғуччи чол ҳақ эди. Яхшими, ёмонми, Жуман ғалча унинг тоғаси эди.

— Алам қияптимми, Тўрабой?— суриштирди Ибодулло Махсум.

— Алам қияпти,— дея тан олди Тўрабой.

— Алам қилган жойига туз сепинг,— деди Ибодулло Махсум.

Тўрабой аввал бўзарди, кейин қизарди, ўзини ҳарне туттали уринди-ку, ил-жини топмади, хунук бир тиржайиб, бори-йўқ захрини тўкиб солди:

Хуллас, у бош олиб кетгали аҳд қилди: уйдагиларга шаҳар кетдим, деб пиёлади, кейин бир пана-пастқам жойни топиб... кутади. Утса, ўтиб кетгани — кунинг узоқ экан, магарким, ўтмаса... Э, шуниям ўй қилиб ўтирасанми!.. Одам деганинг бир марта дунёга келади. Бир бошда бир ўлим, бешикка теккан елка тобутга тегмай қолармиди!..

Эртаси куни тонг маҳали Ғуччи чол кунчиқарга қараб йўл тутди. Биров кўрмасин деб, сою-соя жойларни танлаб юриди. Чошгоҳда тоғнинг этагига етиб борди, лекин ўрламади, кучини аяди, арчазорни оралаб ўтган текисгина сўқмоқдан кетанорди. Тоғнинг нариги белида бу сўқмоқ бирданига тик олди, Чўнқаймишга кетадиган довонга қараб бурилди. Ғуччи чол жануброққа, сарғиш ўт-ўлан қопланган чўлга томон тушиб борди. Галатепа узоқда, арчазор кумуш бўлиб ялтираган тоғ тумшуги оринди қолиб кетди. Ғуччи чол хийла чарчади, терга ботди. Уйкусиз тун уни азоблаб қунаган экан, аъзон-бадани зиркираб оғрий бошлади. Бекорга от минмабман, деб унлади у, ҳеч ким гумондор бўлмасди, тоққа кетяпти, деб ўйлашарди, холос... Кимнинг менинг қутуриб ўлганим билан бир пуллик иши бор?.. Отни аядим, завол бўлмасин, дедим. Сирасини айтса, отнинг ўзи нимага кераги бор? Азроилни пиёда юриб ҳам топиб оларман!..

Бирдан у қўнғироқ товушини эшитди. Аввалига қўй-қўзини эргаштирган серик бўлса керак, деб хаёл қилди, лекин ҳарчанд тикилмасин, яқин-атрофда қўй зотини кўрмади. Қўнғироқ товуши ҳам гоҳ кучайиб, гоҳ сусайиб, тоғ бағридаги яйлоқдан эмас, буткул терс тарафдан — рўпарадаги тошлоқ қирлар ортидан келарди. Ярим соатлар ўтгач, қаршидаги қир ўрқачида битта отлиқ пайдо бўлди, унинг ортидан учта туя бодраб чиқди. Ғуччи чол кўзларига ишонмай, бир зум тек қотиб қолди.

Кичкина карвон тобора яқинлашиб келаверди. Ниҳоят, Ғуччи чол карвонбошини таниди: бу ўша маълум ва машҳур Жонузоқ араб эди. Карвонбоши ҳам уни таниди чоғи, отининг жиловини тортди.

— Ассалому алайкум, Ғуччи ака,— деди Жонузоқ араб ҳорғин бир овозда... Бу дунёда тирик бормисиз, ака, жонингиз тинчми?..

— Бирнав,— деди Ғуччи чол.

— Каттақўрғонга кетяпман,— деди Жонузоқ араб.— Қариб қолдим. Каттақўрғоннинг тузи тортди... Жуда қаридим, Ғуччи ака...

Ғуччи чол унинг қариганини ўзи ҳам кўриб турарди: соч-соқолидан тортиб, то гарданидан чиқиб турган мўйларигача оппоқ, юзлари чўтир, баттар қорайган...

— Кўп касал бўлдим,— деди Жонузоқ араб.— Чечакка чалиндим.

— Мен эса улоқиб кетяпман,— деди Ғуччи чол.— Бесар ит қопти. Қутурган, деб айтишапти. Този эди, менга ўрганса, мўлтонини эсдан чиқарар, дедим... Мўлтонининг ити итлик қилмас экан, Узоқбой. Биласиз, битта қўшқувур милтиғим бор, энди този асрасам, деб ўйловдим. Узингиз ўйланг, умрим уюр ортида ўтди, бир ётқил чиқолмадим, чиқарга вақт бўлмади, энди, қариган чоғимда отга миниб, милтиқни олиб, кейин битта тозини ортимдан ияртиб, бир жойларга овга чиқаман, деган ниятим борида. Ёшлигимдан шуни ўйлардим, Узоқбой. Фақат бургутим йўқ. Бир куни Чўнқаймишдан бургутнинг жўжасини сотиб олдим, ўн сўм бердим, тумшуги қорайса овга опчиқарман, дедим, лекин бургутнинг боласи қузғун бўп чиқди...

— Ёмон бўпти,— деди Жонузоқ араб.— Бургутнинг қузғун бўп чиққани ёмон, Ғуччи ака. Қузғун овга ярамайди.

— Биламан,— деди Ғуччи чол.— Лекин бечора қуш қузғун бўларга ҳам улгурмади. Мен Пайшанбага кетувдим, уйдагилар тузланган гўшт бериб ўлдириб қўйибди... Балким, улар қасддан қилмагандир, лекин қузғун барибир ўлди. Бургут бўлма-саям, бечора қушга ичим ачиди. Уйдагилар менинг отимниям ёмон кўради, Узоқбой, сотгин, деб айтади, бўлмасам, сени бир жар-парга ташлаб кетади, дейишади...

— Улар отни билмас экан, Ғуччи ака!— ажбалади Жонузоқ араб.— Билса, мунча ёмон хаёлга бормасди. Йўқ, Ғуччи ака, отни бировга сотман!

— Кимгаям сотардим,— деди Ғуччи чол.— Жонивор ўзимга бош қўйиб қолган. Сотсам, сайислигини ким қилади? Яқинда касал бўлувди, бир пудча сабзи едирдим, қони тозаланди. Йўқ, Узоқбой, бошқа биров отни хароб қилади. Уйдагилар ҳаммаси мендан хафа. Бир ҳафта бўлди, кампир синглисини кўргани кетган. Очроқ хафалашган эдик, шу пайтда кетгани ёмон бўлди, одамлар, уни аразлаб кетди, деб ўйлашапти. Омадим йўқ экан, Узоқбой.

— Менинг хотиним уйда ўтиради,— деди Жонузоқ араб.— Аввал карпон билан юрарди, энди уям қариди... Борадиган қариндошьям йўқ, ўзимга ўхшаган отим. Сиз зам бирор етим қизга уилансангиз бўларкан, Ғуччи ака.

— Менам шуни ўйловдим,— деди Ғуччи чол.— Лекин буям ёмонмас, инсофи бор. Бошқасини олсам, балким, ёмон бўлармиди, ўзингиз ўйланг, мен йилқи ортида юрсам, уйга ҳафтада бир келаманми, йўқми...

— Энди биз қариб қолдик, Ғуччи ака,— деди Жонузоқ араб.— Энди тинчроқ ўтирсак бўлармиди.

— Ҳеч иложи йўқ, Узоқбой...

— Тўғри, иложи йўқ. Сиз, Ғуччи ака, шу, мўлтонидан қолган тозига тегмасангиз бўларкан.

— Този ёмон эмасди... Ургатиб олгим келди. Махсум айтди, қўйинг, ака, деди, бу бир бесар ит, тишлаб-негиб юрмасин... Йўқ, қулоқ солмадим, энди эшитсам, қуртган този экан. Мен кутиб ўтирмадим, Узоқбой.

— Кутмаганингиз яхши,— деди Жонузоқ араб.— Мана, мен шунча йил яна Каттақўрғонга бораё дедим, қарасам, энди қартайиб қолибман. Бошқа ўтиролмадим... Нега пиёда кетяпсиз, Ғуччи ака? Эсимда, битта саман отингиз бўларди, зўр эди, Сигиртепанинг тагида пойга бўлса, ўзингиз биринчи бўп келардингиз. Ҳозирам ўша ерда улоқ бўладими?

— Энди кўп улоқ чопишмайди, Узоқбой,— деди Ғуччи чол ғамгин туриб.— Уша саман отим ҳам энди йўқ. Энди менинг бошқа отим бор, қизил қашқа от... Кўриб турибсиз, Узоқбой, бош олиб кетяпман. Бўлмасам, мени дарахтга боғлаб қўйишади. Узингиз ўйланг, Узоқбой, мен дарахтни шу ният билан ўтқазибмидим? Йўқ, мунга чидашим қийин. Мундан кўра, бирор чўли-биёбонда ўлиб кетганим маъқул...

— Сиз Қизилтошга боринг,— деб маслаҳат берди Жонузоқ араб.— Суви яхши жой. Ҳамма ёқда қизил тош, зарра қумигача қизил...

— Менга сувнинг кераги кам,— деди Ғуччи чол.

— Барибир Қизилтошга борганингиз маъқул. Мен у ёқда доим қизил ўтов тикардим. Қизилтошнинг тошиям қизил, менинг ўтовим ҳам қизил бўларди. Бориб яна ўтов тикардим-у, лекин ёш ўтиб қолди. Улар олдидан Каттақўрғонга бориб қолсам, шуям катта гап. Уйда тинч ўтиролмайман, Ғуччи ака. Утган куни ҳеч чидаёлмадим, уч туяни етаклаб йўлга тушдим. Индин чошгоҳда Каттақўрғонга етаман, эртарақ етишим қийин, туялар қариб қолган.

— Туяни нима қиласиз, Узоқбой?— деб сўради Ғуччи чол.— Ҳаммаси салт экан-ку?

— Э, туясиз бўларканми, Ғуччи ака!..— ажабланди Жонузоқ араб.— Туясиз йўл йўлга ўхшармиди!.. Ахир мен... Каттақўрғонга туя тортардим-ку, эсингиздан чиқдим, Ғуччи ака?

— Каттақўрғон яхши шаҳар,— деди Ғуччи чол.— Одамлариям яхши.

— Қизилтош ҳам яхши,— деди Жонузоқ араб.— Сиз хўп денг, Ғуччи ака, Қизилтошга боринг. Сиз у тарафда неча йил йилқи боққансиз!

— Унга кўп бўлди, Узоқбой! Эҳ-ҳе, жуда кўп бўлди!..

— Ҳалиям кеч эмас. Сиз Қизилтошга боринг. Пиёда юрганга узоқ, яхшиси, менинг байталимини олинг. Хуржунниям олинг, мен туяда бир амаллаб етиб борарман. Ғуччи чол йўқ дёёлмади. Жонузоқ араб унга байталининг жилловини тутқазиб, ўзи туялардан бирига амр қилди:

— Чўк, чўк, жонивор!

Туя чўккалади. Жонузоқ араб унинг ўрқачига чиқиб ўтиргач, туя ўрнидан турди. Ҳар ким ўз йўлига кета бошлади. Бирор юз қадам босиб, Жонузоқ араб Ғуччи чолни чақирди:

— Сал бўлмаса, эсимдан чиқай дебди, Ғуччи ака! Оти Санобар!

— Кимнинг оти?— тушунмай сўради Ғуччи чол.

— Байталинингизнинг оти!..

Шу сўзларни айтиб, Жонузоқ араб қир ортида кўздан ғойиб бўлди.

* * *

Ғуччи чол эртаси ярим тунда Қизилтошга бориб тушди. Байталини эски работ буржидаги юлғун тупига боғлаб, хуржунини нураган пахса девор тагига олди. Работнинг усти ўпирилиб тушган дарбозахонасида сайраётган бойқуш одам исини сезиб жим бўлиб қолди, кейин яна бошлади. Сўнг хас-хашак остидаги чигирткалар, қаваклардан судралиб чиққан илонлар... басма-бас сайрашга тушдилар.

Атроф суддек ойдин. Ойдинда работнинг харобаси улкан кўринади. Вақт ҳам негадир сушлашиб қолган.

Ғуччи чол ёлғизлиқдан энди чўчиди. Кўнглига чўккан ваҳимадан қутулмоқ истаб, байталнинг ёнига борди, бўйнидан маҳкам қучоқлади, юзини унинг тўс-дағал ёлларига босди. Байталга хожасининг қилиғи хуш ёкди, бўйини тагин ҳам қўйи эгди, сўнг юганини бир-икки силкитиб, нозли кишнади. Ғуччи чол байталнинг оғзидан сулиғини чиқариб, ўтлагани қўйди. Ўзи камзулини ерга ташлаб, хуржунни ёстиқ қилдию, ойни, хира юлдузларни кузатиб ётди...

Сал ўтиб, юраги сиқилди. Нарироққа ўтлаб кетган байтални қақирди:

— Беҳ-беҳ, жонивор, бери кел!

Байтал сезинди. Утдан бош узиб, Ғуччи чолнинг ёнига келди. Унинг юзларини ҳидлади. Байталнинг оғзидан аччиқ какра ҳиди уфурди. Ғуччи чолнинг кўнгли бузилди.

— Ҳаммамиз ўламиз, Санобар,— деди у байталга.— Менам, мени гапга қўйган Тўрабойам, ҳаммамиз... Бир-биримизнинг дилимизни бекорга оғритганимиз қолади. Ҳеч ким дунёга устун бўлолмайди. Эшитаяпсанми, жонивор?

Байтал икки марта бош силтаб ташлади.

— Худоям бир кун бориб ўтиб кетади,— деди Ғуччи чол.— Одамлар бўлмагандан кейин худонинг нима кераги бор?

— Биз-чи?— деб сўради байтал.— Бизлар қоламиз-ку?

— Э!..— деб қўл силтади Ғуччи чол.— Бариси бир эмасми? Нима, от одамми-дики...

У бирдан жимиб қолди. Байталнинг кўнглини оғритганини сезди.

— Сен бошқа гапирмагин, жонивор,— деди у сал туриб.— Барибир сени тушунолмайман. Отмисан, одаммисан, ишқилиб, дунёга бир кунлик меҳмонсан. Энди, шуниям гап қилиб юрамизми?

Байтал ўсал бўлди. Бошини бир силкитиб, юганини чиқариб ташладию боши оққан тарафга йўртиб кетди. Ғуччи чол ўзининг ваҳми билан овора бўлиб, ёлғиз қолганини пайқамади ҳам.

«Яхши бўлмади,— деб ўйлади у.— Худога шак келтирдим! Худо бўлмаса... бўлмайди-ку, ахир?!»

Назариди худо йўқолиб, дунё етим қолгандай эди.

* * *

Алқисса, Ғуччи чол анча кундан сўнг Галателага соғ-омон қайтиб келди. Келган кунни кечкурун гузарга чиқди, одамларни тўплаб уларга Жонузоқ араб, унинг байтали ҳақида нақл қилди. Лекин ишонган одам кам бўлди.

— Жонузоқ ҳар қадамда битадан от ҳадя қиладиган аҳмоқ эмас,— деди чойхоначи Барот Қийшиқ.— Галатепанинг тузини тогган эди, кадрдонлигимиз бор эди. Нега ўзи келмади?

— Каттақўрғонга кетаётган экан,— деди Ғуччи чол.— Мен пиёда кетаётувдим, от билан бир хуржун егулик берди.

— Егулик қани, Ғуччибек?— деб сўради Назар Махсум.

— Егуликни едим.

— Хуржунингиз қани?

— Хуржун эскироқ эди, работда қолдирдим.

— Тузук, тузук,— деб салмоқлади Барот Қийшиқ.— Майли, хуржунни нари қўяйлик, сиз айтинг, Ғуччи бува, Жонузоқ араб ҳадя қилган отининг ўзи қани?

— От кетиб қолди,— Ғуччи чол ростини айтишга мажбур бўлди.— Мендан аразлаб кетди.

Гурунг аҳли унинг гапларидан кулган бўлди.

— Сиз бир қизиқ одамсиз,— деди чойхоначи.— Ҳамма сиздан хафа бўлади, аразлайди, кетиб қолади. Аввал кампирингиз кетувди, энди байтал кетибди...

— Кампир келган,— деди Ғуччи чол.— Синглисини кўриб келди.

— Кетиб қолганида хафа бўлгандирсиз?— гапини қўймади чойхоначи.

— Нега хафа бўламан, у қочиб кетгани йўқ-ку?..

— Мўлтонининг тозиси-чи, този қочиб кетгани рост-ку?

Ғуччи чол каловланиб қолди. Хайрият, мулла Дониёр унинг жонига ора кирди.

— Сиз чой опкесангиз бўларди, Баротбой, Баротбой,— деди у чойхоначига қараб, сўнг, Барот Қийшиқ ўчоқ бошига кетгач, яна Ғуччи чолга мурожаат қилди.— Қайтганингиз тузук бўпти, Ғуччи. Булар бекорини айтибди, мен Жонузоқнинг от ҳадя қиларига ишо-

илман. Худога шукур, тирик экан, мен аввалроқ бир раҳматли бўп кетган, деб эшитдим.

— Ҳали тирик экан,— деди Ғуччи чол.— Анча чўкиб қопти. Каттақўрғонга боргиси келгил йўлга чиқибди.

— Биз сизни йўқолиб кетди, деб ўйловдик, Ғуччибек,— деб гап қўшди Назар Махсум.— Мен бир шаҳар борсамми ҳам дедим, ҳарне, ўғлимиз Санобек ҳукуматнинг одами, сизни излагани бировни кўярмиди...

— Йўқолганим йўқ. Қизилтошга борувдим. Жонузоқбой отини берди. Кўп ақлли байтал эди, одамга ўхшаб гапирарди.

Мулла Дониёр билан Ибодулло Махсумдан бўлак, ҳамма унинг гапидан кулди.

— Яхши байтал эди,— давом этди Ғуччи чол.— Мусулмон байтал эди. Шайтон йўлдан уриб, худога шак келтирувдим, шунга хафа бўлди.

Бу гап ундан ошкора хохолаб кулишди. Ғуччи чол нима деярини билмай, тек қолди. Шунча гап етмагандек, мулла Нишон уни кофирликда айблади:

— Сиз худога ишонмайсиз, Ғуччи,— деди у.— Шу сабабким, шайтони алайҳилайна байталигининг танига кириб олибди. Тилга кирибдими, унинг танига шайтон оралаган. Сиз кофирсиз, Ғуччи, ғирт кофирсиз! Фақат кофирнинг бошига шундайин касофат савдолар тушади!

Ғуччи чол гапиролмай қолди. Бахтига, Ибодулло Махсум гапга аралашди:

— Эсингизда бўлсин, Нишонбой, шайтон одамнинг танидан ўзга жойни ўзига макон қилмайди,— деди у.— Сиз тузук одамсиз-ку, лекин мулликдан мазангиз йўқроқ. Байтал жониворнинг бирор фисқу фасоди, бизга ўхшаб ғайирлиги бўлмас, нега сиз унга мундай тўхмат қиласиз? Худонинг кўрсатган каромати денг, ажабмаски, шу байтал кейин одамга айланган бўлса...

— Махсум ҳинду экан!— деб қичқирди мулла Нишон мулла Дониёрга гувоҳликка чақириб.— Эшитяписизми, Махсум ҳиндуинг мулласига ўхшаб гапиряпти. Битта кофир камлик қилувди, энди, манави Махсум ҳам кофир чиқди!.. Ўзингиз айтинг, Дониёр ака, байтал ҳам ҳеч замонда одамга айланадими?

— Муниси тадрижи худога боғлиқ,— деди мулла Дониёр мужмалроқ қилиб.

— Йўқ, Дониёр ака, байтал одамга айланмайди. Сизам байталнинг одамзоддан бўлмиш фарқига бормайсиз экан!

— Бўлмаса, нега Мурод жувозкашнинг хотинчаси байталга ўхшаб кишнайди?— деб сўради мулла Дониёр.

Қолган мардумлар ҳам унинг гапини бир оғиздан тасдиқлашди. «Мурод жувозкашнинг хотини ростдан ҳам икки яшар байталчага ўхшаб кишнайди», деб айтишди.

Мулла Нишон кўп мулзам бўлди. Чандон ўйлади ҳамки, муносиб жавоб тополмади. Кейинроқ бориб, хаёлида ғалати-ғалати гумонлар туғиладиган бўлди. Дейлик, хотини Ҳанифа кулса, «Нега кишнаяпсан, байталча?», деб сўрайди. Шу-шу, бечора Ҳанифа кулишни ҳам бас қилди. Энди уни қитиқлаб ҳам кулдиролмайсан. Завқи ошиб-тошиб катганида, лабининг бир бурчини кўтариб илжаёди, холос. Кейин бирдан хўрлиги қолади. Лекин тузукроқ хўрсиниши ҳам қийин. Мулла Нишон унинг хўрсинганини эшитса бўлди, «Нега пишқиряпсан, байталча?», деб сўрайди.

Машойихлар айтганидек, юрт айвони кенг, бу айвонда минг алвонда одам, минг алвон одамнинг минг турфа ташвиши бор. Мулла Нишоннинг ташвиши — гумон қилмоқ, Ҳанифанинг ташвиши — кишнамаслик, бизники... Ким билсин, бизнинг нима ташвишимиз бор?. Мундай қараса, ташвишимиз қолмади ҳисоб. Бурчимиз ровийлик эди, бўйин товламадик ва манзилга етдик. Манзилга етган кимсанинг битта нияти бўлади:

та н и м и з с оғ, ж о н и м и з т и н ч бў л с и н!

Бозор НОМОЗОВ

1946 йили Шаҳрисабзда туғилган. Ҳозир Шаҳрисабз район «Коммунизм байроғи» газетасида бўлим мудири вазифасида ишламоқда. Шеърлари республика матбуотида тез-тез эълон қилиниб туради.

СОКИН КЕЧА

Сокин кеча кечар, ҳоким сукунат,
Қандай тароват бу — чиройга тўла?
Соат милларидай шошади фурсат,
Туғилмоқда бугун сувда сунбула.

Дарахт баргларида ширин бир шивир,
Шайдойи қалбимни энтиктирар ой.
Ғунча дудоғида ҳали яширин
Ғудак табассуми, сезаяпсанми, ҳой!

Ана, шабнам инди — кўксида нафас,
Шунданми энтикиб қолди майсалар.

Қирларда кўз очар сулув бойчечак,
Жажжи жилғачалар қувнар пойида.
Шошқалоқ булутлар чопар жонсэрак,
Ивирсир чувалчанг инжиқ лойида.

Баҳор ташвиши бу, фалсафаси бу,
Шунданми, атарлар уйғониш фасли.

Юлдузлар базмининг ошиғимас у,
Тунги ташвишлари танида танҳо.
Боболар касбининг бағрида маст у,
Оқшом ҳорғинлигин унутар гоҳо.

Ҳатто вужудида эзгу шижоат
Мисоли аёнди уйдаги умид.
Тун ҳам бардошига қилолмас тоқат,
Қайгадир чекинар сассиз шу минут.

Инар кипригига сутранг ой нури,
Кафтида кетмони ой каби зарҳал.

О, осмон малаги, тинглаган бирпас,
Қалбимда муҳаббат ўз найин чалар.

Барглараро сизар тарам-тарам нур,
Аргувон остида ажиб ялтирар.
Шабнамлар бағрида титраган шуур
Юракка сиғмаган дарддай қалтирар.

Сокин кеча кечар, ҳоким сукунат,
Ташвишли илҳом бу, қандай ширин дам?!
Соат милларидай шошган бу фурсат
Қалбингга ўхшайди, инсони аъзам!

БАҲОР

Энтикиб турибман, гул нафаси бу,
Мени куйлатган ҳам бошқа ўй асли.

Маржондек тизилиб юксак-юксакда
Безавол куртаклар турар умидвор.
О баҳор, билсанг, шу митти куртакда
Жажжи ўғилчамнинг насибаси бор...

СУВЧИ СУРУРИ

Эгатлар бошида соқчидек туриб
Поёнсиз далага кўз тиккан маҳал —

Талпинар сурури сувнинг созида,
Тунги чигиртканинг нағмасида ҳам.
Яшил тўлқинларнинг майин розида
Кўсакка айланган орзулари жам.

Ана, кетаётир пайкал оралаб,
Ортида оппоқ тонг тўлишар илҳақ.
Орзули хирмон бу, балки шу сабаб
Тонг каби, тонг каби топгуси барҳақ!..

ТОНГ ҚҰШИҒИ

Уфқ оқармоқда, оқарар рангсиз,
Қайгадир ошиқар шарпасиз оқшом,
Бир құшиқ оқмоқда дилда жарангсиз,
У гўдак қалбидай мангу нурафшон,
Чумчуқ чирқилламас ҳали бу дамда,
Интизор уфқда бир юлдуз уйғоқ,
Туймайин боққанча нурли чаманга
Қулуғ тонг кўйнида чўгланар шу чоқ,
Таралар кўшнинг нурли қатими,
Дил қургур уфқдан недир қўмсайди.

Ўқий олмадим-ку нурлар хатини,
Қани энди қалбим тонгга тўлсайди!..
Уни бермасмидим, онажон, сенга,
Тонг каби қувончинг бир умр кўрсам.
Уни бермасмидим фарзанд — шеъримга
Мурғак бандларида мен кулар бўлсам...
Уфқ оқармоқда, оқарар рангсиз,
Қайгадир ошиқар шарпасиз оқшом,
Бир құшиқ оқмоқда дилда жарангсиз,
У гўдак қалбидай бағри нурафшон...

* * *

Куйланмаган куйларимдасан,
Уйланмаган ўйларимдасан,
Мен юрмаган йўлларимдасан,
Битилмаган шеърим.

Бетоқатдир тонг ҳам бу нафас,
Сен — кўнглимда бир хирмон ҳавас.
Илк севгимдай суюмписан, бас,
Битилмаган шеърим...

Нормурод НОРҚУЛОВ

1946 йили Чироқчи районидаги Мирзатўп қишлоғида туғилган. 1963 йили Қарши медицина билим юртини битирган. Ҳозир ўз қишлоғида шифокор бўлиб ишламоқда. Шеърлари республика матбуотида эълон қилинган.

УЙҒОНИШ

Совуқдан заъфарон баргини тўкиб —
Шуълалар қирларда елдек чопади.
Аёздан қақшаган ҳайбатли кунлар
Йўқотган кўзгусин қайта топади.

Булутлар подаси
Кўлларда ўтлаб
Майсалар сочини ҳидлайди қайта...

* * *

Сукунатнинг ўлик мурдасин
Оҳанг билан ювинг, дўстларим!
Лоқайдликнинг лойқа сурмасин
Киприклардан қувинг, дўстларим!

Йўрғакласин дунёни оҳанг,
Оҳанг айтсин умр қўшигин.
Оҳанг берсин севгимга баҳо,
Забт этолсам... ҳижрон бўшлигин...

* * *

Осмонсиз,
Қуёшсиз,
Юлдузсиз сокин оламдан—
Мени ногоҳ сўраб келган
«Меҳмон»га

Ишониб топширдим
Осмонли,
Қуёшли,
Юлдузли оламини—
Ўзбекистонни!..

* * *

Куз.
Пишиқчилик.
Бол қозони қайнар муттасил.
Мезонларнинг арғамчиси
Турналардай чўзилган.
Япроқларнинг мудроқ босган
Киприклари сузилган.
Кечагидай чала олмай чапаклар.
Увоқ нондай эриб борар япроқлар.
Кумуш патин тўзгитади

Лаҳзаларнинг каптари.
Қулоғимга сингиб кетар
Ариқларнинг гаплари.

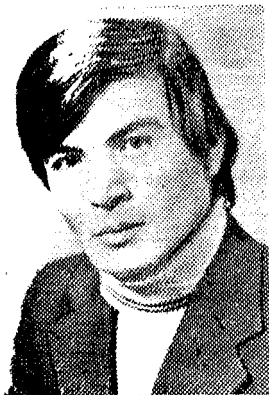
Куз.
Пишиқчилик.
Кўча бўйлаб ўтиб борар
«Оқ олтин»лар карвони...
Уларнинг ҳам юрагида
Бормикан ҳеч армоний?

* * *

* * *

Кулиб-кулиб ёққан ёмғирдан
Юрагимга тушар ларзалар:
Ям-яшил умримни оппоқ ғалвирдан
Ўтказади ушбу лаҳзалар...

Япроқлар узоқда ҳайқирар.
Япроқлар шивирлар узоқда,
Япроқлар панд еди кузакдан,
Япроқлар кўкламни чақирар...

Шавкат РАХМОН

□ □ □

ДАРАХТЛАР ЭРГАШАР ИЗИМДАН

Бу ерда зангори каптардай
дарахтлар эргашар изимдан.
Хатто тош устида юлдуздай
почаклар уйғонар сўзимдан.

Қартайган қўтослар подаси
каби жим ўтлаган тоғларим.
Либоссиз жувонлар йиғилган
оқ тунга ўхшайди боғларим.

Тонг очар кўзларин эриниб:
севинчдан йиғлайди қиёқлар,
чечаклар жилмаяр севиниб,
шамолда чўмилар гиёҳлар.

Ўйноқи шуълалар—болалар
жимгина тарқалар сайҳонга,
ўргимчак тўқир оқ толалар,
хонқизи йўл олар меҳмонга.

Тун ярмида шаллақи шамол
сокин боғда кўтаради дод.
Ҳар томонга шаталоқ отиб
дарахтларни уйғотади бот.

Алаҳсирар ухлаётган боғ,
бошланади оғир оҳ-воҳлар.
Қоматларин эгару саннаб
кўз ёшларин тўкар гиёҳлар.

Тик қояга чиқаман базўр,
обқларим остида қоя.
Чарақлаган кенгликда кўзим
қирғий каби сузар, ниҳоят.

Ман севиб яшарман умрбод
булбулдай сайроқи сойларни.
Бағримга босганча қаритгум
жувондай тўлишган ойларни.

Бу ерда мен мангу яшарман
нурларини сарфлаб кўзимнинг.
Бировнинг еримас бу ерлар,
ўзимнинг ерларим, ўзимнинг.

* * *

Қурбақа варақлар баёзин,
гулдан бол сўради арилар,
чигиртка қайрайди овозин,
парвозда ниначи — парилар.

Чумоли, меҳнаткаш чумоли,
куйинма, атрофга бир қара—
майсалар, оҳ, қандай ҳумоли,
дунёни қилма кўп масҳара.

* * *

Ажиб тушлар кўриб кузакка
бораётган олмалар қўрқиб
қоқилару шарбатга тўлган
меваларин юборар тўкиб.

Бу шаллақи шамол ишидан
ғазабланиб, улкан, улуғвор
бошин чайқаб қўяр-да, узоқ
ғижирлатар тишларин чинор.

* * *

Туялардек чўккан адирлар...
Кўк оловда ёнар ҳар ёним.
Кўрса бўлар ўйчан оққанин
гулдираган тоғлик дарёнинг...

Уфқларда мангулик сари
сузар қари тоғлар қорайиб.
Юрагингни эзмайди бунда
пастдагидай дунё торайиб...

Кўз ўнгингда дунё шаклга
сигмайди ҳам билмайди худуд.
Кенгликларни кўрсатмоқ учун,
яхши ҳамки, чўққилар мавжуд.

* * *

Хэмингуэйга

Кўкрагимни майсага босиб,
буталарнинг панасида жим,
кенг камарда чўмлаётган
юлдузларни узоқ кузатдим.
Икки кўзим ўйнар мириқиб,
хаёлимда гуллар очилар.

Қасирлатиб қуруқ шохларни
чакалақдан чиқар овчилар,
Тўниб қолар вужудим ногох,
юрак тўхтар тошдайин қотиб.
Хайриятки, бу ойдин тунда
юлдузларни бўлмайди отиб.

* * *

Боғларда кўзларим қамашар
шоҳларга илинган ойлардан.
Тошларга урилиб, шарқираб
юлдузлар оқади сойларда.

Тўлин ой очилган кўксига
булутдан сийнабанд топади.
Шабада—шўх жувон юракни
ўйнаб гоҳ очади, ёпади.

Босдим оқ илонни тўсатдан —
биланглаб оралар сайхонни...
Дарахтлар елпийди бемадор
саратон куйдирган осмонни.

Сукунат ўтирган дўнгликда
юракнинг кўйлагин ечаман...
Шаробдай тотимли бу тунни
томчилаб, томчилаб ичаман.

* * *

Қизиган садолар сўнади,
Қуш каби чўчийди хаёл.
Кўксига капалак кўнади,
кулгиси келади аёлнинг.
• Ёноғи ловиллаб қизийди,
Капалак — бўсалар юзида.

Аланга сочлари тўзийди,
у кетиб боради ўзидан.
Ифорли ўтларга кумилар,
тикилиб қолади осмонга.
Мастана кўзлари юмилар,
капалак ёқади жувонга...

ЛОРКА

Қовирғада ханжарни қисиб
ётмоғи шарт қайроқтош йўлда.
Чўққилардан қуламоғи шарт,
чўкмоғи шарт дарёда, кўлда.
Сакро-Монто ғорида ўлар
лўли қизнинг ачиқ оҳидан.
Корридада йиқилар кўп бор
буқаларнинг тиғдай шохидан.
У чалқанча ётар майдонда
оқиб кирар оғзига ёмғир.

Бу дунёда минг бора ўлмоқ—
оғир, оғир, оқ қандай оғир,
Бироқ борар ўлимга қарши,
Камборьодай бир кун отилар.
Пўла жисмин дарёга ташлаб
Бенамехга қочар қотиллар...
Ва бу аҳвол кўзим ўнгида
айланади, кетмас ҳеч йироқ.
Ёт ўлимга келаверар дуч,
ўз ўлими йўқ эди бироқ...

* * *

Кунлар пиша бошлайди яна,
рангин шамол югуриб елар.
Хаёлингни чақмоқлар каби
ёритувчи лаҳзалар келар.
Яна япроқ ёзган дарахтга,
атиргулга дўнарсан нукул.

Кечалари чап кўкрагингда
қафасини синдирар булбул.
Бор кадарни енгмоққа яна
етади ҳам, ортар бардошинг.
Энди ўзинг истамасанг ҳам
юлдузларга тегади бошинг.

* * *

Усаётган,
кучли дарахтман,
шоҳларимда пишар сўзларим.
Ўйчан кузак йўлига икки
мусичадек боқар кўзларим.

Фурсат эса —
шошқалоқ бола
меваларнинг хуш бўйин туйиб,
атрофимда тинмай айланар,
гоҳо кундуз, гоҳ тунни кийиб...

* * *

Нурларини йигиб олар кун,
осмон ерга ташлар соясин.
Юлдузларини ёқиб қўяр тун,
көсиб қўяр ойнинг поясин.

Ялпизларнинг бўйин уфуриб
шўх жилғалар воҳага чопар.
Ҳовузларни ёпиниб олган
қурбақалар жимликни қопар.

Шуълаганиб шарқираб ётар
кўк сувида ой синиқлари.
Ўтиб келар муздай шабада—
қари тоғнинг хўрсиниқлари.

Қизиб кетган ер томирлари,
тунга илиқ бўйлар таралар
ва тўсатдан ёз оқиб келар
жимиб қолган боғлар оралаб.

УРУШНИНГ БИР ЛАҲЗАСИ

Кулмайдиган кунлар келади
тарвақайлаб кетган кўчадан,
қовлиларга мўралар, фарёд
каблларни йиртиб кўчади...

Узоқларда сингар мозийга
кўланкасиз йигитлар сафи.
Қизлар қолар куз оғушида
унутилган мевалар каби.

* * *

Тун туркираб ўсар ёбонда
устанидай бир тўп гулхайри.
Бошланади синган сувларда
инанч оёқ ойлارнинг сайри.

Ёнарқуртлар чақнар, жимликка
бирова солиб қўяр саратон.
Ағдарилиб баҳайбат, қора
сағрисиини кўрсатар осмон...

Бугаларга ташлар ўзини
иниб кетган тоғлик шабада,—
иниб шивир шивир бошланиб кетар
бу юлдузли, ойдин қапада.

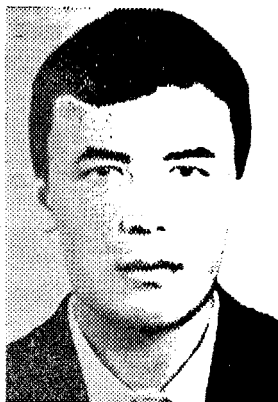
Қушлар дўниб қолар баргларга,
нурлар сўнар шаб намларида
ва бақалар ёрила бошлар
йўловчи—Вақт қадамларидан.

* * *

Вақт сенга қул бўлмас асло,
ундан кутма мурувват, таъма.
Синиб унга, ёлборгин, авра,
бир амаллаб, вужудга қама—

қул бўлолмас сенга бари бир,
вақт ҳамиша хушёр, жангари—
ёриб ташлар жисмингни ногоҳ,
чиқиб кетар сендан ташқари.

Убайдулла СОДИҚОВ

□ □ □

ХҲРСИНИҚ

Уқитувчилар хонасида мажлис бўлиб, йиғим-терим кампаниясида иштирок этдиган синфлар ва ўқувчилар аниқлаб олинди, рўйхат тузилди. Мактабда тарбиявий ишлар бўйича илмий мудир Ҳасан Муродов рўйхатни колхоз правлениесига ўтказиш учун йўлга чиқди.

Қўлида тол чивиги, барги синдирилган тут новдасини от қилиб диконглаб келган бўла мактабдан чиқиб, зинадан югургилаб тушаётган Ҳасан Муродовга кўзи тушиб тўхтади.

— Ҳа-а, ҳи, Ҳасан ака, ўйта Мўйодов...

Ҳасан Муродов тўхтаб, ҳансираётган болага тикилди. Қўшнинг боласи.

— Сиззи-чи... ҳалий-чи... Сапуйма холам... чақийяпти...

Ҳасаннинг қуюқ, ўсиқ қошлари керилиб, «Нега?» деб сўради ва енгини салгини қайириб, соатига қараб қўйди.

— Ҳаҳ... ҳалий-чи... Мўйод бува... йўқ бўлибди.

Ҳасаннинг юраги шиг этиб кетди, пешонасида чизиқчалар қаватланди. У бироз ўйлашиб туриб, кўчага чиқди, физиллаганча уйлари томонга кетди. Мурод булл — унинг отаси. Хийла бўлди, тоби йўқ. Томоғидан овқат ўтмай, нонни ивитиби, сувини ичаётган эди. Ҳасан кунда бирров бош суқиб, отасидан хабар оларди. Бугун киролмади. Иш кўп.

— Ҳасанжон болам, отанг йўқ.— Дарвозадан кўчага мўралаётган онаси четлашиб шошиб келган Ҳасанга йўл бўшатди. Ҳасан энгашиб ҳовлига кирди. У эшин кесақисига тегиб қийшайиб қолган шляпасини тузатаркан, мўлтираб турган онасини қаради, кўзида ёш кўрмади.

— Отамга нима бўлди?!

— Офтобга жой қилиб бергандим, ётувди, хайрият-э, ором олди, деб Ойпарча аммангникига чиққандим. Сал ҳаяллабман, чиқсам — йўқ.

Бояги боланинг «Мурод бува йўқ бўлди»сидан совуқроқ хабар уққан Ҳасан бўшашиб туриб қолди.

— Бирон ёққа бораман, демаганмиди?— деди ўйчан.

— Йўқ,— деб онаси бош чайқади,— индамаганди.

— Шу атрофга чиққандир. Мен гузарни қараб келаман.

Ҳасан ҳовлидан чиқиб, мактаб томонга тез юриб кетди. «Кап-катта одам, килдираб юрмай, тинчгина уйда ётса бўлмасмикин? Ҳамма пахта билан овора, қаёққа кетган бўлиши мумкин?!»

Ҳасан колхоз правлениесига келса, мажлис бўлаётибди, изига қайтди. Довнадчининг кучаниши қўлогига ёқмай, правлениедан узоқлашди. «Дўконига чиққанди», деган уйда ичига хазон тўла бетон ариқча бўйлаб юқорига қараб кетди. Шундан потиллаганча пахта юклаган прицеппи трактор ўтди. Аллақерда эшак ҳангради.

«Отанинг зап фезллари бор-да. Мен мактабда ишласам. Ҳасан шаҳарда ишлата бир идора раҳбари. Коммунистмиз. Кеча директор «Баъзи тарбиячиларимиз қо-

ноқ ишлар билан шуғулланувчи ота-оналари билан пропаганда ишларини олиб бормадди», деб менга учирма қиялпти. Отамга неча бор «Энди шу ишингизни ташланг», деб кўрдим. Хўп-хўп, догани билан ўз билганидан қоладиган одам бўлса экан! Қаёқда, ямоқчилик йўрғақда тоқкан!»

— Хў Ҳасан пака, қаёққа?

Ойпанандди «Хўжалик моллари» магазинига етиб қолган Ҳасан бошини буриб қаради. Бир тўп қизил мато кучоқлаб олган найнов Ориф бўш қўлини Ҳасанга силташди.

— Ҳозир бораман,— деганча Ҳасан яна илгарилади. Бироқ, дўкон қулф бўлиб, ойпанари, пардаларига чанг ўтирган бўйи турибди. Отаси келган тақдирда супурилган, суй сопишган бўларди. Ҳасаннинг боши қотиб «Ремонт обуви» деган ёзувга бир оз қараб турди-да, ортига қайтди. Кўча ўртасида калишини судраб келаётган қарияга тикилди. Қарий яқинлашиб, Ҳасанга салом берди. Ҳасан уни энди таниди: деразасидан туйишук очиб, болаларга қурут, pista, пуфак, хуштак сотиб ўтирадиган бўқоқ боққон. Белига этак боғлаб олибди.

— Отамни кўрмадингизми?

Чол қулоғи оғир бўлганидан Ҳасаннинг товушини эшитди-ю, гапини тушунмади.

Гишаниб турган кўзларини Ҳасанга қадади.

— Ун нило тердим. Белим ярамаяпти. Бир тамадди қилиб қайтаман...

Ҳасан кулди.

— Мен... Мурод ямоқчининг ўғлиман. Отам йўқолиб қолди-и,— деб бақирди Ҳасан чолнинг қулоғига оғзини яқин олиб бориб. Чол Ҳасаннинг гапини уқди шешилди, оғзини очди, шилпиқ кўзларини пирпиратди-да, кулди.

— Мурод йўқми? Ҳа, биронта кампир олиб қочиб кетгандир.

Ҳасан жаддалаб кетди: «Мияси айниган чол».

Иранпоишо пештоқидаги радиокарнай вағиллаб ётганидан, Ҳасан ҳали ҳам мажнун тугаматганини билдию тўғри мактабга ўтиб кетди. «Ҳусанниқига борганмикин? Милини, бир сўраб кўрай». У мактабга бурилди. Юқори синфлар теримга чиқиб, мактаб ичида қолган. Аллақайси синфда, бошланғичларда бўлса керак, аёл товуши ва бурнинг доскага «так-так» уриллаётгани эшитилади. Ҳасан Муродов идорага кирди-да, телефон трубкасини олди, номер терди.

— Ало... фуфв-фуфв (жимлик). Ало, Ҳусан, мен, аканг... Ҳасанман... Дадам ниц. Сизларга бормадимми? А? Ишим зарил дейсанми?! Ало, ало!

Ҳасан сўкинди, трубкани шарақлатиб қўйди.

У мактабдан чиқаверишда — чинор тагида анча вақт иккиланиб туриб қолди. Қаёқда боради, кимга учрайди? Ё поччасиникига борганми? Йўқ. Поччаси Куйбишевга помидор сотгани кетган. Бўлмаса қаёқда?!

Ҳасан юрди, ўйланди, тўхтади, яна юрди.

«Мен бу ёқда, яна отам уйга қайтган бўлмасин?!» Ҳасан уйлари томонга қайтди.

Ҳовлига беш-олти хотин йиғилган. Чувиллашиб бир-бирига гап бермайди. Нимани талашшаётгани номаълум. Онаси паришон, сархуш, ким гапирса, сергакляниб оғзига қарайди. Ҳасан қия эшикдан қараб туриб сиқилиб кетди, паришон бўлди. Одимлади, тўхтади. Назари тоғ чўққисига тушди. Қуёш тоғнинг нари ёғига ўтиб, бу томон қарайиб, салобатли тус олибди. Ҳасан беихтиёр сой томонга юрди. Ўт-ўланларни босиб ўтиб, сой қирғоғига яқинлашди. «Бет-қўлини ювгани чиқиб...» У қирғоқ бўйлаб оқимга тикилиб борди. Сой шовуллаб оқиб ётибди. Қирғоқларида хас-хашаклар. Олислари қуёш нурида жимиллаиди, кўзни олади. Сигир боғлоғлиқ теракка отганда, қадама суस्ताшди, тўхтади. Сигир ўтдан бошини кўтариб, чўзиб «мў-ў»-лади, думини чайпаб танасига уриб қўйди.

— Ҳа. Хў-ў, Муродов...

Ҳасан бурилиб қаради. Катта йўлда раиснинг «газиги» дириллар, орқа ўриндиқдаги мактаб директори калласини чиқариб, Ҳасанга қўлини пахса қилиб турарди.

— Бу ерда нима қилиб юрибсиз? Болалар рўйхати қани? Нега шу чоққача етказмайсиз? Тез боринг, партком кутяпти. Лозункага ёрдамлашинг.

«Газик» узоқлашиб кичрайиб борди-да, шаҳар йўлига бурилиб кетди. Ҳасан бир дақиқа муаллақ туриб қолди, бирдан жаҳл билан сўкинди-ю, шошиб йўлга чиқди, этигини тапиллатиб қоқди ва колхоз идораси томон жадаллади. «Тавба, касал одам қаёққа йўқолади?! Тинч бўлса-ку майли-я, кап-катта одам! Ўтган йилги қилиги-чи? Ҳусан санаторияга путёвка тўғрилаб берса... Қани, гап уқса! «Одамда уч хил касаллик бўлади, бири тарбия билан, бири табиб билан, бири ўлим билан тузалади, давоси ўлим — меники, болам, шу учинчисидан», деб оёқ тираб туриб олди-ку!»

Ҳасан қолхоз идорасига кириб борганда Ориф найнов чўққайиб ўтириб пона михланган қизил латтага ёзар, партком бўшаган упу қутиларини брезент этич билан тўпларди.

— Бормисиз, Ҳасан Муродович,— Партком тескари турганча ўз машғулотида давом этаверди.— Масьулият деган нарсани ҳис этасизми ўзи? Директориёнинг сизни истаб юрибди. Яхшимас (жимлик). Қани рўйхат?

Ҳасаннинг таъби хира бўлиб, парткомга қоғоз тутқазди.

— Эрталабдан буён... Отамни йўқотиб кўйдик,— деди у секин.

— Еш боланинг гапини қиласиз-а,— Партком кабинетига юраркан телефони жи ринглади.

— Да,— ичкаридан парткомнинг товуши чиқди.— Пахтаними? Ҳа, албатта ан батта. Бугундан қолдирмаймиз. Есть!

Трубканинг қўйилгани эшитилди. Парткомнинг: «Ориф, Ҳасан аканг билан ҳо зир «Пахта»ни Кампир қояга ўрнатиб тушасизлар», деган товуши чиқди.

— Мен боролмайман. Ахир, отам касал эди, эрталабдан буён йўқ.

Партком кириб келган Ҳасанга бир оз ғалати тикилиб турди-да:

— Майли... Нима ҳам дер эдик, кетаверишингиз мумкин, фақат директориёнига ўзингиз жавоб берасиз,— деди.

Парткомнинг ялтоқланишидан Ҳасаннинг ғашни келди, бир нарса демоқчи бўл ди-ю, қўлини силтаб, тез чиқиб кетди.

У бир оз жаҳл билан юрди ва отасининг йўқлиги тагин эсига келди. Боши қотиб тўхтади. Лоп этиб кўз ўнгига Кампир қоя келди. Отасининг зийрат жойи. Болалиқ кезлари... Отаси Ҳасан-Ҳусан иккаласини айланма сўқмоқлар билан қояга олиб чиқар, сукутга кетар, кейин дурбинда узоқ тоғларда юрган эчкиларни кўрсат тарди. Тепада узоқ қолиб кетардилар. Йиллар ўтиб...

Ҳасан ариқчадан ҳатлаб ўтди ва теракзор оралаб кетди. У ҳазонларни шартиллатиб босиб бораркан, қарға қағиллади, оёғи остида бақа ирғиди. «Отам бу ерга ҳам келмаган», деган фикрда бўлса ҳам, оёғига эрк бериб кетаверди. Унга бурилли ди, кучоққа сиймайдиган катталиқдаги ёнғоқ дарахтидан айлиниб ўтиб, ялангликка чиқди ва салобат билан турган улкан тоғнинг ён бағридаги болачиғи — ўйлашиб ўтирган одам шаклидаги қояга термулиб қолди. Осмон билан битта бўлиб қағиллаб зағча галаси ёйилиб учиб ўтарди. Ҳасан харсангтошга ўтираркан, бошини чангаллаб олди, ҳаётини отасиз тасаввур қилиб, инграб юборди...

Ҳасан кун оға бошлаганда ранги синиққан ҳолда ҳовлига кириб келди.

— Дадам йўқ,— деди кўнгли бўм-бўш бўлиб қолган Ҳасан ҳазин товушда.

Энгашиб қозон юваётган онаси қайрилиб қаради ва белини ушлаб ўрнидан турди.

— Жим, жим. Даданг уйда. Келди.

Ҳасан уй томонга юрган эди, онаси тўхтади, айвон устунидаги миҳга илиғлик дўппини олди:

— Дадангни олдига анови чилобчининг билан кирма, мана буни кийиб ол. Меҳмон бор,— деб хўрсиниб қўйди.

Ҳасан шляпасини қозиққа илиб, дўппини кийди, лекин остонага қадам қўйган жойида тўхтади.

— Ҳали Ҳасанбой отам йўқолиб қолди, кўрмадингизми, деса, хайрон бўлибман.

Қариялар кулишди. «Бўқоқ чол», деб ўйлади Ҳасан. Чоллар бир муддат жим қолишди.

— Анжанга кетувдим,— деб паст товушда гапирди дадаси.— Шаҳарда Раҳмон ўрис деган бир ҳамкасаба бор. Шундан жиндай қарзим бориди, бериб келдим. Йўл-пўлда толиқиб ётиб қоламанми деб чўчиган эдим, шукур, келиб олдим...

Ҳасан пешанасини уқалаганча туриб қолди. Икки ойми, уч ойми бўлди. «Раҳмон ўрисдан тағчармми, кўнжликми (Ҳасаннинг аниқ эсида йўқ) олгандим, бериб келасизми, ўғлим», деганда, дадасини чалғитиб чиқиб кетганини эслади. «Эсидан чиқариб юборадим», деб ўйлаган эди...

Ҳасан бирдан тўлиқиб кетди. Остонада ўйлаганча тураркан энтикди, қилт этиб ютинди ва хўрсиниқ билан уф тортди. Ичи ҳувиллаб қолгандай бўлди. Вужудини сиқимлаб, ўраб-чирмаб ғувиллаб турган туйғулари гўё шу хўрсиниқ билан чиқиб кетгандек, тарқаб кетгандек эди. Кўнглининг аллақайси қатида хайрихоҳликми — меҳрми, шунга ўхшаган нарса тобора кучайиб бораётган эса-да, дадасининг бугунги «йўқолишини» оқлагиси келмасди.

Аҳмад ТОШХУЖАЕВ

□ □ □

САФАР ФАЛСАФАСИ

Ушғирган буйрамиш,
Кул ёрған дарё,
Туриш хил элларни кездим беармон.
Сенин ғармонлардан тингладим наво,
Қорлар нуқсонидан эшитдим сурон...

Томоққа қилганим хайрат ичра лол,
Шоҳидини Арслонбоб шаршарасини.
Унут олмасман, мангу безавол,
Гузай Шоҳимлардон манзарасини!

Бегубор Кавказнинг хуснига боқиб,
Куз олдидан ўтган ўзим ўсган ер.

Шошқалоқ Куранинг мавжида оқиб,
Гуржи гўзалига атаганман шеър...

Биров пиёлада иссиқ чой тутди,
Биров айтиб берди, қайга элтар йўл.
Кимдир гўшасида кечкурун кутди,
Кимдир тонг маҳали силкиб қолди қўл...

Йўл юриб, эл кезиб, мен англаб етган
Сафар фалсафасин айласам баён —
Одамлар қуёшдай меҳрибон экан,
Она юрт осмондай экан бепоён!..

* * *

Куз — тиниқ фаслдир,

бегубор,

бегард,

Мавжудот сукунат бағрига чўккан...

Бошингни кўтарсанг,

юлдузларга тегар,

Йўл олмоқ mumкиндай кўринар кўкка!

Пўртана ўйлар ҳам

заминий,

оғир,

Хаёлдан абасдир

икир-чикирлар...

Куз — баркамол фасл,

етуклик чоғи,

Анҳор суви каби

тиниқ фикрлар!..

ТЕЗЛИК

Боболар қадами етмаган жойни
Фазокор авлодлар бир онда кездик.
Энг яқин қўшникдек билсак ҳам ойни,
Ҳамон қониқтирмас бизларни тезлик.

...Бир дўстим йўлимга қараб бетоқат,
Борар манзилимда кутиб турибди.
Самолёт, гўёки қилмасдан шафқат,
Юксақда бепарво кезиб юрибди...

Қитъани қитъадан айирган сувдди,
Қоинот зулмати бўлолмас парда —
Чўққидан чўққига ўтган охудай,
Эҳтимол, яшармиз сайёраларда.

Ажиб мўъжизалар рўй бериб секин,
Самовот бўлса ҳам охир бир қадам
Қалб бетоқат уриб туради лекин,
Соғиниб турганда одамни одам...

ҚУШНИ

Аждодимиз яшаган ҳамкор,
Авлодимиз яшар ёнма-ён.
Турса ҳамки ўртада девор,
Туташ эрур икки хонадон.
Юрагимда бир дунё фахр,
Тўлқин урган уммондай жўшди.
Нечун хурсанд бўлмайин, ахир,
Қандоқ иноқ яшаймиз, қўшни!

Сизникида очилган гулдан
Бизникида баҳорий экин...
Дейман: қизим, жамоли қулган
Гулзорларга зилол сув севгин.

Бир тандирда пиширамиз нон,
Ҳал этамиз барча юмушни.
Ўртададир тўкин дастурхон,
Қандоқ иноқ яшаймиз, қўшни!

— Чиқинг тезроқ, «зангор экран»да
Қуйлар эмиш Санобар бу кун.
Қалбда сурур, лабларда ханда,
Нигоҳларда чақнайди учкун...
Қўшиқ тутар еру осмонни,
Ғуруримга ким ғурур қўшди?!
Ким бахш этмиш шундай замонни,
Қандоқ иноқ яшаймиз, қўшни!..

Абдужалил ХУЖАМОВ

1960 йили Самарқанд районининг Элпак қишлоғи-
да туғилган. Ҳозир ТошДУ журналистика факультети-
нинг 2 курсида ўқимокда.

БОЛАЛИКНИ ЭСЛАБ

Хаёл узоқларга учмоқ истайди,
Интизор юракнинг уриши ожиз.
Эҳ, агар болалик қайтиб келсайди,
У билан бахтиёр яшар эдик биз.

Бу кун биз билмаймиз, йиллар қатининг
Қайси бир четида яшамоқда у.
Юракдан хаёлий муҳаббатининг
Излари ўчмагай, ўчмагай мангу.

Кўзларим олдида турибди ана,
Саратон қуёши қорайтган сайёҳ.
Қайтиб кела қолсанг бўлмасми яна,
Қилиб аҳволингдан бизни ҳам огоҳ.

Фақат сен дунёнинг гулгуласидан
Буткул озод бўлган бахтиёр қушсан.
Фақат сен умрнинг илк нафасидан
Қалбин тўлдиролган беғубор қушсан.

Қонингда уйғонар илк баҳор фасли
Балоғат қуёшин оташин саси.
Сендан бошланади умрнинг асли,
Беғубор тонг билан битган қиссаси.

Биз эдик гулханлар ёққан болалар
Кезиб адрларнинг сўқмоқларида.
Биз эдик кўй-кўзи боққан болалар
Сўлим Зарафшоннинг қирғоқларида.

Ўзга ташвишлар ҳам кўп эди, бироқ
Тинмайин тош отдик симёғочларга.

Сойлар соҳилида ўтириб узоқ
Лойдан уя солдик қалдирғочларга.

Эй, ўша пайтларда мард эдик рости,
Қўрқоқлик бизларга буткул ёт эди.
Тиконга тўлса ҳам оёқнинг ости,
Минган хипчинимиз «саман от» эди.

Баъзан қоидага қилсак риоя,
Баъзан акалардан ўрناق олдик биз;
Баъзида дўстликни қилсак ҳимоя,
Баъзида ўзаро жангдан толдик биз.

Кун бўйи кўзлари тўрт бўлиб кутган
Онани хаёлга келтириш гумон
Ва лекин тупроқли қишадан ўтган
Қизларни издан танирдик осон.

Биз билмас бир ҳолат топарди қарор
Ҳар дам қўшни қиздан гап очилганда.
Баъзида тонсак биз, баъзида иқроп
Бўлардик қишлоққа сир сочилганда.

Олис юлдузларга боқиб тунлари,
Бир-бир шўхликлардан қолдик айрилиб.
Биз учун эртакка айланди бари
Борса келмас йўллар сари қайрилиб.

Хаёл узоқларга учмоқ истайди,
Интизор юракнинг уриши ожиз.
Эҳ, агар болалик қайтиб келсайди,
У билан бахтиёр яшар эдик биз.

ҚИЗИЛ ТОШЛАР

Табиат қизил ранг берарми тошга?
Лолалар чеҳрасин этгандай гулгун.
Енгилмас ирода, тенгсиз бардошга
Тарих сингдирарми лоларанг учқун?

Ҳаёт лаззатига тошлар зормикан?
Юзида порлайди шудринг каби ёш.
Тошларда заминнинг меҳри бормикан?
Кўксидан майсалар кўтарибди бош.

Юраги бўларми тошнинг, ажабо,
Энтикиб-энтикиб олмоқда нафас.
Бу қандай мўъжиза, бу қандай рўё —
Тошлардан чиқмоқда қайғули бир сас.

Наҳотки ўтмишда улар ҳам одам
Бўлган-у, бир кунги тошга айланган.
Наҳотки юмалаб ётгувчи, беғам
Тошларга шу қадар қайғу жойланган.

О дунё сирлари, мен сиздан бугун,
Ушбу дам, илк бора қолмоқдаман лол.
Наҳот бир шухратга эришмоқ учун
Одамзод кўргандир шу қадар завол.

Қизил тошлар бўлиб қолмишдир қотиб,
Заминга беҳуда тўкилган қонлар.
Қуёш мангуликқа кетмасин ботиб,
Келажакни асраш керак, инсонлар.

УЙҒОҚ ДАРАХТЛАР

Дарахтлар қиш бўйи ухлар ўрмонда,
Новдалар ухлайди, шохлар ухлайди.
Бироқ диққат қилсак, айни замонда
Уйғоқ дарахтлар ҳам борга ўхшайди.

Улар бир умрга севиб яшайди
Жонажон қушларни, полапонларни.
Уларсиз тасаввур қилиб бўлмайди.
Бу сўлим табиат, бу ўрмонларни.

Соғинчини сўйлаб изғиринларга,
Нозик новдалари ёш тўкар ҳар кун.

Қуёшнинг нурлари тушса инларга,
Олис ўлкаларни эслайди дилхун.

Баҳор умидида яшайди улар,
Ўзга ҳеч бир чора қила олмайди.
Буни олис юртда учган қушчалар
Балки билар, балки била олмайди.

Ўрмонлар қиш бўйи ухлайди, бироқ
Қушлар уя қурган дарахтлар уйғоқ.

МАКТУБ

Чекка бир қишлоқнинг чекка уйида
Сунбул сочларини тараб ўрган қиз.
Кундузлари яшаб висол ўйида,
Тунги тушларида мени кўрган қиз.

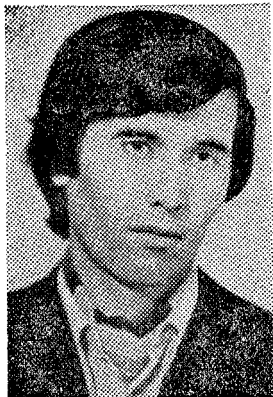
Қуралай кўзингнинг қорачиқлари
Бир зум хаёллардан толса нетасан?
Сени ўз ҳолингга қўймади бари,
Жонгинам, бош олиб қайга кетасан?

Бизга армон бўлмас ҳеч қачон висол,
Тонг билан қутлағай толе қуёши.

Мунаввар тунларнинг зиёси мисол
Кўп нарсага қодир инсон бардоши.

Ҳою ҳавас нима, кўрқинч нимадир,
Токи қалб мулкига муҳаббат ҳоқим?!
Илтижо нимадир, ўтинч нимадир?
Фақат ишонч, ахир, бор-йўқ бисотим.

Поёнсиз денгизда тўлқинлар аро
Кўринмас қирғоққа қараб сузмайман.
Эй, менинг қалбимга айланган дунё,
Сенинг висолингдан умид узмайман.

Жўрабек УРИНБОЕВ

1954 йили Ховос районидаги Жўлангар қишлоғида туғилган. 1977 йили Тошкент Политехника институтининг механика факультетини битирган. Ҳозир Боёвут районидаги «Коммунизм» колхози комсомол ташкилотининг секретари.

ЮКСАКЛАРДА ЮЛДУЗ ЧАМАНИ

* * *

Бугун оқшом ой тўлармиш, онажон,
Мен боқайин чиройига маҳлиё.
Бўлар эмиш бизнинг боққа у меҳмон,
Сочларингга сепиб тиллоранг зиё.
Элу юртга, онам, омонлик тила,
Далаларга — ҳосил тўла саховат.
Сўрай қолгин, онажоним, бир йўла

Шоир ўфлинг учун ойдан камолот.
Балқир экан кўкда шу олтин фонус
Оқшомлари зиё тўкиб беминнат,
Шеър тўқийман она юртимга холис,
Эзгуликни куйлаб ўтай мен фақат.
Эзгулики сенга, онам, ойга хос!
Бугун оқшом ой тўлармиш, онажон...

* * *

Бир қўлида дўппи, бирида хипчин,
Боласи ортидан талпинар аёл.
— Офтоб ўтиб кетар, шайтон, тўхтагин,
Урмайман, жон болам, дўппи кийиб ол...
Вижирлоқ қалдирғоч — болалик учди,
Севги шаробин ҳам сипқарди йигит.
Дилдор қўлларидай гоҳ омад кучди,

Гоҳ орзу, гоҳ ҳасад дилга солиб ўт
Мурғак куч улғайди,
Бурқанди шонга.
Унутди шуҳратдан ганғиб ўзлигин.
Қайдасан куйинчак, камтарин она —
Бир қўлида дўппи, бирида хипчин.

БОЙЧЕЧАК

Ҳали осмон очмаган чирой,
Куёш кулиб боқмайди андак.
Илк висолга интиқ қизчадай
Унгуларда унди бойчечак.

Қизиганда баҳорнинг нархи
Номики гул, тушар савдога.
У дам билмас ҳар ким ҳам, ахир,
Илк баҳорга сен-ку даъвогар.

О, бойчечак! Мунис сингилжон,
Эҳ, шошдинг — сел, қорлар бор ҳали.
Топтаб кетар балки беомон
Лойга ботган этик нағали...

Сен-ку, ахир, чорлаб баҳорни
Кўкка боққан умидли нигоҳ.
Сен-ку учқун — ёндирган қорни,
Баҳор қасри ичра илк чироқ...

КУЗ ЭРТАГИ

Олис чорбоғларда кезаман ёлғиз,
Сокин соҳилларда қолар изларим.
Куз куйин куйларкан япроқлар бу кез,
Ненидир изладим.

Шафақдан ловуллаб сарғиш дов-дарахт,
Ҳайратдан тинади туйғу кўзлари.
Бу рангин оламда яшаш қандай бахт!
Ненидир изладим.

Кўкдан тўкилади оқшом тумани,
Ой олтин елпуғич — сепар тилло ранг.
Сирли эртақ айтиб овулар мени
Анҳор лабларидан учгучи оҳанг.

Ойнинг шуъласидан сариқ рўмоли,
Пойига хазонлар тўшалибди жим —

Ўйчан куз бағрида кўрдим хабсини,
Қачондир йўқотган илк муҳаббатим.

Сўнгра.. қайтдим хомуш тимириб юрган
Дардли, дардсиз — турфа одамлар арин.
Улар куз эртагин тингламасмикин,
Барчага куз эртақ сўйламасми ёл..

* * *

Юргин, эркам, сокин бу оқшом
Бирга елсин икки арғумоқ.
Қирлар бу дам — эртақдай олам,
Гапларим бор сенга эртақроқ.

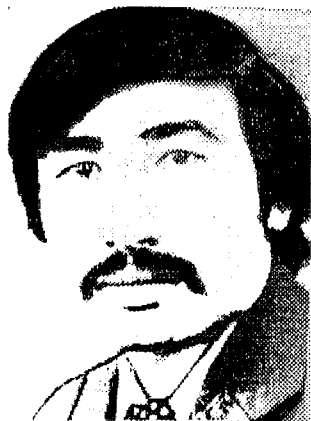
Оққуврайдан ёқайлик гулхан,
Ўлтирайлик унга термулиб.
Йироқларга хаёл учаркан
Чирилдоқлар овози бўлиб.

Бу лавҳани севаман маъюс,
Ҳаёт мангу — хўрсилади дил.

Ёрқин чўғлар олар қулранг тус —
Умидлардек — сўнган бемаҳал.

Юксакларда юлдуз чамани,
Теграмизда жондош далалар.
Улар ойдин қўшиғим маним
Ҳали тўқий олмаган, дилбар.

Шодон дамлар жилва қиларкан,
Юлдузларга тўйиб олайн.
Ҳаётнинг ҳам, сенинг ҳам, дилбар,
Ўйчан дўстинг бўлиб қолайн.

Тоҳир ҚАҲҲОР

ВАҚТ

Чироқларга учиб кетарди,
Қоронғида, балки, йитарди, —
Ўтиб қолди парвоналарни
Учинчи ёниб турган чироғи.

Учоқларга кетарди бир кун,
Даннишарга етарди бир кун,—

Майсаларни тўхтатиб қўйди
Оқаётган дарё қирғоғи.

Парвонадек чарх ураман мен,
Бир майсадек барқ ураман мен,
Сенсан ўша —

уйнинг чироғи,
Оқаётган дарё қирғоғи!

* * *

Мен тушунмас тилда сўзлаб,
Гўжириб дарё келар!
Барқ ўриб дарё лабинда
Майсаларни дунё келар!

Данга данга гул териб,
Ҳар ён сочиб, шўх-шўх кулиб,
Ранг элиб, дарё яқолаб
Ширини Найло келар!

Шунда Мажнуннинг жунуни
Жўш ўриб қоним аро,

Сен менинг ёрим эсанг,
Грим бўлиб ҳар кеча кут!
Келмасам гир кочалар,
Гдим билан кўнглинг овут!

Сен агар дўстим эсанг,
Гоҳ учрашиб суҳбатда бўл,
Дардлашиб дардим олиб,
Бир пиёла бода тут!

Минг йил ўтса ҳам менингсиз
Кут — унутмасман сени:
Сўзлагай сен ҳақда менга
Гоҳи шовқин, гоҳи сукут!

Сўзлардим: «Айтинг, яна
Бу лавҳа не маъно келар?!»

Сўз демай ўтди гўзаллар
Мавжли дарё сўзлади:
«Мен билан бу лавҳада
Пайдою нопадидо келар!..»

Сўнгра.. Мен ҳам ҳайқириб чопдим:
— Баҳор, Дарё билан
Ахтариб юртим сени,
Тоҳир деган шайдо келар!..

ҲАР КЕЧА КУТ

Мен ажиб бир майсадирман,
Бу баҳор фаслим менинг,
Соябондир бошим узра
Гоҳи офтоб, гоҳ булут!

Шундай, эркам, менга дўст бўл,
Йўқла гоҳ шаббодадек,
Гоҳи чақмоқ мисли чақнаб,
Тийра кўзимни ёрит!

Алдагай: «Тоҳир унутди»,
Деб сени ёмғир ва қор,
Сен ишонма — ёр жамоли
Ҳеч қачон бўлмас унут!..

* * *

Ниҳоят,
тарк этди уйқуни,
Ўлмас боғлар
сўзлай бошлади.
Елкасидан оғир қайғуни —
Сукунатни отиб ташлади!

Кўклам!
Яна ўзгарди олам,
Ўзгартирди оддий гул, майса.
Юрак эса...
ёнар яна ҳам,
Ҳаяжонли, шиддатли,
қайсар!.

* * *

Ўтмишдан узоқлаб кетди йўлларим.
Келажак-ку, олис, етмас қўлларим.
Мен — қайсар одамман: бугуннинг
тошлоқ —
Ерида ўсмоғи шартдир гулларим!..

* * *

Сирли ва ваҳмакор китоб жавоним.
Мен унга қарайман қўрқиб, қувониб —
Чумоли тоғларга қараган каби.
Бир оғриқ чопар товондан бошгача.

Бир фикр кўнглимни титар,
ёритар:
— Ёзмоқ ва яшмоқ керак
бошқача!.

* * *

Мен сенга гулдаста тута олмайман
Ва ёки йўлингга ота олмайман,
Чунки гуллар ичра титраб юрагим,
Оромингни бузмоғи мумкин.
Азизам,
Мен сенга тақдим этаман
Ранглари афсунгар жимлик гулини.

Хотиранг боғига ташлаб кетаман
Ўтли ўпичларнинг шивирлашини...
Кетаман,
Сен эса, бир умр, жоним,
Менинг муҳаббатим билан яшайсан!

РАНГИН КАМАЛАК

Кўнглим ахтараётган вазиятларни
Севгилим, мен сенсиз топа олмайман.
Ёнингга:

етақлаб азиятларни
Кундуз ё Кечадек чопа олмайман,
Сен Бугун энг олис,

ёруғ юлдуз бўл —
Югурай руҳимни, жисмимни енгиб!
Кузатиб тургин сен: мен ўтган бор йўл
Чексиз туманликка кетади сингиб!..
Билгил:

қалдироқдан титраса фалак —
Сени чорлар унда қалбим садоси:
Тошқин жилваланган рангин камалак —
Мен ўтган йўлларнинг туши, рўёси!
«Ҳаётдан,
Ўлимдан мен қўрқмайман ҳеч!..» —
Сени уйғотади таниш овозим.
Сен шунда

ҳар қандай вазиятдан кеч,
Юриб кел,
рангин камалакни босиб!

Ўроз ҲАЙДАРОВ

1957 йили Шаҳрисабз районидаги Жар қишлоғида туғилган. Ҳозир ТошДУ география факультетини битириш арафасида.

* * *

Полизларда—асад овози,
Моҳ шуъласин шафаққа бўяр.
Шодликларин бағрига босиб
Япроқларда шамол қиқирлар.

Ҳовузларга мусаввир Ойдин
Юлдузлардан эртак сўйлайди.

Питирлаб куш қанотида тун
Безовталиқ руҳин кўйлайди.

Теварақда кумуш жозиб
Хаёлимни тўлқинлатади.
Эзгуликлар само кўйнида
Юлдуз бўлиб чечак отади.

ҚИШЛОҚ ТУНИ

Итлар ҳурар, кишнар қувноқ той,
Зорли маърар кеч қайтган сигир,
Ҳовузларда сузар тўлин ой,
Япроқларда эланади нур.

Бедазорда сузади хаёл,
Ойдинликка қучоқ очади.
Боғлар узра шовуллаб шамол
Юлдузларнинг бўйин сочади.

* * *

Шом тўкилиб, кўзларимда қизарди соғинч,
Ҳисларимдан уфқ саҳни ранг олар сокин.

Чигирткалар бедазорда эртагин тўқир,
Тун кўксини ёққан чироқ кундузни ўқир.

Юлдузларга нигоҳимни осиб қарайман,
Қия оққан ой селига сочим тарайман.

Пешанамда исинади жунжиккан ҳаво,
Санчилади кўкрагимга синиқ бир наво.

Тунни ёриб оқар хаёл ойдин сой бўлиб,
Юрагимда ярақлайди соғинч — ой бўлиб.

САҲРО

Қум ёнмоқда, бархан тўлғанар,
Чинқиради сариқ саратон.
Кун тафтида шамол чўлғанар.
Ҳароратда эрийди дармон.

Ҳолсизланур ҳар битта гиёҳ,
Ороми йўқ, қумдай соврилиб.
Чексизликнинг кўйнида саҳро
Ўз дардига ётар қоврилиб.

КУЗ

Хазонларда қайғу ларзаси
Бонг уради.

Замин заъфарон.

Ариқларда мезон лаҳжаси
Ўз тилида куйлайди шоён.

Паришонлик учар елларда,
Типирчилар кукда булутлар.

Сўнги бўйлар келар гуллардан,
Табиатни уйқу элитар.

Шудгорланган ҳадсиз адирлар —
Ниятларнинг бўм-бўш дафтари.
Бу дафтарда сиёҳ фикрлар
Либос кияр кўкламдан ҳали.

КҮР МАШШОҚ

Оҳанг тўкилади бармоқларидан,
Юраги пажмурда, қайғуга ҳамдам.
Кўксиди тириклик ташвишларидан
Оҳангга йўғрилган бешумор олам.

Изҳори саховат кўрмаса нетсин,
Танбур симларида қалтирар севги.
Бепоён ёруғлик кўзини тутсин,
Алдовдай кўринар гўё ҳар неки.

Кулдонда сарғайган изтироб расми,
Абадий чекилган юрагида завқ.

Ибтидо ғалаён — кунларга қасди,
Кўзин меҳробида ёдгор собит шавқ.

Гўзал оҳанг кезар ташна, саросар,
Абадий қайғуни мунаввар этиб.
Оташ оҳангларни кўксига босар,
Гўзаллик туйғусин бармоқда тутиб.

Сохта иноятдан кўнгли бузилғай,
Оҳанглар зарбидан тебранади жим.
Изтироб юкидан симлар узилғай,
Оҳангни кучоқлаб йиқилар, куйчим.

* * *

Шом ёллари қизариб сўнар,
Кундуз ранги секин учади.
Шу дам онаси овозидан
Қиз хаёли ногоҳ чўчиди.

Юрагида бетинч туйғулар,
Нигоҳларим ёлворар бесас.

«Бир оз тургин», дейди кўзларим,
Жамолинга тўяйин бирпас.

Авжга чиқар она овози,
Илтижолар ёнишин кўринг...
Онасига зорланаман жим:
— Бир озгина чақирмай туринг.

ХАРИТА

Дарёлар чўзилиб ётибди,
Денгизлар, ороллар мудрайди.
Шаҳарлар муҳрдек қотибди,
Чегара нигоҳни судрайди.

Кўз узмай боряпман чизиқдан,
Ҳаяжон қалба жўш уради.
Жойлаяпман қорачиғимга,
Ватаннинг бир парча суратин.
Йиртолмас ҳеч ким бу суратни.

СОЙ

Тўлқинида биллур наво,
Чулдирайди жўшиб сой.
Шиддатидан олов тўзир—
Тонг чоғида.
Ол чирой.

Тяғли тошлар устидан сой
Югуради ялангтўш.

Қирғоғига суюниб сой
Тўсиқларга урар тўш.

Тонг пойида чўғланади
Сачраб олов ёшлари.
Шовқин солиб,
Ҳайқираб сой
Уйғотади тошларни.

Мурод АБДУЛЛАЕВ

ИФТИХОР

«Олим бўлсанг, олам сеники!» Шавкат ёшлигида бу нақлни кўп бор эшитган. Лекин инсон фақат олим бўлиш учунгина интилмаган экан. У бу ҳақда мана энди, ушлаб янги полимерларнинг ижодкори бўлгандан кейингина ўйлаётди. Утган йиллар эса унинг учун ҳаёт ҳар кимнинг зиммасига юклайдиган оддий вазифани бажаришдан иборат бўлгандек, гўё мўъжизакор химия унга мўъжизалар калитини ишчилик топшириб қўйгандек бўлиб туюлади.

...Тошкент — Фарғона поезди икки томони поёнсиз пахтазорлар, боғлар орасидан олиб борар, аҳён-аҳёнда вагон деразасидан кетмон кўтарган отахонлар, хилма-хил дурра таққан тўп-тўп қиз-жувонлар кўриниб қолар, уларнинг саратон қуёши осиданги фидойи меҳнати қанчалик машаққатли бўлмасин, Шавкатга улар ўз даласининг хўжайини, улғувор инсонлар бўлиб туюларди. Мана, бугун Фармацевтика институтини битирган Шавкат нимага хўжайин бўлади? Дори-дармонларга лиқ тўла дорихонагами? Деҳқон умр бўйи даласида куйманани, тоғ-тоғ пахта хирмонлари яратди. У-чи, оддий провизор, ҳатто врач ҳам эмас. У ичида ўз касбини камситаётганидан хафа ҳам бўлиб кетди. Ахир яхши врач қанчалик зарур бўлса, яхши доришунос ҳам шунчалик зарур-да. Аммо гап бунда ҳам эмас. Халқ хўжалигида янги полимерларнинг кенг қўлланилаётганлиги, салицил кислотаси бирикмаларидан эса полимерлар кам олинганлиги унга тинчлик бермасди...

Бувайда районидаги Манғит қишлоғига у шу ўй-хаёллар билан кириб келди. Уйларининг шундоқ ёнидан бошланган пахтазор нимаси биландир уни ўзига чорлаётгандай бўлаверди. Шавкат дала оралаб бораркан, ўзалар орасидан нафасни қайтарувчи бўғиқ, дим ҳаво ёқасига ёпишгандай бўлди. Уғитлар, кўсак қуртига қарши ишлатилган захарли дорилар ҳиди далага ўтириб қолганга ўхшайди. Тепадан эса қуёш пайсиз олов ёғдиради. Нега буни деҳқон пайсанд қилмайди? Нега у бунчалик кўйиб-пишиб меҳнат қилади?

Узоқда пешонасига рўмолча танғиб олган оқ ятакли мўйсафид кўринди. Яғриндор, келбати қорувли Абдулла ота узоқдан ўзи томон келаётган йигитга тикилиб қараб қолди. Сўнг олдинга бир-икки қадам ташлаб, ўғлини таниди шекилли, кетмонини ерга қўйди...

Улар эгатларга бир текис сув таралаётган ўқ ариқ бўйига чўккалашди. Шавкатнинг бошини қотираётган хаёллар изи ота нигоҳидан четда қолмади. Ариқ ёнидаги қогоз халтадан жўякка азот соларкан, ўзича гап бошлаб қолди:

— Айтмоқчи, сен доришуноссан. Бу дориларни ҳам билсанг керак. Ғўзани ро-

са етилтирляпти. Кўпчилик буни кўриб полизга, сабзавотларга соляпти. Бу ерни буз-масмикан? Мева-чевага зиёни йўқми?

Шавкат ҳаб-дурустандан бирон нарса деёлмади.

— Ота, ҳали буларни яхшилаб ўрганиш керак. Олимлар шунинг устида ҳам ишлашляпти. Иннанкейин, ҳали ўрганилмаган нарсалар жуда кўп...

— Сен ҳам бирон нарсани ўрганмоқчимисан?— Уғлининг кўнглидагини сезгандай ота синовчан савол берди.

— Сиз розилик берсангиз...

Отанинг кўнгли бекорга безовта бўлмаган экан: энди уйлантираман, орзу-ҳавас кўраман, деб турганда даб-дурустандана яна ўқийман, деса-я. Ота узоқ ўйланиб қолди, кўнглидан яна кўп ўй-хаёллар кечди.

— Ниятинг улуғ экан, биз нима ҳам дердик,— деди анчадан кейин.— Фақат кўнглинг етган ишга қўл урсанг, уялтириб қўймасанг дейман. Ҳали бошингда ташвишлар кўп, уй-жойинг йўқ. Уйланадиган вақтинг ҳам етди.

Шавкат ўшанда Ўзбекистон Фанлар Академияси Химия институтининг химия-технология лабораториясига стажёр-тадқиқотчи бўлиб ишга кирганида ҳам, бир йил ўтгач, аспирантурада 1969 йили химия фанлари доктори Карим Содиқович Аҳмедов раҳбарлигида «Сувда эрувчи янги полимерлар ва улардан халқ хўжалигида фойдаланиш» устида илмий иш олиб борганида ҳам ана шу поёнсиз пахтазорларга кўп бор келиб кетди. У ҳар гал даласи каби бағри кенг деҳқонлар билан суҳбатлашар экан, ўзининг деҳқон фарзанди эканлигидан ғурурланиб кўярди...

1969 йилнинг баҳори. Шавкат дилни энтиктирувчи хуш ҳаво кўклам тонглирининг бирида институтнинг М. Горький проспектидаги биносига одатдагидан ҳаяжонланиб кириб келди. Мана, бир неча кундирки, у сирли туйғулар ичида яшляпти. Лабораториядаги турли кимёвий моддалар солинган колбаларга ишонч билан боқиб, ўйга толади: янги модда қанақа бўларкан, ранги нимага ўхшар экан? Халқ хўжалигида бирор фойдаси бўлармикан?

Нихоят май ойининг одатдаги кунларининг бирида кўпдан буён кутилган янги модда ажратиб олинди. Институтда янги полимерга жуда қизиқиб қолишди. Ушанда қизғиш рангли ёпишқоқ полимер Шавкатга минглаб колбалардаги оддий кимёвий моддаларнинг биридек жўнгина туюлди. Аммо у гўё бўса таъмини илк бор тотган ошиқдек бахтиёр эди. Назарида, ижарага олган, деворига ҳар хил молекулаларнинг шакллари осиб ташланган торгина хонаси кенг бир жаҳонга айланиб кетди.

Унинг севинчи кесмас эди. Шу кунни ширин орзулар оғушида кўклам сеп ёйган кўчаларда, баҳор ёмғиридан бўтанадек тўлиб оқаятган Бўзсув бўйларида узоқ кезиб юрди. Хаёлан ниманидир қўмсар, қайгадир интиларди...

Бозгина ёмғир ёғиб ўтган: ҳали гард кўнмаган ям-яшил барглар, кўм-кўк феруза осмон, шамол оҳиста суриб бораётган оппоқ булутлар ва яна кўзлари чўғдек ёнган, оҳудек ҳуркак қизлар— буларнинг ҳаммасини у гўё биринчи бор кўриб тургандек антикар, нимадир етишмаётгандек атрофга, олис-олисларда мағрур салобат тўкиб турган оқ сочли чўққиларга нигоҳ тикар эди. Атрофидаги табиатнинг беғуборлигида, бу оний, айни пайтда боқий гўзаллик замирида улуғ бир кашфиёт яшириниб ётганга ўхшарди...

Қандайдир бир истак уни яна лабораторияга бошлаб келди. Кеч бўлиб қолган, боя уни табриклаган олимлар, ҳамкасблари уйларига кетиб бўлишган. Шундаги бўлса ҳам жавонларига турли хил кимёвий бирикмалар, колбалар териб қўйилган қадрдон лабораториясида, узоқ изланишлар олиб борган ва янги полимер ажратиб олинган иш столида узоқ қолиб кетди. Балки шу бугун туғилган ниятлар, ўйлар янги кашфиётларнинг дебочаси бўлса ажаб эмас...

У неон чироқлар нурафшон қилиб турган хиёбон бўйлаб уйга шошиларкан, янги қурилган осмонупар биноларга кечагина кўчиб кирган, уй тўйларини ўтказишга ётган оилаларга ҳавас билан боқди. Ўз уйига эга бўлиш тўғрисидаги ширин орзу унинг қалбини ром этган эди...

Фанда ҳеч бир тадқиқот ўз-ўзидан яратилмагани каби, ҳеч бир янгилик, ҳеч бир кашфиёт ҳам тасодифан вужудга келмайди. Бунинг ҳаммасига фақат чўнг меҳнат билан эришилади. Янги полимерга «ВРП-1» («Сувда эрувчи полимер») деб ном берган Шавкатнинг олдида ана шундай катта ижодий иш турарди. Яна сон-саносиз формулалар, турли кимёвий моддаларнинг физик ва химиявий хоссаларини аниқлаш, янги полимернинг структураси ва молекуляр оғирликлари, формулалар асосида ҳар хил бирикмаларни синтез қилиш, химия адабиётларидаги фанда маълум хулоса ва илмий фаразлар, янги тадқиқотларнинг йўналишлари Шавкатнинг миёси-

да гулжон ўйнарди. Лабораторияда соатлаб колбадаги суюқликка тикилиб ўтираве-
риш, ҳулоса дафтаридеги қайдлар 1972 йили маълум маънода ниҳояланди. У ўшан-
да химия фанлари кандидати илмий унвони учун янги полимерлар устидаги диссер-
тациясини муваффақиятли ёқлади. Бу муҳим илмий тадқиқотга таниқли химик
олимлар, институт директори М. Асқаров, академик К. Аҳмедов ва бошқа мутахас-
сислар юксак баҳо беришди.

Кўп ўтмай янги полимер «ВРП-1»нинг доврўги ҳамма жойга ёйилди. Унга Ўз-
бекистон ССР қурилиш министрлиги мутахассислари ҳам қизиқиб қолишди. Тех-
ника фанлари кандидатлари Р. Абрамова ва Т. Ҳасановлар Шавкат яратган «ВРП-1»
нинг физик ва химиявий хоссалари билан танишиб, уни ҳамкорликда бетон тайёрлаш-
да пластификатор сифатида қўллаб кўришни таклиф қилишди. Республика қури-
лиш министрлиги лабораториясида олиб борилган синовлар яхши натижа берди.
Тажриба натижалари бетон тайёрлашда ўн процент цементни тежаш, унинг мус-
таҳкамлиги ва чидамлилигини ошириш мумкинлигини кўрсатди. Коррозияга чидамли
бетон олинди. Ани пайтада иқтисодий самарага ҳам эришилди.

Шундан сўнг янги полимерни саноат асосида ишлаб чиқариш ва темир-бетон
заводларидеги кен қўллаш тавсия этилди. Янги полимер қўшиб тайёрланган бетон сис-
тэмани қурувчилар, мутахассислар юксак баҳо беришди. 1973 йили СССР Министр-
лиги Советнинг ихтиролар ва кашфиётлар Давлат комитети янги полимер ижодкори
Шавкат Абдуллаевни авторлик гувоҳномаси билан тақдирлади. 1972 йилдан 1975
йилга қадар Фарғона химия заводида 392 тонна қуюқ ҳолдаги «ВРП-1» полимери иш-
лаб чиқарилди. «Главстройиндустрия» Бош бошқармасининг темир-бетон заводлари-
да янги полимердан фойдаланиб, 8,7111 миллион куб метр бетон тайёрланди. Ҳи-
соаб шоблар шунча миқдордаги бетон учун ишлатилган янги полимер 6,4 миллион
сўм иқтисодий самара берганлигини кўрсатди.

Янги полимерга эҳтиёж катта. Аммо бунинг учун уни ажратиб олишни кўпай-
тириш, эн аввало хом ашё базаси устида ўйлаш зарур. Кўп ўтмай Шавкат яна бир
тадқиқот заводида маҳаллий хом ашё материалларидан полимер ишлаб чиқариш
бунча илмий технологияни такомиллаштириш устида ишлаб бошлади. Янги тех-
нологияда заводда полимер тайёрлашни икки босқичдан бир босқичга кўчириш, уни
тайёрлаш учун кетадиган вақт, хом ашё ва энергияни тежашга муваффақ бўлинди.
1976-1977 йилларда завод 201,6 тонна полимерни ана шу янги технология асосида
ишлаб чиқарди. «Главстройиндустрия» темир-бетон заводлари эса шунча миқдор-
даги янги полимердан фойдаланиш туфайли 3,2 миллион сўм иқтисодий самара
олди.

Чна Шавкат Абдуллаев номига авторлик гувоҳномалари, республика қурилиш
саноатининг, Менделеев номидаги Ўзбекистон химия жамятининг мукофотлари,
СССР Фанлар Академиясининг социалистик мусобақа ёлиби нишони ҳамда ВЛКСМ
ва Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитетининг фахрий ёрлиқлари.

Дарр суви бир жойда тўхтаб қолмаганидек инсон қалбидеги ижодкорлик, яра-
тувчанлик ҳам ниҳоясини билмайди. У ўз соҳибини илмнинг машаққатли йўллари-
дан олиб олаётганлари. У албатта истеъдод қувватидан нур олмаса олимнинг изланиш-
лари унинг кўрсата олмасди. Ана шу фидойи меҳнатнинг самаралари Шавкат
яратган устидан ортиқ полимерларда, қирқдан ортиқ янгилик ижодкори сифатидаги
авторлик гувоҳномаларида мужасамланиб турибди. Уларнинг номлари кўп. Бу янги
полимерлардан олтитаси республикаимиз, иттифоқимиз саноат корхоналари, Чирчиқ
ва Фарғона темир-бетон заводларида қурилиш саноати мақсадларида фойдаланил-
гани. Қанидан-қанча иқтисодий самара берапти.

Академик Восил Қобуловнинг сўзларини эслаيمان: «Чинакам ҳалол меҳнат
ҳамма вақт ҳақиқат билан йўғрилгандир. Ҳеч қачон кам меҳнат билан катта кашфиёт
яратилмаган ва яратилмайди ҳам...» Унлаб янги полимерлар яратиш соҳасидеги хиз-
матлари учун 1979 йили Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофотининг лауреати бўл-
ган Шавкат Абдуллаевнинг кашфиётлари замирида ҳам истеъдодини халқига хиз-
мат қилдира олишдек бахтга муяссар бўлган ёш қалбнинг орзу-интилоқлари акс
этган.

У яратган, кашф этган янги полимерларнинг имкониятлари билан танишиб,
кимнинг чиндан ҳам мўъжизакор фан эканини чуқур ҳис этиш мумкин. Аммо у ор-
қали янгиликлар кашф қилаётган инсоннинг мўъжизакор қўли, онги эмасми? Ўзбе-
кистон Фанлар Академияси Химия институтида юзлаб ана шундай мўъжиза яратув-
чи олимлар меҳнат қилишади. Институт директори Ўзбекистон Фанлар академияси
Президиумининг мухбир-аъзоси М. Асқаров қабулида бўлганимда, янгиликлар яра-

тилаётган лабораторияларни кўздан кечирганда бунга яна бир бор ишонч ҳосил қилдим.

Иқтидорли одамлардаги камтаринлик уларни янада улғувор қилиб кўрсатади. Буни профессор Асқаров ҳузурда ҳам, унинг кўлаб шогирдларидан бири Шавкат Абдуллаев билан танишганимда ҳам яққол ҳис этдим. Тўладан келган, очиқ чеҳрали бу йигитнинг ижодий муваффақиятлари ҳақида жуда камсуқумлик билан, ўнғайсизланиб гапиришлари кишини ҳаяжонга солади.

У илмий ҳодимлар янгилек устида изланаётган коллоид химия лабораториясининг группа бошлиғи, аспирантларга устоз. Шавкатнинг ҳозирги изланишлари, истиқбол режалари ҳақида сўрадим.

— Ҳозир сувда эрмайдиган кислоталардан сувда эрийдиган полимерлар олиш устида ижодий изланишларни давом эттиряпман. Халқ хўжалигида бундай янги препаратларга эҳтиёж катта. Яқинда шогирдларим билан биргаликда «С-16» препаратини ажратиб олдим. Бу янги полимернинг афзаллиги шундаки, уни кимё заводлари чиқиндиларидан ажратиб олиш мумкин. Бундай чиқиндилар эса жуда кўп.

Салицил ва сульфат кислоталари, уларнинг ҳосиллари асосида олинаётган полимерларга Иттифоқимизда ҳам, чет элларда ҳам қизиқиш катта. Ҳозирги пайтда қўшни социалистик ва капиталистик мамлакатлардан шу моддаларга келаётган буюртмалар бир йилда 600—700 тоннани ташкил этади. Бу 10—12 миллион сўм фойда демакдир. Шунинг учун ҳам ҳозирги пайтда Шавкат Абдуллаев ва унинг ҳамкасблари бу кислоталарнинг ҳосилалари бўлмиш полимерлар устида тадқиқотларни янада чуқурлаштиришмоқда.

Полимерлар химияси. Бугунги кунда у жуда кўп ишлаб чиқариш тармоқларига ҳам дадил кириб бормоқда. Масалан, эндиликда қишлоқ хўжалигини химиясиз тасаввур этиш қийин экан, бунда ҳам янги полимерлар кун сайин муҳим аҳамият касб этмоқда. Шавкат оддий кимёгар сифатидагина эмас, айна пайтда деҳқон фарзанди, пахтакор меҳнатининг бутун машаққатларини чуқур ҳис этувчи жонқуяр олим сифатида ҳам ўз тадқиқотлари билан пахтакор халқнинг заҳматини энгиллаштириш ҳақида жуда кўп ўйлайди. Негаки, ҳозирги вақтда қишлоқ хўжалигида ернинг структурасини ўзгартириш, шўрни ювиш, қатқалоққа қарши курашиш ва чигитни тез ундириш каби муаммоларни ҳал этишда сувда эрувчи айрим полимерлар ўз самарасини бермоқда. Шавкат ўзи яратган янги полимерларнинг ана шу йўналишдаги истиқболлари устида ҳам ижодий иш олиб бормоқда. Бу тадқиқотлар яна далаларда бўлишни, ишлаб чиқариш вакиллари, пахтакор деҳқонлар билан суҳбатлашиш, уларнинг дәрдини чуқурроқ билишни тақозо этади. У кўпинча тоғ-тоғ пахта хирмонларига боқиб ўйга толади: деҳқон бу далаларга меҳнатнигина эмас, юрак меҳрини, қалб саховатини ҳам бахшида этади. Агар шундай бўлмаса бугун ўзбек деҳқони олти миллиондан хирмон кўтара олармиди? Бу деҳқон заминга қалб қўрини ҳам, кўз нуруни ҳам, ором фароғатини ҳам бағишлагани учун бу тупроқ ўз деҳқони қаддини жаҳон узра сарбаланд тутиб турибди. Кўкка бўй чўзган бу «оқ олтин» хирмонлари фақатгина пахталар эмас, у ўзбек деҳқонининг, ўзбек халқининг юксак қадди бўлиб туюлади Шавкатга. У ва унга ўхшаш юзлаб илм шайдоларининг қўлидан тушмаётган ва неча асрлардан буён оламнинг илм аҳлига асарлари дастуриламал бўлиб хизмат қилаётган Беруний ва Ибн Сино каби алломалар ҳам шу деҳқон, шу халқ фарзанди бўлган.

Бугун Шавкат каби юзлаб иқтидорли олимлар бу буюк алломаларнинг меросидан унумли фойдаланиб, уларнинг ишларини давом эттиришмоқда, орзу-ўйларини рўёбга чиқаришмоқда. Шунинг учун ҳам уларнинг тадқиқотлари жаҳон олимлари эътиборини қозонмоқда. Чет эллик олимлар ҳам янги полимерлар соҳасидаги тадқиқотлари билан ўртоқлашиш учун хат орқали мурожаат қиладилар, йирик анжуманларга таклиф этишади. Мана бугун ҳам Шавкатнинг иш столида ГДР химикларининг полимерлар химиясига бағишланган конференцияга таклифномалари турибди...

Шавкат Абдуллаев номига келаётган таклифномаларнинг яна бирида Тошкент автомобиль йўллари институтининг автомобиль тронспортидан фойдаланиш кафедраси олимлари уни янги двигателлар устидаги тадқиқотлари бўйича ҳамкорлик қилишга жалб этишган.

Буларнинг ҳаммасида ёш олим истеъдодига, истеъдодигагина эмас, оддий инсон сифатидаги қайноқ қалбига, илм чўққиларига интилаётган яратувчанлик фаолиятига бўлган катта қизиқиш ва чуқур ишончини ҳис этиш мумкин. Шавкатнинг ўзи эса буни соддагина қилиб:

-- Энг аявало, ҳар қандай чинакам олим ўзига ишона-олиши керак,— дейди.— Агар бундай ишонч бўлмаса, унинг кўзлаган манзилига етиши қийин.

Шанкат жамоат ишларида ҳам актив иштирок этади. Уни Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Қомитетининг ёш олимлар йиғилишларида, секциялар ишида кўриш мумкин. Бир сўз билан айтганда, олим изланишда. Унинг муваффақиятлари фандаги ингиликлар, муҳим тадқиқот сифатида микромолекуляр химия бўйича халқаро Тошкент симпозиуми қатнашчилари эътиборини ҳам тортди. Бу деҳқон оиласида улғайган ёш олим учун фахр эмасми? Унинг учунгина эмас, у меҳнат қилаётган юрт, у фарзанди бўлган халқ учун фахр-ифтихордир.

БОЛАЛАР ФОЛЬКЛОРИ

Андижонлик ўқитувчи Йўлдош Султонов кўп йиллардан бери болалар фольклорини тўплаш, уларни саралаш билан шуғулланиб келяпти. Қуйида у тўплаган материаллардан айрим намуналар берамиз.

* * *

Сотволди милтиқ
Сотволди.
Осмондан ўрдак
Отволди.
Ўрдаги чўлга
Қуйилди.
Сотволди кўлга
Югурди.

Кўлга етолмай
Сотволди.
Бақани кўриб
Ётволди.
Бақалар сайрар,
Вақиллар.
Сотволди кўрқиб
Шақиллар.

* * *

Тўхта тўқиллайди,
Ошини қатиқлайди.
Сочини ювиб тарайди,
Ойнага роса қарайди.

Кўрса лабида учуғи,
Бурни бурун пучуғи...
Қарайдиган одам йўқ.
Томоша қилар кучуғи.

* * *

— Ассалом алайкум,
Бойвачча.
Ўнг қўлингизда —
Тўппонча.
«Пах!

Пух!!» —
Отасиз.
Нега юмалаб
Ётасиз?

— Бизлар ботир,
Бойвачча.
Ўнг қўлимизда
Тўппонча.
«Пах!

Пух!!» —
Отамиз.
Бақадан кўрқиб
Ётамиз!

* * *

Бодана айтар битбилдик,
Кулчагойни кўп қилдик.

Келади деб обқўйдик,
Келмовдингиз, еб қўйдик.

* * *

Ассалом алайкум, дўхтир.
Иизда касал йўқдир.
Сиз келасиз эшикдан,
Биз қочамиз тешикдан.

Бизлар шундай ботирмиз,
Уқолдан қўрқаётирмиз.

* * *

Мамажон макки,
Олгани «икки»,

Ҳамма муаллимдан,
Егани дакки.

* * *

Ҳалимахон ойм,
Юмшоқ мулойим.

Дарсга келиб-келмас,
«Икки» олар доим.

* * *

Али жанжалкаш,
Жангари,
Чап қўлида
Лангари.

Лангари синиб,
Йиқилсин.
Бир бурчакка
Тиқилсин.

* * *

Ҳалинчалак учдим,
Юлдузларни кучдим.

Мана сенга, укажон,
Ўйинчоқ олиб тушдим.

ТУРНАЛАР

Осмонда қатор-қатор
Турналар учиб ўтар.
Учишни ҳавас қилиб,
Қуёнлар қараб ётар.

Бақалар вақиллашар,
Товуқлар қақиллашар.
Турналар бўлса учиб,
Манзилга яқинлашар.

ҚАРҒАЛАР

Қарға сайраб «қоғ», дейди,
Менинг вақтим чоғ, дейди.
Сайрар жойим сўрасанг,
Қор қоплаган боғ, дейди.

Қарға сайраб «қоғ», дейди,
Доим вақтим чоғ, дейди.
Меҳмон келар уйингга,
Кўрпачангни қоғ, дейди.

АЙИҚ АСАЛ ЕБДИ

Айиқ асал ебди,
— Роса маза!— дебди.
Асалари чақса,

— Хаҳ, бемаза!— дебди.
Ўрнида ирғишлабди,
Нақ бурнини тишлабди.

ҲАККА

Шақирлайди ҳакка,
Ўғирлайди макка.
Яширади маккани
Толдаги кавакка.

Деҳқонларга ҳеч қачон,
Келмайди кўмакка.
Шунинг учун қушларга
Қўшиллолмайди, якка!

Ёқутхон АКРАМОВА

1955 йили Наманган шаҳрида туғилган. 1972 йили Тошкент шаҳридаги 106-ўрта мактабни, 1977 йили эса ТошДУнинг журналистика факультетини битирган.

Ҳикоялари республика матбуотида тез-тез эълон қилиниб туради.

АРИ

Синф жимжит. Фақат ўқитувчининг овозигина бу жимликни бузарди. У Болгария атиргуллари жаҳонда биринчи ўринда эканлиги ҳақида гапирарди. Бирдан орқадан қизларнинг чинқириғи эшитилди. Қарасак, ари. Шунда қандайдир куч мени ўрнимдан турғизиб юборди. Мен мардлигимни кўрсатмоқчи бўлгандим. Шу вақт ичида ари гўнғиллаб деворга осиглиқ харитага қўнди. Ҳамма мендан арини ўлдиршимни кутарди. Ҳатто ўқитувчи ҳам сўзидан тўхтаб, кутиб турарди. Мен иккиларимдан, ростини айтсам, қўрқардим. «Ўлдираман деб, ўлдирилмасам, чақиб олса...» Шунга ўхшаган фикрлар мени қимирлашга қўймасди. «Нега турдим? Негга?»

Тоқати тоқ бўлган ўқитувчи:

— Ўлдирмайсанми?— деди.

— Қўрқаяпти,— деди болалардан бири.

Ҳамма кулиб юборди.

— Ҳеч-да,— дедим мен,— нега қўрқар эканман. Фақат арига раҳмим келаяпти, у қишда гулзор тополмай, харитага қўнган. Чунки Болгариядан атиргулларнинг ҳиди келаяпти...

Яна кулги кўтарилди. Мен эса ҳам қўрққанымдан, ҳам уялганимдан қизариб арига боқиб турардим...

«ТАРБИЯЧИ»

Жамила қўғирчоқларини бир сафга тизиб қўйди-да:

— Ҳозир жисмоний тарбия дарси бўлади. Машқни ўзим кўрсатиб бераман,— деди, сўнг дарахтнинг пастки шохига осилаётиб қўшиб қўйди.— Оёқларимизни кўтариб, шох атрофидан айланамиз.

Жамила шундай қилмоқчи эди, лекин шу пайт оёқлари чалишиб, йиқилиб тушди-да, қизариб кетди.

— Сизлар доим шундай хато қиласизлар, оёқларингиз шундай чалишиб кетади. Мен кўрсатиб бердим-ку,— деди ва бир оздан сўнг яна қўшиб қўйди.— Аслида бундай қилиш керак.

У шохга қайтадан осилиб, оёқларини кўтарган ҳам эдики, яна йиқилиб тушди. Энди Жамила ҳеч қандай тушунтиришсиз уриниб кўрди. Яна йиқилди. Шундан кейин Жамила қанчалик тиришмасин, бари бир нимадир бўлиб йиқилаверди. Йиқилиш такрорланаверганидан кейин Жамила оёқларининг оғришига чидай олмай, йиғлам сираб деди:

— Ҳадеб хато қилаверганинглар учун дарс бўлмайди...

ГУРРА

Баҳодир мактабдан уйга келаётган эди, йўл ёқасидаги бир эшик «ғийқ» этиб очилиб кетди. Баҳодир «Нима учун бунчалик шубҳали очилди экан-а?», деб калла-

сини тикиб қараган эди, бир нарса «пақ» этиб калласига тушди. Баҳодир ўзини унпан олмай боқрайганича қараб турса, эшик орқасидан бир кичкина бола чиқиб, кушда узун ёғочи билан «Жўра... Жўрани...» деганча ранги оқариб, уй ичига қараб қочди. Баҳодир ўзига қелиб, бошини ушласа катта ғурра пайдо бўлибди. «Эҳ, жинни бола! Уртоғининг аламини мендан олибди-да. Айтганча, орқамдан бир бола келаётган эди».

Баҳодир шартга ортита ўгирилди. Лекин ортита ҳеч ким йўқ эди. «Қочиб кетмаганида роса улардим. Ҳалиги болада ҳам айб бор. Қараб урмайдими, ахир?»

Баҳодир шундан уялар билан уйига этиб келди. Энди эшикнинг кўнғирогини босман деганда, почта қутисидан қандайдир гўнғиллаган товуш келди.

«Бу шубҳали товушни ким чиқараётган экан?» деб ўйларди Баҳодир ваҳимага тушиб. У бирпас чучиб турди-да, кейин қўтининг пастидан мўралади. Энди қўтининг ичиди бир нарса кўринаётган эдики, қовоғи «жиз» этиб ачишиб кетди. Кўзини ишошиб тешикдан олган эди, у ердан гўнғиллаб қовоғари учиб чиқди. Шундагина у қовоғини арн чаққинини англади...

У унга бошидаги каттакон ғурраю шишиб кетган қовоғи билан додлаганича кирди.

«Нена додлайди?», дейсизми. Чунки, қовоғарининг чаққани жуда ёмон бўлади да...

ҲОЗИРЧА ҒАЛАБА

Синф жимжит. Ҳамма мисол ечарди. Уқитувчи ўз курсида ўтириб олиб, синфларнинг оларди. У ҳар замонда кўзини кўзойнак устидан тикиб, хўмрайиб қараб кўрди.

«Уқитувчи деган ҳадеб қовоғини солаверади?— деб ўйлардим мен.— Қошини чимирилди-чимирилди. Э, топдим: қошини атайлаб шунақа бўяган. Болалар кўр-ганда, қўнқин, деб. Бўлмаса қошини чимириб туриб ҳам кулиш мумкинми? Йўқ».

Кўним партида турган мисолга тушди ва бирдан уни ечиш кераклигини эсладим. «Уф, - дедим мен.— Шу, дарс бўлмаса, нима бўлади? Бекорга қирқ беш минут вақт кетади. Ахир бу бир тайм деган сўз-ку. Қани энди, мактабга фақат футбол уйнагани келсак. Икки таймдан ўйнасақ, олтига дарсда уч марта ўйнаш мумкин экан...»

Йна мисол эсимга тушди: «Уф, мунча қийин бўлмаса? Бари бир ишлолмайман». Ҳақиллаш пир бўлиб, дафтарни ёпиб қўйдим. Бирдан кўзим олдиндаги партага тушиб қолди. «Ахир, ахир бу мисол-ку»—бу гапни ичимда айтган бўлсам ҳам ҳар эҳтимолга қарши ён-веримга қараб қўйдим. Ҳамма ўз иши билан овора. Секин дафтаримни очиб, кўчира кетдим. Мисол ечимининг охирига етаёзганимда... биров «таш» этиб елкамга тушириб қолди. Нимадандир кўрқиб, бехосдан бақириб юборибман. Жуда қаттиқ бақирдимми ёки синфнинг жимжитлигиданми, овозим жаранглаб, жуда ваҳимали эшитилди. Негадир бошқа қизлар ҳам бирдан чинқириб синфни бошларига кўтаришди. Бири «қурбақа», деб бақирса, иккинчиси, «сичқон», деб чинқиларди. Синфимиз тўс-тўполон бўлиб, чангиб кетди. Қизлар-ку, қизлар, лекин уғил болалар нега бақиршади? Ҳаммаёқ бақир-чақир-чақир. Эшикдан чиқиб бўлмайди. Ҳамма бир-бирини итаради-ю, аммо бирортаси чиқиб кетолмайди. Уқитувчининг қонлариндан ҳам чимириб кетибди. У тинмай: «Ўтиринглар, жим, жим бўлинглар!», деярдди. Лекин ҳеч ким унга қулоқ солмасди.

Бир оз вақт ўтгандан сўнг икки минутлик «жанг» тўхтади. Ҳаммага қараб чиқдим. Кинога олса, зўр комедия бўларди-да. Қизларнинг сочлари тўзғиган, ленталари қайрилган бўлса, баъзи болаларнинг галстуклари орқага ўтиб кетганди.

Синфда ўрнидан кўзғолмаган фақат мен ва орқадаги партада ўтирадиган Ваҳоб эди. Мен ҳозир уқитувчи гап бошлаб, менинг кўчирганимни айтади, деб кўрқиб турардим. Лекин гапни Ваҳоб бошлади:

— Болалар, ҳеч нима бўлгани йўқ-ку. Фақат мен Пеленинг,— у мени кўрсатди,— елкасига қўлимни ҳазиллашиб қўйган эдим, у чўчиб кетди.

Бу тушунтиришдан ҳаммининг кўнгли тўлди шекилли, ғала-ғовур гап бошланди. — Мен бўлсам,— деди пиқиллаб йиғлаётган «Читтак» — аълочи Шоҳида,— қурбақа деб ўйлабман. Деразадан ўзимни ташлашимга озгина қолди.

Ҳамма кулиб юборди. Қизларга ҳайронман. Ажойиб-ғаройиб қилиқлари бор-да уларнинг. Тўртинчи қаватдан ўзини ташлашга кўрқмасмиш-да, қаёқдаги кичкина қурбақадан кўрқармиш...

— Нега бақирдинг?— деб сўрашарди синфдошларим тинмай.

Мен:

— Ўзим... ҳам, ўзим... Қўрқиб кетдим, чўчидим,— дея олдим, холос.

Ҳамма кулиб юборди. Ҳатто, «жанг» тугаганидан кейин пиқиллаб йиғлаётгани «Чигтак» ҳам хандон отиб куларди.

Яхши қилдим шундай деб. Нима, бўлмаса «Кўчираётгандим», дейишим керакмиди? Кулишса-кулишаверсин. Менга нима!

Қўнғироқ чалинди. Биринчи тайм тугади. Ҳисоб 1:0. Менинг фойдамга.

Биринчи таймдан-ку «ғалаба» билан чиқдим-а, иккинчи таймдан «дум» билан чиқмасам бўлгани...

Хамидулла МУРОДОВ

1946 йили Тошкент областининг Бўстонлиқ районида туғилган. У Тошкент Давлат педагогика институти тамомлаб, ҳозир ўз районидаги 4-ўрта мактабда дарс бермоқда.

ҚАРСАКВОЗ

— Нор-чи, уста
Уйинчи.
— Жуда яхши,
Узинг-чи?

— Ҳа ўзимга
Келсакми,
Қотираман
Қарсакни.

КОПТОГИМ

Коптогим янги,
Қизил-кўк ранги.
Белида белбоғ,

Мен билан ўртоқ.
Қўлимдан қўймай,
Уйнайман тўймай.

КАПАЛАК

Капалак тиним билмай
Гулдан-гулга ўтарди.
Жажжигина болакай
Қизиқсиниб сўради:

— Кўп учдинг, энди бир оз
Даминг олсанг нетади?
— Тўр кўтарган ҳов Уроз
Алдаб тутиб кетади.

МУШУГИМ

Мушугим эрта-кеч:
«Ми-ёв, ми-ёв», дейди.

Уғри сичқонбойга
«Мен-ёв, мен-ёв», дейди.

ҚОР ЁҒДИ

Қор ёғди-ю, қор ёғди,
Мисли оппоқ пар ёғди.
Янги йилни кутгани
Танга-танга зар ёғди.

Оқ кийимда барчамиз,
Ҳатто кўм-кўк арчамиз.
Бизга севинч келтирган
Қорга раҳмат айтамыз.

ҚИШ ҒАШТИ

Қор ёғади кўчада
Бўралаб, бўралаб.
Хол тикилар кўчага
Мўралаб, мўралаб.

Кўчада, эҳ, дўслари
Чанада, чанада.
Қишки ўйин улар-чун,
Маза-да, маза-да.

Холвой эса улардан
Бенасиб, бенасиб.
Утирар у уйида
Ғам босиб, ғам босиб.

Шундай кетса ким бўлар,
Уйласин, уйласин.

Қўрқмай қордан, совуқдан,
Уйнасин, уйнасин.

Соғлом танда соғ ақл
Мўл бўлар, мўл бўлар.
Шундай қолса, эҳ аттанг,
Мўрт бўлар, мўрт бўлар.

ТУТ

Оппоқ бўлиб,
Болга тўлиб,
Ҳовлимизда
Тут пишди.

Қоққанимда
Тағларига
Оппоқ-оппоқ
Бўб тушди.

Териб тоза,
Ювиб роса,
Зўр мураббо
Пиширдик.

Кейин юмшоқ
Ширмой нонга
Суриб, паққос
Туширдик.

САЪВА

Саъва, саъва, саъважон,
Эй, чиройли, жажжи қуш,
Ҳовлимизга дон сочдим,
Донлагани бирпас туш.

Сув десанг сув бераман,
Чиройли ин қураман.
Чўчимагин, туша қол,
Сен билан дўст бўламан.

Тошпулат ХОЛМАТОВ

Тошкент областининг «Ғалаба» районидаги 59-мактабда директор бўлиб ишлайди.

Унинг шеърлари вақтли матбуотда мунтазам босилиб туради.

ВАЛИ

Богбон бўлишга
Аҳд қилди Вали:
«Бир кўчат экай
Баҳор маҳали».
Сўзини оқлаб
Кўчатни экди.

Кўчат ҳам яшнаб
Қаддини тутди.
Ёз ўтди, Вали
Кетди қаёққа?
Кўчат айланди
Қуруқ таёққа.

ҚУЗИ

Ўтқазгандим гулкўчат,
Қўзи тепкилаб ўтди.
Гул қадрин билмас наҳот,
Дилимни сиёҳ этди.

Тўғри юрмай йўлидан
Ранжитди у кўнглимни.
Экиш келса қўлидан,
Босмас эди гулимни.

МЕНИНГ ИШИМ

Ҳақим қуриб чордона
Бақирар:— Тез кел, Дона,
Сувга югур, ҳой Сафар,
Сен оловни ёқ, Зафар,

Дастурхон ёз, Мирёқуб,
Чой ичайлик мириқиб.
— Қолмади-ку сизга иш,
— Менинг ишим—буюриш!

ЖАҲЛ

Кийиб катта калишни
Чиққан эди Эркавой,
Елим бўлиб ёпишди
Оёғига ботмон лой.

Осилдию қош-қовоқ,
Чиқмай қолди товуши.
Силтагани у оёқ,
Учиб кетди калиши.

«ДУСТ»

Рустам менга дўст эди,
Ҳар бир сўзи рост эди.
Бирга юриб, ўйладик,
Бирга кулиб, ўйнадик.
Шодлик, севинч бир тилда,
Кийим кийдик бир хилда.
Орзумиз бир, бир тилак,

Кўплар дерди эгизак.
Бизлар шундай дўст эдик,
Майизни бўлиб ердик.
Бир куни бўлсам касал,
Ундан бўлмади хабар...
Сўнг эшитсам Суюндан,
Бўшамабди ўйиндан.

СОАТ

Ўтса ҳамки йиллар
Тарк этмас тахтни.
Кўрсатар миллар
Чиқ-чиқлаб вақтни.

Ўзига ғубор,
Чанг қўнмайди ҳеч,
Чунки одамлар
Қарар эрта-кеч.

ИНЖИҚ

Асомнинг қилиғига
Ойижони кўп ҳайрон.
Қорним очди дейди-ю,
Емас, берса юмшоқ нон.
Емас асал, ичмас чой,

Совиб ётибди оши.
Овутмади сариёғ,
Тинмай қилар кўз ёши.
Ташқарида совуқ киш,
У ҳандалак ер эмиш.

ПЕЧКА

Ўйга толади Ҳамдам,
Печкага қўлин тоблаб:
«Ҳовлимизга каттакон
Печкани қурсак боплаб,

Ўтин қилардик роса,
Исиб кетарди ҳаво.
Совқотмасдан қўлимиз,
Ясар эдик Қорбобо».

ЯХШИ ҚИЗЛАР

Бувиси дер:— Рўмолчамни
Ювган қизим,
Ишчан, чаққон, яхши кўрган,
Суйган қизим,
Қўлгинангдан доим сенинг
Ҳар иш келсин,

Тупроқ тутсанг олтин бўлсин,
Бахтинг кулсин!
Бувисига кулиб қараб
Дер Бувниса:
— Яхши қизлар ўхшайди-да
Бувисига!

Хуршид ДУСТМУХАМЕДОВ

1951 йили Тошкентда туғилган. 1973 йили Тошкент Давлат университети журналистика факультетини тугатиб, кейин Ўзбекистон ССР «Фан» нашриётида ишлаган. 1976 йилдан буён «Фан ва турмуш» редакциясининг ходими, Унинг қуйида эътиборингизга қавола этилаётган ҳикояси америкалик ҳиндуларнинг тарихига бағишланган.

КИОВА ҚУЁШИ

Американи кашф этганлари яхши. Лекин уни пайқамай ўтиб кетганларида яна ҳам яхшироқ бўларди.

МАРК ТВЕН

Ташқарида совуқ изиллатапти. Эшик вазифасини ўтайдиган хом терини шамол кўтариб юбормаслиги учун икки четига тош боғлаб қўйилган. Синтейют уни силтаб кўтариб ичкарига кирди-да, елкасидаги милтиқни бизон шохидан ясалган қозиққа илиб, пўстинини бир чеккага улоқтирганича, шаҳдам қадамлар билан юриб тўрда ўтирган бобосининг қаршисига чўккалади.

— Борадиган бўлдим! Рози бўлишди!
Сержун пўстинга ўралиб ўтирган чол ориқ, билагигача яланғоч қўлини чиқариб боши теласига ўрнатилган бизон шохини ушлаб олди.

— Қаёққа!
— Синтейютга жавоб бер, бобо! Кун ботишдаги қор босган дарага чиқамиз...

Эртагаёқ қайтамыз.

— Отанг қайсарлик қилиб ўз бошига етган эди. Сен ҳали ёшсан, бол!

— Йигирма киши отланаяпти. Отамни сузиб кетган бизон шу подада эмиш,

Мартини айтди.

— Мартини аблаҳ!

Кексайиб юзи бир бурда бўлиб қолган чол шундай деди-ю, титраб кетди. Бобо боси Мартинини ёмон кўради. Синтейют отасининг жасади қайтган овга Мартини ҳам борганлигини билар, отасини сузган бизоннинг кўриниши қанақалигини ундан неча бор сўраган эди. Аммо у сира тайинли жавоб ололмас, бунинг устига бобосининг сўкиншлигини эшитган сари Мартинига бўлган шубҳаси янада ортар эди.

— Синт уни ўлдирмай тинчимайди!

— Оғзингни юм!

Чол сезилар-сезилмас титраётган қўлини невараси томон чўзди. Синтейют бобосининг кафтидан ушлади. У пайпаслаб йигитнинг елкасидан тутиб ўзига тортди.

— Сен уруғимизни қуритгани отланаясан, уруғимизни! Эртага бизоннинг охиригисини қон қақшатасанлар-да... Ё, Улуғ Рух! Киова қабиласининг кунни битади!

— Ундай дема, бобо! Ахир, улар яна қишлоққа ҳужум қилиши мумкин экан,

— Қани эди, шунни кўриш nasib этса...

— У-ўлан кўкарадиган вақтгача етадиган ғарамни еб, модларни озиқсиз қолдирганини кўрсанг эди! Сигир-бузоқларни янчиб ташлаганини-чи? Макклениннинг хотини билан боласини топтаб кетгани ҳам яхшими?! Қутурган бизонлар бостириб келиб чайлангни тит-пит қилиб ташласа ҳам, соз дерсан!

Синтейют шунча гапни бир нафасда айтганидан ҳансираб туриб кетди. Ҳозиргина асабий титраётган чол индамай бир нуқтага тикилиб ўтирар, пичирларди. Ниҳоят, у қўли билан ўтир ишорасини қилди. Синтейют яна аввалги жойига тик чўкди, — бир замонлар ер юзида одам зоти бўлмаган, салмоқлиниб гап бошлади чол, — ана ўшанда Улуғ Рух дарё ёқасига учлари осмонга туташган Улуғ Йўл дарахтини ўтказган. Уша дарахт шохларидан бу тупроққа барча жонзотлар тушган. Улар орасида эркак ва аёл киова ҳам бўлган. Эр-аёл кунни бўйи юриб куёш ботарда дарахтга қайтишган, қайтишгану ерда бир қанча бизонларни кўришган. Шу пайт Улуғ Рух булутлар орасидан тушиб келган-да, эр-аёлга шундай деган: «Мана шу бизонларни сизга бердим. Сизни тўйдирадиган ҳам, кийинтирадиган ҳам мана шулар. Лекин, доим ёдингизда тутинг: ер юзида бизон зоти қирилиб битса — киова куёшининг сўнгани бўлади».

Чол ориқ панжаларини кериб қўлини олдинга чўзди. Невараси индамай бобосининг қўлини тутиб гап қотди:

— Бўлмаса, нега улар бизга ҳужум қилади. Индамай ўтираверсак, бутун қишлоғимизни янчиб ташлайди, бобо!

Чол бир муддат жимиб қолди, шифтга қараб лаблари пирпираб кетди.

— Бобо гапирганда Синт қулоқ солиши керак!.. Бир замонлар бизнинг юртда бизон ўрмондаги дарахтлардан ҳам кўп бўлган. Киова ҳам, сиу ҳам, шайен — ҳамма қабилла бизон гўштини еб, пўстинидан кийим қилган... Бизонлар хафа бўлмаган. Биласанми, нима учун? Инсоф билан овлаганмиз! Бечораларнинг ўзи ҳам бизларни боқишлари кераклигини билишарди-да!

Чол сукут сақлади, кейин яна гапида давом этди:

— Катта сув ортидан одамлар келдию бизонларимиз қирила бошлади. Эҳ, гумроҳимиз! Узимизнинг одамлар ўшалар учун бизонларни овлаб бершарди! Бизонларни эмас, уруғимизни йўқотишга кўмаклашардик!

Чол кексалигини унутиб юборгандек эди. У бутун гавдаси билан силтаниб ўрмидан туриб кетай дер, дармонсизланиб қолган оёқларига ёшлиқдаги куч-қуваат қайтгандек туюлар, сўқир кўзлари худди кўраётгандек аланг-жаланг қилар эди.

— Эшитмасанми, Синт?! Улуғ Рухнинг айтганларини унутиб қўйдик. Ноинсофлар бизонларимиз терисини ўз юртларига олиб бориб аллақандай сариқ тангаларга алмашар экан... Ҳадемай, бу юртларга ўзимиз ҳам сифмай қоламиз...

— Бобо, ўтирган жойингда бундай хаёлларга бораверма. Хавотир ҳам олма. Эртага...

— Жим!— дея напарасини гапдан тўхтатди чол.— Отанг ақлли, лекин у ҳам шартини эди. Оқ танлиларга эса бундайлар эмас, балки оёқ-қўли эпчиллар керак бўлади. Отангдан кейин ҳам шундай ақлли одамлар бизон овидан қайтмайдиган бўлиб қолишди... Улар танасидаги ўқни бизон отмагандир ахир?! Мартинидан хавотирим зур...

— Бобо, нималар дояпсан? Шундай экан, нима учун оқ танлиларни еримиздан ҳиндаб юбормаймиз?

Чол толушини пасайтириб, насиҳатга ўтди:

— Огирроқ бўл, бола, ҳали жуда ёшсан.— У бир зум қулоғини динг қилди-да, давом этди.— Ҳайдайдиган вақтлар ҳам бўлиб қолар. Уч йил бурун Қутурган (О), Чўккалган Ҳўкиз бошчилигидаги ҳиндулар генерал Жорж Кастер отрядини қанақанги қийратишганини айтган эдим-ку сенга, эсингдан чиқдимми? Ушанда нима бўлган? Ҳиндулар қонини дарё қилиб оқишишди-ку... Ҳа, йил сайин уларга бас келиш қийинлашиб боряпти...

Лабларни қаттиқ қимтиб, елкасига тушган сочини юлқиб ўтирган Синтейют ўрнидан салииб турди.

— Бобо, эртага Синт юқорига чиқади, Ишон, шу гапларинг чин бўлса, ўқ узадиган бизонни бир кўриб келаман!

Чол мадорсиз, қоқ панжалари билан неварасининг елкасидан тутди.

— Улуғ Рух қўлласин! Киова қонидансан-да... Эссиз киова!..

Келишилганига кўра, саҳарда бир тўда овчилар тоққа йўл олишди. Баъзилари итини эриштириб чиқибди. Овчилар олдида фермер Мартини Бергстессер борарди. Қалин тушган қор юришини қийинлаштиради, совуқ шамол юзга игна санчади.

— Ланнати бизонларни ўша кунинёқ узоқлаштирай қириб ташлаш керак эди-да!— дея сўз қотди саф ўртасида кетаётганлардан бири.

— Бўрун кучли эди,— деб унинг гапини бўлди Мартинининг подачиси Жоа,— қор босган дарага чиқиб бўлмасди.

— Ҳечқиси йўқ,— деб бақирди Мартини,— улар ҳозир очидан ўлай деб қолган, Кунини кўрсатамиз. Лекин эсларингда бўлсин: Қари Логанни ўзимга кўйиб берасанлар!

Синтейютнинг кўзига баҳайбат, қоп-қора буқа кўриниб кетди. Уша, очликдан қутурган бизонлар қишлоққа ёпирилган куни поданинг олдида тоғдек ҳайбатли Қари Логан келиб, пичан ғарамини ағдарганди. Қари Логан қайсидир ҳинду қабиласи бошлиғининг номи экан. Пенсильванияликлар бизонни ҳам шу ном билан аташган. Мана энди, уни Мартини ўлдирмоқчи...

Кеча Синтейют фермер овчи тўпланаётганини эшитдию фурсатни ўтказмай уни кига етиб борди.

— Синтейютни олиб бор,— деди унга тик боқиб.

Мартини бир зум ҳайратланиб тикилиб турди-да, маъносиз кулимсиради.

— Ҳали жуда ёшсан-ку, болакай. Овга ёзда борарсан, эртага Жоани олиб кетяпман. Йўл кўрсатишга бир киши бўлса бас.

— Жаноб, Синтейют отасини ўлдирган бизоннинг терисини киймагунча тинчимайди!

— Оббо, сен-эй, майли, тайёрлан! Эртага сен отадиган бизонни кўрсатиб кўяман...

Синтейют кеча бўлиб ўтган шу гапларни энди бирма-бир эслади. Мартини чиндан ҳам унга ёрдам бермоқчимми? Еки...

У туни билан бобосининг гапларини ўйлаб ухлолмаган, бизонларга дуч келганда нима қилишга ҳайрон эди. Отмасанг, Мартинининг жаҳли тез— аяб ўтирмайди. Тунда бўлса ҳам бирорта қабиладошига маслаҳат солиш хаёлига келмаганидан ғижинди. Ҳозир эса Жоага яқинлашишнинг иложи йўқ. Хаёлан минг кўчага кириб бирор йўл тополмаётган Синтейют бирдан сесканиб, елкасидаги милтиқ тасмасини силтаб, кўндокни чангаллаб олди.

— Ҳа, чўчидингми, бола?— дея хохолаб кулди унинг ортидан келаётган ўрта ёшлардаги киши.— Ким айтади сени ҳинду деб, бизонни кўрмай талвасага тушяпсан?

Синтейют шартта бурилиб, милтиғини қорга улоқтирди.

— Синтейют ҳиндуга ўхшамайдимми?! Сендақаларни милтиқсиз ҳам тинчитиб кўяман!

Оқ танли ҳай-ҳай дегунча икки-уч киши Синтейютни ушлаб қолди.

Шундан сўнг Синтейют батамом хаёлга фарқ бўлди: «Қаёққа? Нимн максадда кетяпман? Булар кимлар? Дўстми, душманми? Наҳотки, бобомнинг гаплари чин бўлса? У ҳолда...»

Миясида чарх уриб айланаётган бу саволларга жавоб топмоқчи бўлар, бироқ уларнинг бирортасини тузуқроқ мушоҳада қилишга қурби етмас, бош сулги тирсиллаб ёрилиб кетди дер эди. Қанча йўл юришганини ҳам билмади, дам-бидам илфаси сиқилиб, ҳарсиллар, гоҳ-гоҳ баданидан совуқ тер чиқиб кетарди.

Мартинининг «Тўхтанглар!», деб бақиргани уни ҳушига келтирди. Эллик қадамлар наридаги кенг дарада чамаси юздан ортиқ бизон кўкрагигача қорга ботиб турарди. Безовта бўлган жониворлар ғимирлаб қолди, бироқ уларнинг кўпчилиги жойидан силжй олмади.

«Очиқдан ўлаёзибди,— дея хаёлидан ўтказди Синтейют.— Қани энди, Улуғ Рухнинг борлиги чин бўлса-ю, шу бизонларга қанот ато этса-да, силласи қуриган бу баҳайбат мавжудотлар кўздан йўқолса... Йўқ, фақат отамни қулатганини кўриб қўйишдан керак! Кейин... уюлса, учиб кетаверсин!»

Синтейют одамларга кўрсатма бераётган Мартинига юзланганини ўзи ҳам сезмай қолди.

— Жаноб, отамни сузиб қулатгани қайси, кўрсат?

Фермер кулиб юборди.

— Хо-хо-хо! Сенларнинг чаққон, абжирлигинг демаса, ўлгудек гўл бўласанлар-да! Ана, отангни ўлдиргани! Ана! Ана!— Мартини оғзидан тупук сачратиб, бизонларни кўрсата бошлади.— Шуларнинг ҳаммаси!— У шундай дея тилкини босди. Улар яқинидаги бизон турган жойида типирчилаб қорга ботиб кетди. Қорга шимилаётган қип-қизил қондан сезилар-сезилмас буғ кўтарилди.

Узлуксиз отилаётган ўқларнинг варанлаган товуши дара сукунати бузди. Уқ теккан бизонлар жон талвасасида типирчилаб қорга кўмилиб кетар, баъзилари кўзи олайганича қотиб қолар эди.

— Тўхтатинглар!— Мартини кўлини баланд кўтарди.

Ҳамма фермерга қаради.

— Қари Логанни кўрдиларингми? Уни ўзим эрмак қиламан! Қани, ўқни аямаларинг!

Қонга беланган бир-икки ёшли буқача ботиб қолган жойидан сапчиб чиқди. Унинг биқинидан тизиллаб отилаётган қон қорда чалкаш-чулкаш из қолдирар, ўзи эса даранинг ичкарасига қочишга интиларди. Лекин беш-олти қадам узоқлашмай қалин қорда икки марта мункиб кетди, яна кўтарилди-да, думини ҳода қилганича ўкириб қочди. Шу пайт сағринига устма-уст теккан ўқ буқачани кўтариб ташлади. Унинг бутун танаси қорга ботиб қолди битта туёғи мажолсиз чиқиб-тушиб турди-да, бир нафасдан сўнг у ҳам кўринмай қолди...

Орадан кўп вақт ўтмай дарада етти-саккиз бизон тик турарди, холос. Синтейют ҳимоясиз ҳайвонларни отиб қулатаётганидан завқланиб хохолаётганларга бирма-бир тикилиб қарар, ўзини аллақандай йиртқичлар орасига тушиб қолгандек ҳис қилар, ён-веридаги бу ваҳшийлар ҳимоясиз одамларни ўққа тутаетгандек эди. Ана, Мартини ҳам, унинг укаси Жоржи ҳам — ҳамма оқ танлилар унинг кўзига йиртқич бўлиб кўриняпти. Ёки, уларни битталаб отиб ташласинми... Шу пайт қулоғи шанғиллаб ўқ товушлари эшитилмай қолди: «Доим ёдингизда тутинг: ер юзида бизон зоти қирилиб битса — киова қуёшининг сўнгани бўлади. Эссиз киова...»

Синтейют югуриб бориб Мартинининг милтиғидан ушлади.

— Жаноб, тўхтат энди! Раҳминг келсин! Отишмасин, айт уларга!

Қари Логанга тўртинчи марта ўқ узаётган фермер Синтейютни итариб юборди. У чалқанчасига йиқилди. Жоа югуриб келиб Синтейютнинг елкасидан кўтарди. Сапчиб турган Синтейют товуши борича овчиларга қичқира кетди:

— Тўхта! Тўхтанглар! Отманглар!

Лекин овчилар унинг бақирганига қулоқ солишмади.

— Жаноб Мартини!— деди Синтейют фермерга юзланиб. У милтиқни жонжаҳди билан чангаллаб олган, ҳансирарди.

Жонивор ётган жойида буйинни чўзиб пишқирар, бурнининг кенг катакларидан отилиб чиқаётган буғ қорни пуркаб учирарди. Синтейют унинг ола-кула бўлаётган кўзларида таъна, ҳасрат аломатини уқди. У югуриб бориб фермерга юзланди. Йигитнинг қинидан чиқиб кетаётган кўзида қасос шарпасини аниқ сезиш мумкин эди.

— Оғирроқ бўл, ҳароми! Бўлмаса ўзингни ҳам шуларга ўхшатиб...— Мартини

элдрили хохолаб, оғзи кўпириб бақирди.— Отасининг олдига ошиқаётганга ўхшайди бу сариқ ит! Кўзимдан йўқотларинг! Бўлмаса...

— Нима-нима! Мана!

Синтейют топкени устма-уст босди. Гапи оғзида қолган Мартини қорнини чангаллаганича қорга думалаб типирчилаб қолди. Синтейют учинчи ўқни узганда Жоржи билан уч-тўрттаси унинг қўлларини орқага қайириб ерга босиб тушган, нарироқда яна беш-олти киши Жоанинг йўлини тўсиб олган эди. Синтейют юз-кўзига ёпишган қорни пуфларкан, оёғини базўр силтаётган Қари Логан кўзига гоҳ отаси, гоҳ энг сўнгги бизон бўлиб кўринарди...

НУРАШ-ОДИЯ

Чексиз Коинот бағрини тилиб, кема илгарилайди. Иллюминатор ёнида ўтирган йигирма уч ёшлар чамасидаги ўрта бўй, буғдойранг қиз чуқур ўйга толган.

Миллиардлаб юлдузлар, миллиардлаб сайёралар... Шўрпешона Гиара ҳам шуларнинг бири эди. Коинот нега бунчалик бераҳм, а? Ахир, Гиаранинг ҳам яшашга ҳаққи бор эди-ку! Эҳ, кислород, кислород... Гиаранинг нима учун Коинот билан алоқаси ўзилгани энди равшан. Фақат... Йўқ, буларнинг бари яхши ўйланмай қилинган ишнинг оқибати бўлди.

Олий Кенгаш уни экспедиция бошлиғи қилиб тайинлаганида, нега ҳам рози бўлди-я? Йўқ деса бўлмасмиди? У Гиарада бор-йўғи икки марта бўлган, ўшанда ҳам оллақайси бир экспедициядан қайтаётиб, қисқа муддатга тўхтаб ўтишган эди. Сайёранинг Коинот билан алоқаси ўзилибди, лекин унга у ерда кўпроқ бўлганлар борса ҳам бўларди-ку! Устига-устак, кислород назариясини ҳам у тугал билмайди... Аммо бир тарафдан қизнинг ҳам айби йўқ; ахир, Гиара атмосфераси кислород билан заҳарланган бўлиши мумкинлигини Юлдузлараро Учиш Комитети ҳам билмасди-да! Комитет унга система номи билан аталган энг яхши кема «Эола»ни бериб, Гиара билан алоқани тиклаб келишни топширди.

Аввалига ҳамма иш жойида эди. Улар Гиарага яқинлашиб, қақирув сигналлари юборишди, аммо жавоб бўлмади. Шундан сўнг сайёра орбитасидан унга икки кишилик ракета-снаряд жўнатишди. Разведкачилар сайёра сиртига тушиб, у ердаги еҳволдан кемадагиларни хабардор қилишлари керак эди. Лекин кутилмаганда улар ҳам Гиара каби жим бўлиб қолишди. Ана шундан сўнг бу сирли сукунат қизни қаттиқ хавотирга солди. Кейин эса... ҳамма жумбоқлар бирдагина ҳал бўлди-қолди!

Кема сайёра атмосферасининг юқори қатламларига яқинлашганида қиз Гиаранинг сиртини кузатиш билан банд эди. Шу пайт астробиолог Эрк-Нус югуриб келди-ю, сайёра атмосфераси таркибида кислород пайдо бўлганидан хабар берди. Қиз унинг ахборотини эшитиб титраб кетди, қулоқларига ишонмасдан аппаратлар олди-та-отилди, бироқ сектрап-анализ чиндан ҳам сайёра атмосферасининг беш проценти кислороддан иборатлигини кўрсатиб турар эди.

Кислород эса, бир сўз билан айтганда, ўлим демакдир! Мана, Гиара «сукунати»нинг сабаби! Бу ўлим жимлиги экан! Ракетада кетганларнинг ҳалок бўлиши шубҳасиз! Чунки уларда кўтарилиш учун ҳеч қандай имконият йўқ!..

Кема сайёра атрофида айлана бошлади. Экспедиция аъзолари Гиарага ва у ерда қолган дўстларига мотам тутдилар. Тўғри, дўслари ҳали ҳаёт, лекин ўлишлари муқаррар! Зотан, уларни кутқаришга уриниш кемани ҳам ҳалок этиш билан баробар ва буни уларнинг ўзи ҳам яхши билади!

Қиз фақат ўзини койирди: нима учун разведкачиларни юборишга шошди-я? Энди уларнинг ҳаёти учун Олий Кенгаш олдида нима деб жавоб беради?!

Айтганча, Гиарада кислород қаердан пайдо бўлди экан? Демма юлдуз туркуми-

даги бир сайёра улкан комета билан тўқнашганида мана шундай фожиага йўлиққан эди! Бу ерда ҳам, чамаси, шундай бўлган. Астробиологик аппаратларнинг қайд қилишича, сайёра сирти ёрилиб, ҳамма ёқ кислородга тўлиб кетган, ҳаёт учун ироқис шариот вужудга келган. Ҳа, энди Гиаранинг куни битди! Қиз баъзида олис галактикаларда шу каби ҳодисалар юз берганини эшитганда ҳам эътибор бермас эди, мана, бутун бошли сайёранинг ҳалокатини ўз кўзи билан кўрди ҳам!

У ҳаёлларини йиғиб олиб, кема курсига назар ташлади: улар Нураш-Текавага киришган эди. Ҳушёр бўлиш лозим! Нураш-Текава ҳам кислородли система ва айни оқшда Галактика бўйича энг хавфли жой! Яқин юлдузлардан бир неча ёруғлик йилдек олис масофада жойлашган бундай системалар жуда кам учрайди, гўё табиатнинг ўзи уларни алоҳида ажратиб қўйгандек. Улар, айниқса, мана шу система ниҳоясида оз ўрганилган.

У, аллало, Галактиканинг марказий йўлларида четда жойлашган, иккинчидан ва энг асосийси — унда кислород хавфи ғоят катта! Юлдузлараро Учиш Комитети ҳам, агар зарураг бўлмаса, кислородли сайёраларга яқин боришни таъқиқлаб қўйган, «Коинотнинг ўғай фарзандлари!», деган ҳаёл ўтди қизнинг фикридан ва у жилмайиб қўйди.

— Мерх-Хабо! — деб чақирди кимдир.

Қиз ўйрилиб қаради: Рас-Тема экан. Бу ёш йигит яқингинада Олий Астронавтика университетида битирган бўлиб, олис сафарга биринчи марта чиқиши эди.

— Ҳа, Рас, сенмисан, — қиз ҳорғингина кулди, — кел, ўтир... Нега ухламаяпсан?

Унинг ўтирар экан, хижолат аралаш аста жилмайиб қўйди. Ҳозир кема бўйича ялпи дам олиш вақти бўлиб, Рас ҳам — у бош астронавигаторнинг ёрдамчиси — эндигина навбатчилиكنи топширган эди.

— Узингиз-чи? — саволга савол билан жавоб қайтарди у.

Мерх-Хабо қарши саволни кутмаган шекилли, нима деярини билмай қолди.

— Гиарани ўйлаяпман, — деди у чуқур тин олиб. — Қалай, сен чўчимадингми? Рас бош чайқади:

— Коинотдан ҳар нимани кутиш мумкин деб ўзингиз айтардингиз. Аммо, очини, сеп чўчидим — ахир, бутун бошли бир дунё ҳалок бўлди!

— Ҳа, кислород шундай хатарли, ҳаётни томир-томирдан қирқадаган модда, — деди Мерх-Хабо ўйчангина. — Айтганча, агар кема йўлига кўзинг тушган бўлса, биз ҳозир сайёралари атмосфераси таркибида кислород бўлган системани кесиб ўтганимиз.

— Мен ҳам шу тўғрида сўзлаб беришингизни илтимос қилмоқчи эдим, — деди Рас. — Университетда бундай системалар қисқача ўтилади, уларга доир адабиётлар ҳам олтири эмас.

— Ўғри, — жавоб берди Мерх-Хабо, — чунки, бу борадаги маълумотнинг ўзи кам. Кислород муаммоси Коинотнинг буюк жумбоқларидан бири ҳисобланади. Лекин, мўйли, эшит, билганимча гапириб берай. Система қуёшни кўраяпсанми? Унинг атрофида тўққизта сайёра айланади. Чеккадаги бешта сайёранинг атмосфераси асосан аммиак билан метандан иборат. Улардан баъзилари ўз ўқи атрофида ҳаддан зиёд тез айланади. Биз учун система қуёшига яқин бўлган тўртта сайёра диққатга сазовор. Уларнинг биринчисида атмосфера деярли йўқ даражада, учинчиси эса кислородга ниҳоятда бойлиги билан машҳур. Уни олимларимиз Нураш-Одия — кислородли сайёра деб аташади. Тасаввур қила оласанми, бу сайёранинг атмосфераси таркибида 23 процент кислород бор!

— Йўғ-э! — Рас ҳайратдан лол қолди. — Эҳ-ҳа!

— Ҳа, шу сабабли ҳам бу сайёра жуда кам ўрганилган. Юлдузлараро Учиш Комитетининг қанчадан-қанча ракеталари унинг атмосферасида портлаб кетди. Тўғри, ҳаётнинг энг содда шакллари ҳам бўлмаган сайёралар айтари қизиқиш уйғотмайди. Кислородли муҳитда ҳаёт бўлиши мумкинлиги эса, умуман, ақлга сиғмайди! Озгина кислород ҳам Гиарани нима қилганини кўрдинг-ку! Лекин, ҳар қалай, кислород сайёра сиртига ва атмосфера таркибига қандай таъсир қилишини ҳам ўрганиш керак. Шу мақсадда кислороддан ҳимоя қилувчи турли хил мосламалар ишлаб чиқарилаётган. Энг мард астронавтилар аксилдунёга саёҳат қилишдан кўра Нураш-Одия сиртига тушишни орзу қиладилар.

— Демак, Нураш-Одияда ҳеч маҳал ҳаёт пайдо бўлиши мумкин эмас экан-да?!

— Шу шароитда, албатта! — Мерх-Хабо кулимсиради. — Лекин бу аҳвол абадий

шундай қолади, деб бўлмайди. Сенга маълумки, сайёралар атмосфераси ҳам ўзгариб туради. Аммо бу ўзгариш ниҳоятда сустлик билан, қарийб миллиард йиллар давомида рўй беради. Қачонки, карбонат ангидрид йиғирма уч процент кислородни сиқиб чиқарса, Нураш-Одияда ҳаёт пайдо бўлиши мумкин, Эслайсанми, «Космогония» курсида нима дейилган?

Рас ёддан ўқиди:

— «Ҳар қандай сайёрада, агар атмосфераси кислороддан холи бўлса, ҳаёт пайдо бўлиши ва ривожланиши мумкин».

— Тўғри,— деб жилмайди Мерх-Хабо,— энди Нураш-Одиянинг қўшниларига келайлик. Улар атмосферасида кислород жуда озлиги ва ҳаётнинг энг муҳим омил бўлган карбонат ангидридга бойлиги билан диққатимизни тортади. Булар иккинчи ва тўртинчи сайёралардир. Олимларимиз уларнинг сиртига бемалол тушиб, скафандрларсиз ишлай олишади, Бироқ, минг бор афсуски, шу тўққизта сайёранинг бирортасида ҳам ҳаёт йўқи..

— Мерх-Хабо!— деб қизни чақириб қолди шу пайтда бошқарув пулти олдида навбатчилик қилаётган астрофизик Чвиз-Гедран.

— Нима гап?

— Нураш-Одиядан ғалати сигналлар келяпти!

Қиз қошини чимирди:

— Масалан, қандай?

— Билолмаялман, ўртоқ капитан,— Чвиз елкасини қисди.— Аввалги экспедицияларнинг маълумотларига қиёсланганда, сайёранинг радиодиапазондаги нурланиши ниҳоят даражада кучайиб кетган. Ваҳоланки, орада бор-йўғи қандайдир етмиш-саксон йил ўтди, холос. Фақат мантиқангина эмас, балки космогониянинг асосий қонун-қоидалари нуктаи назаридан қараган тақдирда ҳам, бу ҳеч маҳал табиий сигнал бўлиши мумкин эмас..

Мерх-Хабо ўрнидан туриб, сигнал қабул қилувчи электрон аппарат ёнига борди.

— Ҳа, дарҳақиқат, Нураш-Одиядан,— деди у ва бир оз ўйланиб қолди.— Қўрқинчли ва айна вақтда сирли сайёра! Лекин, Чвиз, ҳар қалай, сиз кулгили гап айтдингиз... Бу сигналлар табиий эмас, деган сўз улар сунъий, яъни қандайдир онгли мавжудотлар томонидан юборилаётган сигналлар демақдир. Кислородли сайёрада эса ҳатто ҳаётнинг энг оддий шакллари бўлмаслиги, сиздек мутахассис у ёқда турсин, оддий ўқувчига ҳам яхши маълум, Айниқса, Гиарадан қайтаётган экспедицияда...

— Кечирасиз, Мерх-Хабо,— Чвиз хижолатомуз жилмайди,— мен фақат бу сигналларнинг ғалатлиги ва уларни фақат сунъий сигналларга қиёслаш мумкинлигини айтмоқчи эдим, холос.

— Тўғри, улар чиндан ҳам сунъий сигналларга ўхшайди. Бироқ... бу хил сайёралардан ҳеч қачон ҳаёт пайдо бўла олмаслигини назарда тутсак, бу сигналларга бошқа бир изоҳ излашга тўғри келади. Менинчга, шу ўринда бирдан-бир изоҳ шуки, сайёрада қандайдир янги бир геологик жараён боряпти. Мабодо, хабарингиз бўлса, ўтган йили шу системадан ўтган экспедициямиз ҳам Нураш-Одиядан ғалати сигналлар олганини айтган. Фақат у анча четроқдан ўтган эди. Агар, Чвиз, сизга ўхшаб шу сайёранинг вақти билан ҳисоблайдиган бўлсак, олимларимиз унга яқинлашиб, одатдагидек, сиртига туша олмай кетганларидан бери етмиш-саксон йил эмас, ҳатто юз йилча ўтди.

— Йўлимизда-ку, бир оз тўхтаб ўтмаймизми?— таклиф қилди Эрк-Нус.

— Майли,— розилик билдирди Мерх-Хабо ва Чвиз томонга ўгирилаётганда Раснинг ҳайратомуз чехрасига кўзи тушиб қолди.— Ҳа, Рас, нега ҳайрон бўлаясан? Хавотир олма, биз сайёра атмосферасига кирмаймиз. Чамаси, сен ҳали геологик бомба ҳақида эшитмаган бўлсанг керак — ўзи ҳам янги, эндигина уч-тўрт синовдан ўтди, холос. Ҳозир тушунтириб бераман. Чвиз, сиз бомбани юбораверинг.

Рас бошқарув пулти ортидаги бутун бир деворни эгаллаб турган улкан экрандан кўз узолмай қолди. Унда яққол кўриниб турган яшил сайёра сирли ва даҳшатли Нураш-Одия эканлигини у яхши биларди. Кема курси система эклиптикасига перпендикуляр равишда ўтгани сабабли улар бошқа сайёралар орбитасини четда қолдириб, айнан Нураш-Одиянинг ёнидан чиқишган эди. Эҳтимол, шу тасодиф туфайли ундан келаётган ғалати сигналларга эътибор бериб қолишгандир. Мана, экранда кемадан улкан ёғду ажралиб чиққани яққол кўринди. Ёғду бир зумда узоқлашиб кетди, лекин телевизион қурилмалар унинг йўналишини экранда «ушлаб» туришарди.

Геологик бомбанинг аҳамияти шундаки,— деб сўз бошлади Мерх-Хабо ҳандакилар экранга тикилиб ўгиришар экан,— тушиш нокулай ёки мумкин бўлмаган ташлаш сиртидаги моддаларни кемагача етказиб бера олади. Натижада, сайёранинг таърифини урғаниш анча осонга тушади. Биз ҳозир бомбани Нураш-Одияга тахминан ташладики. Ҳаёт борлиги гумон қилинган сайёраларга эса эҳтиётлик билан ташлашга тўғри келади. Аммо бирон сайёрада ҳаёт бўлган тақдирда ҳам бомба сайёра сиртида кичкина кранер ҳосил қилишини ҳисобламасак, бўлак ҳеч қандай зарари тегмайди.

Рас ҳануз бомбани кузатиб турарди. Кеманинг тезлиги сайёранинг ўз ўқи атрофида айланмиш тезлиги билан баробарлаштирилгани сабабли курранинг фақат мувиани бир саҳҳи кўришиб турар, бинобарин, бомбани узлуксиз кузатиб туришга имкон бор эди.

— Қизиқ...— деди телескопдан Нураш-Одия сиртини кузата бошлаган Мерх-Хабо алланечук ҳаяжон билан.— Сайёрада йирик портлаш юз берганга ўхшайди— атрофида майда астероид сингари жисмлар айланиб юрибди. Ҳозиргина аппаратларнинг кузатиш зонасидан иккитаси ўтди, маълумотларга қараганда, массаси кичик, тезлиги кам, нур ҳам сочмаяпти. Траекториялари астероидларникига мутлақо ўхшамайди...

Экранда Нураш-Одиянинг сирти яқинлашди, тиниқроқ тус олди. Бомба ниҳоятда катта куч билан портлади шекилли, Рас улкан чанг устунни кўтарилганини кўрди.

— Қизиқ...— деди сигналларни қабул қилувчи аппаратни кузатаётган Эрк-Нус.— Улар худди...— У сигналлар нимага ўхшашини айтишга чўчигандек, жим бўлиб қолди. Чоҳрасида эса зўр таажжуб ақс этарди.

Рас чанг устунни нақадар катта тезликда яқинлашиб келаётганидан ҳайратга тушди. Мерх-Хабо-ку ҳали ҳам жон-жаҳди билан, Нураш-Одия атрофида айланаётган сирли жисмларни телескоп объективига тутишга уринарди.

— Бомба саҳрога тушибди,— деб ахборот берди Чвиз кема сиртидаги станциядан олинган маълумотларни кўриб чиқаркан.— Фақат қум. Оз миқдорда сув буги бор. Нима қиламиз?

— Ҳечқиси йўқ. Иккинчи бомбани бошқа ерга ташланг,— деб кўрсатма берди Мерх-Хабо.— Бу сир бой бермас сайёранинг камда битта сирини очадиганга ўхшаймиз. Аллақандай юз йил ичида шунча ўзгариш-а! Атрофида айланаётган ғароийиб жисмлару радиотўлқинда нурланишининг бу қадар кескин ўзгариб, ошиб кетиши... Ақл бовар қилмайди-я!

Чвиз-Гедран сайёрага кейинги бомбани ташлади. Эрк-Нус Мерх-Хабого ғалати қилиб қараб қўйди, нимадир демоқчи бўлди-ю, лекин индамади.

Шу пайт... Мерх-Хабо қичқириб юборди. Ҳамма ялт этиб унга қаради, қиз йиқилиб кетмаслик учун телескоп корпусини ушлаб турар, ранги оппоқ бўлиб кетганди. У телескопга имо қилиб, нимадир деди-ю, шошилиб етиб борган Чвизнинг қули-га беҳол тушди.

Рас довидираб қолганидан врачнинг хонасига уланган кўнғироқни тополмай, беихтиёр умумий тревога тугмасини босиб юборди. Шу заҳотиёқ кеманинг барча бурчагида ҳавф-хатарни билдирувчи сигнал янгради. Рас бунчалик шошмаса ҳам бўларди— Мерх-Хабо тезда ўзига келди. Аммо энди Чвиз... унинг ҳолига тушганди. У телескопда қиз тутган жисмини кўрди шекилли, нимадир деб секин гандирақлаб кетди, бироқ дарҳол ўзини қўлга олди ва объективдаги жисм тасвирини катта экранга туширди.

— Сунъий йўлдош!

Ким биринчи бўлиб қичқирди: Эркми, Расми, билиш қийин эди. Дарҳақиқат, экранда худди уларнинг дастлабки сунъий йўлдошларига ўхшаш аппарат кўриниб турарди.

Айни шу лаҳзада бошқарув пультаининг эшиги очилиб, экипаж аъзолари югуриб киришди. Кирган заҳотиёқ ҳар бирининг экранга кўзи тушиб, ҳайратдан турган ерида қотиб қоларди. «Эола» Нураш-Одия атрофида айланиб, уни текшираётганидан экипаж хабардор эди, албатта. Шунингдек, бу хил кислородли сайёраларда онгли мавжудотлар у ёқда турсин, ҳаётнинг энг оддий шакллари ҳам бўлиши мумкин эмаслигини ҳамма яхши биларди. Лекин... олис-олис замонлар бурун уларнинг она сайёраларидан учирилган бу хил сунъий йўлдош ҳам ҳар бир эолаликка болалиқдан таниш. Бундай космик аппарат четдан келмайди, уни фақат шу сайёранинг ўзи учуриши мумкин. Бундан чиқди...

Кичик экран ҳануз иккинчи бомбанинг йўналишини кўрсатиб турар эди. Қўқ...

қисдан бомба қаршисида аллақандай учувчи аппарат пайдо бўлиб, унга урилганини базур пайқаб қолишди. Шу лаҳзадаёқ экран фотон оқимидек ярқираб кетди!

— Радиация!— деб қичқириб юборди Чвиз. Аслида изоҳнинг ҳожати йўқ эди.

— Бас! Бас! Англадим!...— деб шивирлади ранги оқариб кетган Эрк.

— Дарҳол таржима аппаратини туташтиринг! Теъдан!— Мерх-Хабо ўз овозини таниёлмай қолди.

Эрк эса аллақачон сигнал қабул қилувчи аппаратга электрон таржима аппаратини улаб бўлган эди. «Эола»нинг Лингвистик Мияси бор кучини таржимага ташлади. Ҳамма қатори Рас ҳам кутилмаган воқеани англаб етган, ҳатто нафас олишга чўчигандек қотиб турар эди. Бу орада автоматик режимга ўтказилган телескоп куза-тув аппаратларининг ёрдамида Нураш-Одия атрофидаги космик қурилмалардан яна бир нечасини «катта», экранда кўрсатди. Кичик экран эса ҳануз ярқироқ эди.

— Айтинг,— деди Мерх-Хабо Чвизга бўғиқ овозда,— бизни кечиришин. Ва...— қиз қўл силтади, зотан, хабар беришнинг ҳеч бир фойдаси йўқ, нураш-одияликлар олинаётган сигналларни шубҳасиз ўқишолмайди. Аслида-ку, «Эола» информацiон характерда ҳеч қандай сигнал бермаётган, балки Нураш-Одиянинг рельефи, ички қатламлари ва атмосферасини электромагнит спектрининг турли диапазонларида текшираётган эди. Аммо шу тобда гаплашишга уриниш анча мушкул иш бўлиб, «Эола»нинг Лингвистик Мияси нураш-одияликлар тилини резерв кучларини ишга солиб, аранг таржима қилляпти. Юлдузлараро сўзлашув қодини бу тилга таржима қилиш эса қийин вазифа бўлиб, янада қувватлироқ махсус лингвистик аппаратларни тақозо этарди.

Ҳаддан зиёд оғир бўлган изтиробли сукунатни хиёл титраган ҳаяжонли овоз бузганида ҳамма сесканиб кетди:

— Диққат!! Диққат!! Жаҳон Хавфсизлик Кенгазининг сайёра аҳолисига му-рожаати! Азиз ерликлар, тинчликни сақланг. Биз она еримизни ўзга дунё тажовуздан ҳимоя қилишга қодирмиз! Келгиндиларнинг иккинчи бомбасини радиация қатламида портлатиб юбордик! Уларнинг кемаси кўз ўнгимизда, сунъий йўлдош-миз уни мунтазам кузатиб турибди! Шубҳасиз, ер юзининг ҳамма аҳолиси ҳам бу кемани телевизор экранларида кўриб турган бўлса керак! Хотиржам бўлинг! Чақирилмаган меҳмонлар яна ҳужум қилишга журъат этсалар, биз ҳам уларни ташрифларига яраша кутиб оламиз!..

Шундан сўнг қандайдир Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Бош секретари сўзлай бошлади. У ҳам Ер аҳолисини ваҳимага берилмасликка ундар, мудоффаа учун барча қоралар кўрилганини, ўнлаб космодромларда юзлаб ракеталар келгиндиларни кутиб олишга шай турганини айтиб, яна ва яна хотиржамликка қақирар эди.

Чақирилмаган меҳмонлар эса ҳайкалдек сукут сақлашар, даҳшат ва ақл бовар қилмас таажжуб уларнинг тилини боғлаб қўйганди: «Нураш-Одияда ҳаёт?... Кисло-род оламида яшовчи онгли мавжудотлар?!»

Ҳаммадан аввал Мерх-Хабо ўзини тутиб олиб, курсга назар ташлади: кема ҳа-мон сайёра атрофидаги орбита бўйлаб айланаётганди.

— Кетамиз! Фотон двигателларини ишга туширинг!

Нураш-Одиянинг таҳдиди уларга заррачалик хавфли эмасди, зеро, бу сайёрада-гилар етти ухлаб тушида кўрмайдиган қурооллар бор кемада. Аммо астронавтлар учун Коинотдаги энг муҳим ва дахлсиз нарса — меҳмондўстлик таомили! Қолаверса, юксак тараққиётга эришган олам вакилларига тажовузкорлик аллақачонлар унутти-либ кетган тушунча эди. Кемадаги қудратли қурооллар ҳам онгли мавжудотлар билан жанг қилиш учун эмас, балки Коинотнинг турли бурчакларидаги сайёраларда учров-жанг хилма-хил ҳайвонлар ва табиий кучлар билан курашиш учун мўлжалланган.

Нураш-Одиянинг тинчиши уларнинг кетишига боғлиқ эди. Зотан, бу ерда қо-лишдан ҳам наф йўқ. Биринчидан, сайёра билан ҳозир алоқа боғлашнинг иложи бўлмаса, иккинчидан, мутлақо кутилмаган воқеадан гангиб қолган экипаж ҳам фа-қат тинчликни, фикрларини йиғиб олишни истайди, холос!.. «Эола» учун шу воқеа-нинг ўзи ҳам ҳозирча етарли эди. Ахир, Нураш-Одияда ҳаёт бор, ҳаёт! Ҳамманин-г дилида шу гап эди-ю, аммо ҳеч кимнинг бунга ишонгиси келмасди.

— Шуларни бир ўзим кўрганимда, шубҳасиз, галлоцинацияга йўлиқдим, деб ўйлардим!— Эрк-Нус барчанинг тили учиди гапни айтди.

Мерх-Хабо бошини қўллари орасига олиб ўтирар, мияси сирқираб оғирди. У врачни чақирди-да, ҳаммага тинчлантирувчи доридан ичиришни буюрди.

Фотон двигателлари ишга тушди. Кема сайёра атрофидаги орбитасидан чиқиб кетди...

Шундан кейинги кунларда ҳаммининг дилида чексиз ҳаяжон, тилида эса икки ғиз сўз эди: «Нураш-Одия!» Кема қаршида тўсатдан янги юлдуз чақнаса ҳам ҳеч ким шу қадар ажабланмасди. Гиара фожиаси батамом унутилди.

«Эола» Нураш-Текавадан чиққач, шу системага энг яқин бўлган юлдуз туркумига йўл олди. Ундаги бир сайёра ёнида юлдузкезар фотон кемалари бекати жойлашган бўлиб, Юлдузлараро Учиш Комитети «Эола»га Гиара ҳақидаги хабарни ўша станциядан юборишни буюрганди. Бундан ташқари, худди шу сайёранинг ўзида ҳадемай Галактика Илмий Кенгашининг антидунёлар билан алоқа қилиш бўйича бешинчи конференцияси бошланар, унда «Эола» экипажи ҳам иштирок этиши керак эди.

— Конференцияга жуда антиқа совга тайёрладик-да!— деб кулди Чвиз.— Кислородсиз ҳаёт тарафдорлари ўз назарияларини тубдан қайта кўриб чиқадиган бўлдилар. Чунки энди кислородли оламларни Коинотнинг хатарли районлари деб эмас, аксинча онгли ҳаётни яратишга потенциал қуввати бор сайёралар деб билишга тўғри келади-да!

— Эҳ, Нураш-Одияга тезроқ экспедиция юборилсайди,— деди Эрк-Нус ҳам жилмайиб,— биринчилар қатори келардим!

— Сиртига қандай тушардинг?— Чвиз ҳазиллашди.

— Нураш-Одия туфайли кислородли сайёра сиртига тушишнинг иложи тезда топилишига имоним комил!— жавоб қайтарди Эрк ишонч билан.— Унгача эса нураш-одияликлар билан остонанинг бу ёғида туриб гаплашаверамиз!

Рас-Тема индамади, бироқ Мерх-Хабо унга қараб туриб, Нураш-Одияга биринчи экспедицияда бошқалар келолмас ҳам Рас келишига ишонди.

— Кимнинг келгиси йўқ дейсан!— Эрк ўйланиб қолди.— Мана кўрарсан: конференция ҳам чала қолиб, экспедиция Нураш-Одияга қараб йўл олади!

— Айтганча, улар — нураш-одияликлар ўзларига тескари дунёга қандай қараркинлар?— деб сўради Чвиз.

— Қандай қарардилар? Аввалига додирайдилар, кейин кўриб турсалар ҳам ишонмайдилар. Масалан, менга ўхшаб!— Эрк кулиб юборди.— Қизиқ-да... Бир ўйлаб кўринглар-а: ҳеч ақлга сиғмайди, ахир!

— Сен-ку, уни айтасан.— Чвизнинг хаёли бошқа нарсага чўкди.— Кислород туфайли битта олам ҳалоқ бўлгани ва худди шу кислород туфайли янги бир олам Коинотга чиқаётгани тўғрисидаги хабарни олиб борганимизда бошқалар қандай ҳайратланишини тасаввур қилиб кўр!

Эрк эса ҳозирча ўзининг ҳайрати билан банд эди:

— Демак, Нураш-Одияда ўсимликлар карбонат ангидрид ютиб, уни кислородга айлантирар, одам эса кислородни ютиб, карбонат ангидрид чиқарар экан. Бундан чиқди, нураш-одиялик бир одам билан мени бирор герметик хонага қамаб қўйсангиз, бемалол бир-биримизни ҳаво билан таъминлаб ўтираверар эканмиз-да!?. Шошма, шошма, нима деяпман ўзи? Бошим айланиб кетаяпти, ахир, бу гаплар ҳаёт қонунларига мутлақо зид-ку! Усимлик олами карбонат ангидрид билан, ҳайвот олами ва одам кислород билан тирик десанг ким ишонади, ким?! Бунга бир ўзим гувоҳ бўлганимда ўз ихтиёрим билан руҳий касалликлар сайёрасига кетардим!..

Биологнинг бу гапига ҳамма кулиб юборди, чуқур ўйга толиб ўтирган Мерх-Хабо ҳам жилмайиб қўйди.

Эҳ, Нураш-Одия, Нураш-Одия! Ҳаётнинг барча қонунларини остин-устун қилиб юборганингни ўзинг биласанми? Қанча-қанча замонлардан бери гавжум Коинотда четда ётганинг бежиз эмас экан-да!..

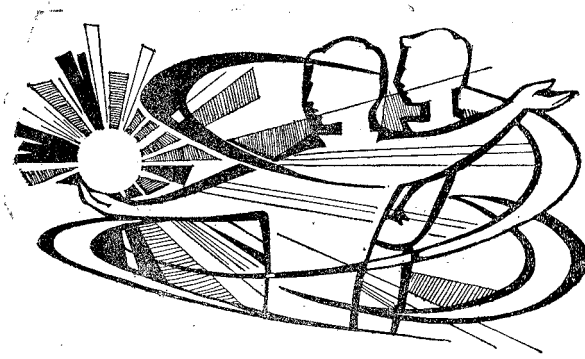
Вақт ўтиши билан аста-секин тинчланишди. Нураш-Одиядан жўнашганидан буён Рас Мерх-Хабодан ҳеч нимани сўрамади, чамаси, бу воқеа йигитга жуда қаттиқ таъсир қилган ва у фикрларини йиғиб олишни истарди. Фақат манзилга яқинлашиб қолишгандагина Рас унга яқин келди:

— Буни қандай изоҳлаш мумкин? Ахир, «Космогония»да...

У гапни тугатмай жим қолди. Мерх-Хабо жилмайиб, йигитнинг елкасига қўлини қўйди. Улар иллюминатор ёнида туришарди.

— Коинотга назар ташла, Рас. Миллиардлаб юлдузлар... миллиардлаб сайёралар... Коинот ниҳоятда чексиз, унда бир-бирига ўхшамайдиган беҳисоб оламлар бор. Космогониянинг янги саҳифаси очилди, уни биз очдик! Нураш-Одия эса Коинот илмида буюк бурилиш ясади!..

Кўп ўтмай «Эола» юлдузкезар фотон кемалари бекатининг чақирӣқ сигналларини қабул қила бошлади...

Марат АКЧУРИН.

ИЛТИФОТЛИ КИШИ МОНОЛОГИ

Ҳаммадан юксақда юрган эй, дорбоз!
Неларни кўрарди баланддан кўзинг?
Дарахт баргларинми, томларними ё,
Нечун хавф-хатарга солгансан ўзинг?
Рақсларни севаман, айтгандай, мен ҳам,
Лекин биз заминда ўйнаймиз нуқул.
Қувнайман — ёнимда хушқомат санам,
Ҳарорат, қувончда, оромда буткул.
Сен эса бир ўзинг совуқ осмонда,
Ингичка арқондир — хатарли йўлинг,
Тасодифга дучор бўлсанг ёмондир,—
Сени суймак қийин... чор тараф — ўлим!
Сенга ҳам, менга ҳам ўлмоқ бор гапдир,
Саркашликни қўйиб, энди пастга туш.
Томошагоҳ эмас умримиз ахир,—
«Офарин!»дан бошдан учмасин ҳеч хуш.
Нима? Куляпсанми? Мен тушунмадим...
Балки сўзлаяпсан шон-шухрат ҳамдам?
Бошқадир бутоқлар балки... билмадим,
Бошқачадир томлар кўриниши ҳам?
Қайт энди, эй нодон, ҳалок бўлмай сен!
Эшитмайди... Қулоқ солмас... Мен кетдим.
Йўқ,

бўйингдан баландроқ сакрай олмайсан
Нима топдим сенга илтифот этиб?!

* * *

Ҳозир сен эшикдан кириб келган дам
Тоқатларим — хонаки ҳайвон сингари
Сенга гуноҳкордай айлар-да карам,
Намиққан елкангга қўяр панжаларин.
Сен эса атайлаб сўзлайсан қулиб:
«Соябоним унутибман... эҳ, аттанг!..»
Ёмғир деразанинг ортига туриб,
Кеча ҳам келганинг билиб муқаррар,
Жўшиб куйлаб алқар то тонгга қадар.

Рустам ҒАНИЕВ таржималари.

Александр ВОРГУДЯЕВ

КУЗ

Болалар шовқини тинди ҳовлида,
Энди йўловчилар жиддий ўтади.
Энди иссиқ кунлар хотирасини
Кўёш эслатмасдан қўрқади.

Япроқлар ненидир ғамгин шивирлар
Тонги туманларнинг эртақларидан.
Аммо енгил-енгил сакрар сумкалар
Қизчаларнинг озгин елкаларида.

Ҳафталарнинг тегирмонида
Ғижирлайди эшик,
Уринар.
Ўтиб бораётган кунлар сўнггида
«10» рақами аён кўринар.

Парда ортидаги кутилган ёзни
Узоқ кутиш мумкин бўлмаган жойдан
Бўш парталарни эгаллаш лозим
ва болалиқдан
Сўнгги билетларни олмоқлик қолган.

Сирожиддин САИДОВ таржималари.

Галина ГАЛИМОВА

Эжманмисиз сиз бирон ниҳол?
Олимпдан ўт келтирганмисиз?
Ё сиз курган уй учун хушҳол
Боққанларин ҳеч кўрганмисиз?

Қай бир қалбнинг сўнган ёлқини
Енмоғи-чун қайта гуриллаб.

Умрингизда зинҳор ёқимли,
Гўзал сўзга очганмисиз лаб?—

Бундай эзгу ишлар эмас оз!
Очиқ қалбда яхшиликлар жам
Ва ўзга қалб ёнидан беғам
Ўтмагани яна қандай соз.

Мени сен кун бўйи
Айладинг унут:
Телефон жим кўйи
Сақлади сукут.
Ёмғир ҳам, қорлар ҳам
Эмас кутганим.
Кайдасан, эй одам,
Дўстим, душманим?
Мушукча думини
Бурайди беҳол.

Бор бўйи қаддини
Тиклайди ниҳол.
Дарахт панжаларин
Ўкибди дўлда —
Лойларга ёпишиб
Ётибди йўлда.
Барчаси ўтади,
Чекмасман ғамин...
Барин тинглаяпман —
Яшаяпман мен.

Мирзо КЕНЖАБОВЕВ таржималари.

Людмила ЕГОРОВА

Кенг ҳовли,
Сўрида ёзиқ дастурхон,
Уй соҳиби аста

Ушатар ҳолва.
Ургага кўяди
Олтин рангли нон,

Сўнгра чой узатар
 Мисли қаҳрабо,
 Меҳмондўстлик бунда
 Азалий одат,
 Ҳар бир илтифоти
 Унга ярашар.
 Қўлида пиёла —
 Худди ярим шар,
 Ажиб сайёрадай
 Туюлар бу пайт.
 Мезбоннинг сочлари
 Қор каби оппоқ,
 Сармиш дарасини
 Қўриқлайди у.
 Девордаги қилич
 Тарихга гувоҳ,
 Не-не ёвлар ундан

Кўз юмган мангу.
 Орадан олтамиш йил ўтиб,
 Бир айём —
 Учрашмоғимиз-чун
 Улкан дунёда.
 Волга бўйларида
 Жанг қилган бобом,
 Сеники Кубанда
 ва Бухорода.
 Шу сабаб сўзлайди
 Бугун хотиржам,
 Оқсоқол ўйида
 Ҳосил режаси.
 Ноз-неъматга тўла
 Дастурхон бекам,
 Пиёла тубида
 Юлдуз жилваси.

* * *

Инсонга кўп нарса керакмас асли —
 Бошдан юлдуз сочса само куз фасли,
 Қулфат ҳаётига солмаса соя,
 Қултум чашма суви бўлса кифоя.
 Қарзлари бўлмаса кундалик одат,
 Сарафроз айласа уни муҳаббат.
 Майлига, топмасин юз донга олтин,

Юзта дўсти бўлсин баридан олдин,
 Инсонга кўп нарса керакмас ахир —
 Самимий сўз унга бир мукофотдир.
 Она ерга содиқ қолса ҳар қачон,
 Дастурхонда бўлса доим иссиқ нон,
 ..Бахти бутун бўлса, яримта эмас,
 Виждонан яшаса, шунинг ўзи бас.

* * *

Нотаниш йўлчидай
 Ҳорғинлик босмоқда
 Бундан ҳар бир зина
 Ҳар бир эшик розин
 Қўшнилар чиқарми?
 Роҳатларин асрар
 Қаршимга югурар болалар
 «Салом!
 Салом!
 Салом!»
 Мен ҳам «салом», дейман
 Зил юк қулаб тушар
 Янгроқ овозларни
 Байрамга айланар оддийгина кун

Ўтиб келди кун,
 елкамдан оғир,
 менга ошнодир,
 сўйлагай беун,
 Йўқ, бу хаёл — хом,
 кўзлардан йироқ,
 қувноқ:
 Салом!
 Салом!
 Салом!»
 барига мамнун,
 гўё елкамдан,
 эшитган дамдан —

Носир МУҲАММАД таржималари.

Николай ЛУКЪЯНОВ

БИР КУН ТҮСАТДАН

Бир куни тўсатдан менинг уйимга,
Қайсики, мен унда бўлмасман ортиқ,
Келишар
Қўнғироқ чалишиб ногоҳ
ғалати,

қўрқинчли

одамлар.

Ва мутлоқ ерликка ўхшаш бўлмаган
ўша одамлар
узр сўрамоққа бошлашар — бунга
олиб келганлари учун хавотир.
Ўлтирар сўнг давра қуриб,
ажойиб,

кутилган меҳмонлар каби,

Оқил авлодларга ташлашиб нигоҳ
Жимгина ичиша бошлашар шароб,
шаробки,
албатта,
тотли фараҳбахш.

Қуёш қайларгадир сингиб, кечқурун
Уйимда мен ҳақда бошланар гурунг.
Авлодлар мақташа бошлайди мени
Ҳамду саноларга сазовор билиб.
Лекин сўзларини бўлар меҳмонлар:
— Тўхтангиз!

Керакмас!

Керакмас!

Ҳаммамиз англаймиз сўзсиз, сабабсиз.

Чеҳрангизда кўриб турибмиз унинг

Сизда мерос қолган табассумини.

Дарахтларни кўрдик — ям-яшил —

Қачонлардир ул экиб кетган.

Ҳаммамиз,

Ҳаммамиз эшитдик унинг

Қайғу-шикоятсиз қўшиқларини.

Бизлар тушунамиз,

Керакмас!

Керакмас!

Керакмас!

Авлодлар шодланар самимий сўздан.

...Мудом мен коинот ҳар заррасидан

Ҳайратланиб, масрур яшайман шундоқ...

Қанча узоқ бўлса — шунчалар яқин,

Бу қувончли калом:

«Бир кун тўсатдан...»

Мирзо КЕНЖАБОВЕВ таржимаси.

Устозлардан олиб сен қанча таълим,
Шундан сўнг агарда бўлмасанг олим,—
Унда беҳудага ўтибди умринг!

Уқиб чиқиб кўплаб қизиқ китоблар,—
Энди сен оқилроқ бўлмасанг агар,—
Унда беҳудага ўтибди умринг.

Агарда иморат этсанг-у барпо,
Унда яшамаса одамлар аммо,—
Худа-беҳудага ўтибди умринг.

Агарда фарзандинг — ўнта болажон,
Улардан чиқмаса ҳақиқий инсон,—
Унда беҳудага ўтибди умринг.

Садоқат бобидан гапириб ўзинг,
Ҳиёнатдан сўзлаб турса гар кўзинг,—
Унда беҳудага ўтибди умринг.

Муҳаббат ҳақида ваъз айтиб абад,
Сен севиб яшасанг ўзингни фақат,—
Унда беҳудага ўтибди умринг.

Агарда атрофни этиб чаманзор,
Улардан тўймасанг гўзаллик, ифор,—
Унда беҳудага ўтибди умринг.

Яшасанг орзусиз, ниятсиз ҳатто,
Билмайин: эгулик нелигин асло,—
Унда беҳудага ўтибди умринг.

Майли, умринг агар бўлса узун, бут,
Аммо сен яшасанг бўшанг ва ношуд, —
Унда беҳудага ўтибди умринг.

Дунё совуқ бўлиб туюлса сенга,
Ҳарорат бермаса шеърларим агар,
Утга ташла уни! Керакмас менга,
Яшай олмас асло бундай мисралар.

Шафқат қилма! Дадил, шодонлик била,
Ут кетсин уйқусиз у тунларимга!
Ахир, ёнаётган сатрлардан ҳам
Ҳарорат таралар баъзан оламга.

Рустам ГАНИЕВ таржималари

Елена ПАГИЕВА

Сен келасан қувноқ ва маъсум,
Кечки таом ейилмай қолар.
Йўлак бўйлаб ишонч билан жим,
Айланамиз то тонгга қадар.

Айрилиқни енгамиз шундай,
Жон-вужудга илиқлик инди.
Маъсум кеча, соҳилда тинмай —
Мажнунтол ҳам шивирлар энди.

Унутилар ортдаги фироқ
Ва ўчган чўғ каби хона ҳам,
Гиналарни сўзлашиб енгдик.

Нур, кулгига Кун тўлар мутлоқ,
Деразадан мўралаб дам-дам
Шўх боладай қиқирлар кенглик.

Мен келаман, мен келаман
ўрмону сайҳонларга,
Дараларда, ҳув дарёнинг
сурони — намсиз ёғин,
Сармавж кўкат денгизида
ўзим: кема ва дарға,
Акалиқни қабул қилмоқ
гали келмоқда тагин.

Мен у ёқдан, мен у ёқдан
келгунча бунга етиб,
Утган каби туюлди-ку
вақтларнинг узун сафи,
Қандайдир куй оқмоқдадир
бизга томон энтикиб,
Бизнинг томир, шажарада
оққан соф қудрат каби,

Этилламан тонгги гулдай
боқмоқ учун Ер сари,
Гоҳо очун айқиради,
гоҳ фингиллар аридек.
Ил топаман соғинганим,
унут бўлар сўнг бари,
Ушпан излар топалади
чумоли йўлларидек.
Само гумбазига боқиб
сира кўзлар толмайди,
Еллар эса эслатади
жйдаларнинг қалқишин.

Майсалардан кўтарилар
намхуш шабнамлар ҳиди,
Майдонларни қоплагандир
япроқлар тортган қўшин.
Қулоқларим нақ остидан
учиб ўтар ёт овоз,
Она тилим — менга аён,
улагайман қўшиққа.
Ҳув, ясминнинг жажжи,
зангор қўлчалари беқиёс —
Ором бермай торқилайди
мени чорлаб уфққа.

Назар ШУКУРОВ таржималари

Юрий САЙФУЛЛИН

КОМСОМОЛ ҚИЗ УЛИМИ

Қиз шумтола остида турар жим,
Ёнида хўмрайиб фижинар душман,
«Қизилни кўрмоққа йўқ кўзим...» —
Гулдирарди штабс-капитан.

«Бор, жарлик ёнидан тур қараб,
Менга ўлим кўринар қизил, —
Душман фижинарди гулдираб, —

Қизилни кўр-моқ-қа
йўқ кўзим...»

Сўзсиз борди жарлик ёнига,
Сўзсиз эди,
соф осмон билан.

У ғанимнинг ўқ-саволига
Жавоб берди қизил қон билан...

Мирзо КЕНЖАБОВ таржимаши

ҚИШЛОҚ

Чинқирмади бу ерда уруш,
Интиқликда қишлоқ ичиккан.
Қизғалдоқдай очилади кун,
Иш топилар катта-кичикка.

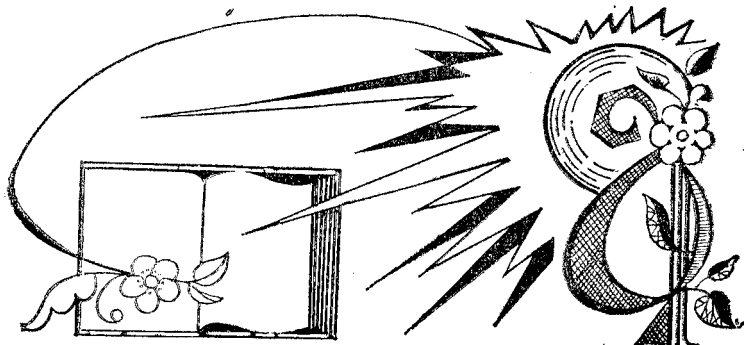
Бунда шимол шамолларидан
Бир озгина эгилган жийда.
Ўттиз бешта кетган эркакдан
Қайтиб келди фақат еттита.

ЁЗГИ КИНОТЕАТРДА

Чўчиб кетди зулматда шамол —
Елкам учиб тушган баргни қилар ҳис.
Титраб жунжиқади ёзги зал беҳол —
Кўзимиз ўнгида ўлди коммунист...

Кино ўхшаб кетар ҳаётга бирдан,
Баргни эзғилайсан қўлингда бесас,
Узни тенг кўрасан ботирга бир дам,
Аммо ўз-ўзингни алдаш мумкинмас...

Сирожиддин САИДОВ таржималари

БИРИНЧИ КИТОБНИНГ ҚАДРИ

Дастлабки китоби ғоявий-бадий жиҳатдан ғўрроқ бўлиб кейингиларида ҳар жиҳатдан пишиб борган, ҳатто бора-бора буюк ижодкор бўлиб етишган адиблар ҳам бор. Аммо аксарият пайтларда биринчи китоб ижодкор ҳаётида унутилмас воқеагига эмас, балки унинг ижод йўлини, усулини, нималарга қодир ёки қодир эмаслигини билдирувчи ўзига хос барометр бўлиб қолади. Абдулқодир Бедилнинг: «Аввал ёштин қийшиқ кўяркан меъмор, юлдузга етсаям қийшиқдир девор» мисралари ижоддаги биринчи қадам ҳисобланган илк тўпламларга ҳам тааллуқли.

Биринчи қадам қай даражада ҳалол, қай даражада залворли бўлса, кейингилари ҳам шунга мувофиқлашиб боришини биз Э. Воҳидов ва А. Орипов, Р. Парфи ва О. Матжон, С. Раҳим ва Ҳ. Худойбердиевалар ижодида кузатмоқдамиз. Уларнинг дастлабки тўпламларидаёқ, давр руҳи, адабиётдаги ва ҳаётдаги тенденциялар у ёки бу даражада акс этганлиги, кейинги китобларида бу хусусиятлар янада яқинлашиб, тараққийлашиб, кенгайиб бораётганлиги адабиёт аҳлига маълум.

Бироқ шеърятга кейинги 70-йилларда кириб келган шоирлар ижодида бу хусусиятлар қандай намён бўлмоқда?

Шеърятга 70-йилларда кириб келган ёш шоирларнинг асарларида намён бўлган замон нафаси ҳақида ўйлаганда, кўз олдимишга биринчи навбатда Усмон Азимовнинг «Инсонни тушуниш» деб аталган китоби келади. Чунки тўпламдаги жуда кўплаб шеърлар замондошларимиз характер хислатлари, ўй-туйғуларини, даврдаги ва адабиётдаги қатор хусусиятларни ўзида акс эттирган.

Усмон Азимовнинг ёш лирик қаҳрамони асримиздаги улкан ва майда проблемаларни, ютуқлар ва фожиаларни анча терең ҳис этади ва ўзига хос ифода воситалари орқали тасвирлайди. Ўз руҳига XX аср кишининг бир қатор хусусиятларини жо қилган бу қаҳрамон замонамизнинг долзарб масаласи бўлмиш уруш ва тинчлик ҳақида ўйларкан, асримизни бир қўлида нафосат рамзи бўлган гул, иккинчи қўлида эса қиргин урушлар тимсоли бўлган қурол ушлаб турган кишига ўхшатади. Тўғри, замондошимизни шу хил зиддиятли тимсоллар орқали таърифлаган шеърлар бошқа шоирларимизнинг айрим сатрларида ҳам учраб туради. Жумладан, Жамол Камолнинг «Қалбингдаги ўт-ку — ганжи муқаддас, қўлингдаги ўтдан қўрқаман» сингари мураккаб туйғулар ифодаланган мисраларини мисол қилиб келтириш мумкин. Аммо Усмоннинг шеъри ифода воситаларининг ўзгачароқлиги, фикр қаҳрамоннинг хатти-ҳаракатлари орқали ифодаланганлиги билан ажралиб туради. Подполковник Фатеев (шеърнинг лирик персонажи) машқ майдонида ўсиб турган чиройли гулни ҳаяжон билан қўлга олади. Шоир унинг хатти-ҳаракатларини ифодалаб туради-ю, уни «XX аср шоири, XX аср солдати» деб атайди. Шу хил ифодалар орқали асримиз

кишисининг қалбида гўзалликка, эзгуликка муҳаббат тўлиб-тошиб ётганлигини, аммо у қўлига қурол ҳам ушлашга мажбурлигини ифодаламоқчи бўлади.

Усмоннинг ҳар бир яхши шеъри, у қайси мавзуга бағишланганидан қатъий назар, ўқувчи қалбини жижиллатади. Бу эса шеърда давр кишисининг орзу-ўйлари, ҳис-туйғулари замонавий шаклда, янгича ташбеҳларда акс этганлигини билдирувчи энг зарур белгилардан биридир.

Шоирнинг «Командирман» деб бошланадиган шеъри ҳам ана шундайлардан. Бу шеърнинг асосий ғояси: «Қаердасан, азизим, қаердасан» сингари сўзлар билан боғлиқ. Аскарнинг бу сўроғи бир қарашда мавҳумдай, кимга қарата айтилаётгани номаълумдай кўринади. Бироқ шоирнинг:

Кўзимдан ёш чиқса, ҳеч ким кўрмасин,
Ўзимни ураман туннинг бағрига.
Аммо қаёққа ҳам қочиб борардим,
Аскарнинг қўшиғи менинг кўксимда,
Асрнинг кўксига,—

сингари сатрлари, хусусан, сўнги мисра шеърда ифодаланаётган маънони анча ёрқинлаштиради. Ҳа, кенг маънода олганда асрнинг кўксига ҳали тугатилиши керак бўлган дард-орзулар бор.

Ёш шоирнинг «Доктор ростини айтди...» деб бошланадиган шеъри, гарчи мавзу ва фикр йўналиши жиҳатидан юқоридаги шеърларидан ажралиб турса-да, унда ҳам замон кишилариининг кескин ва ўжар ҳаёллари акс этган. Бу шеърда планетамиздаги ҳар бир инсон ҳаётига бевосита тааллуқли гаплар йўқ. Аммо унда қаламга олинган масалалар бавосита бўлса-да, ватандошларимиз ҳаётига дахлдор. Бу ўринда шоир мешчан табиатлилар ва соф виждонли одамларнинг зиддиятли характерларини бўрттириб тасвирлайди. Баъзи бировлар айшини суриб, пар ёстиқларни кучоқлаб, жамиятдан, одамлардан юлиш ҳисобига яшаётгани, софдил одамлар эса дунёнинг дардларини тузатиш, орзу-умидларини рўёбга чиқариш учун курашаётгани яққол кўрсатилган. Усмон Азимов ҳақлик ва ноҳақлик курашини ўзига хос замонавий манзаралар фонида ифодалар экан, ёзади:

Подполковник, бир оз дамингизни олинг,
Юрагингиз бежо тепар,
Баъзан кўрқаман,
Ахир, атрофингизга бир назар ташланг:
Кимдир пар ёстиққа ёнбошлаб олган,
Ўрнидан туришни хаёл ҳам қилмас.
Кимдир оққушдек оқ «Волга»сида
Қримга кетмоқда хотини билан.

Шоир масалани конкретроқ қўйиб, замонавий лавҳаларда акс эттирибгина қолмасдан, кескинроқ усулда сўзлайди. Шеър давомида шоир сўзлари янада шиддатли, янада кескин бўла бошлайди. Энди унинг юқоридаги «Подполковник, дамингизни олинг» каби сўзлари шунчаки қочиримлар эканлиги маълум бўлади. У уша лиризм персонажга қараб ҳайқиради:

Олдинга югурайлик!
Бемор юракни чангаллаб,
«Охири ёмон бўлади?»
Бекор гап!
Ўзини аяган ҳамиша хоин!
Келинг, ўша пар ёстиқ ошиқларига ҳайқирайлик:
Ўрнингиздан туринг!
Олға! Олға!
Маслаҳатни олмасангиз охири ёмон бўлади.

«Пар ёстиқ ошиқлари» — мешчанларни бундай кескин усулда фош этиш, жазавага тушиб бундай ҳайқариш, «ўзини аяган ҳамиша хоин», дея қатъий ҳукм чиқариш, бу Усмон Азимов лирик қаҳрамонининг фазилатларидан биридир.

Албатта, ҳали Усмон Азимов шеъриятда чинакам бадиий кашфиётларни кўп ва хўп яратиш учун ўзи ва сўзи устида янада қаттиқроқ, сабот ва ирода билан ишла-

ши лозим. Зеро унинг бир қатор шеърларидаги айрим сатрлар бир оз қуруқроқ бўлиб қолади. Ҳар бир жумла, ҳар бир сўз устида эринмай, сабот билан меҳнат қилинмагани туфайли, баъзи мисраларида мавҳумлик ва гализлик учрайди. Жумладан, унинг бир шеърида «Оқ толедан ёнар кўзлар мастона» дейилади. Бу мисрадаги оқ толедан ёнган кўз ҳақидаги гап анча мавҳум.

Азим Суюн, Шавкат Раҳмон, Шукур Қурбоновларнинг изланишлари, ҳам киши диққатини ўзига тартади. Бу ёш шоирлар ҳам даврнинг долзарб масалалари ҳақида, ҳақ ва ҳақсизлик, яхшлик ва ёмонлик каби азалий муаммолар хусусида ўз ётқиқоди ва истеъдодининг характеридан келиб чиқиб қалам сурадилар. Уларнинг айрим шеърларида ҳам Усмонда кузатганимиз чақириқ, мурожат руҳи бор. Аммо бу руҳ бир оз ўзгачароқ, бу шоирларнинг поэтик фикрлаш тарзига мосроқ ифодаланади. Жумладан, Шавкат ҳам баъзи шеърларида мешчантабиат одамларни фош этишга, курашчиларни ҳимоя қилишга, эзгу ҳисларни улуглашга интилади. Унинг «Кўзингизни очинг», «Венеция» каби шеърларида бу хусусиятлар сезилади. Шоирнинг «Ҳар қадами ўлимга қарши» бўлган лирик қаҳрамони фикр-туйғуларида кураш руҳи бор. Аммо бу ўй-туйғулар ўзининг пафоси, руҳи билан Усмон Азимов шеърларидагидан кўра ўзгачароқ жаранглайди. Дунёнинг тақдири билан қизиқиб, дардлари билан ошно бўлиб яшовчи бу қаҳрамон мешчанларни шундай қоралайди:

Фақат кузатасан беғам, бехатар,
Фақат сен яшашинг керак ўзгача.
Қайдадир инсонлар осилиб ётар,
Фақат сен яшашинг керак юзгача.

Кўраимизки, ёш шоир анча сокин ва босиқ йўсинда гапирди.

Шавкатнинг инсон маънавий дунёси, қалбининг бойлиги учун кураш масаласи биринчи планга чиқариб тасвирланган «Венеция» шеърида ҳам шу хил босиқ услуб устунлик қилади.

Илгари сурган ғоялари, фикрни ифодалаш йўсини билан Азим Суюн, Усмон ва Шавкатдан анча-мунча ажралиб туради. Азим Суюннинг бир қатор шеърларида ҳам миллий, ҳам умуминсоний фикр-туйғулар илгари сурилади.

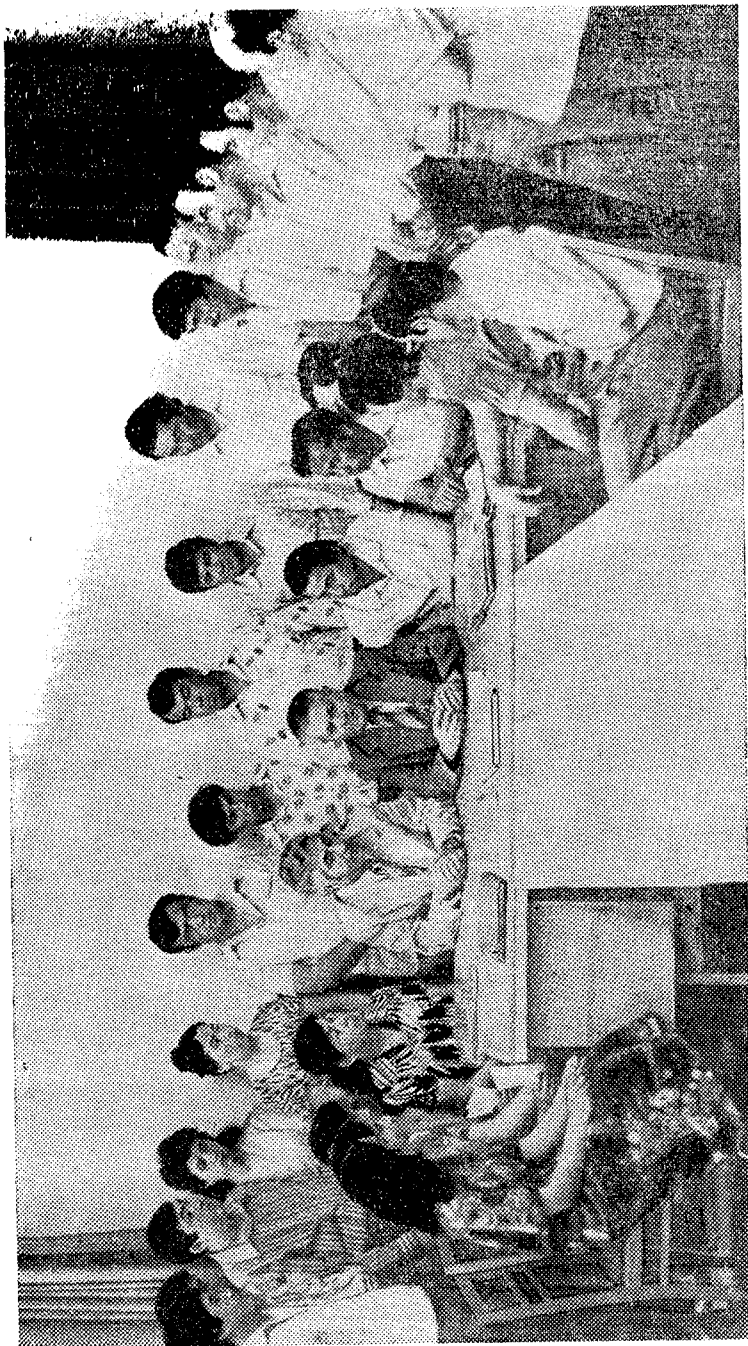
Шоир ўзининг Ватанининг қадр-қиммати ҳақидаги фикр-туйғуларини илгари суришга интилар экан, дастлаб қисқа мисраларда ўзи қаламга олган ўлканинг табиатини чизишга интилади:

Улар заминида ҳам ўсади гуллар,
Пальма дил яйратар ўрмонларида.
Ўз хонишидан ўзлари маст булбуллар,
Юлдузлар чарақлар осмонларида,—

сингари сатрлар бу юртнинг табиатини кўз олдимишга келтиришга ёрдам берувчи мисралардир. Ёш шоир шу хил сатрлардан кейин бу юрт бошига тушган фожиалар ҳақида бу ўлка соҳибларининг «сотқинлар каби ўз Ватанини» сотаётгани хусусида сўзлайди. Кейинги сатрлар янада жўшқинроқ жаранглайди: «Зотан, уларга нимадир она юрт тупроғи, Ватан ҳавоси, Доллар, доллар, доллар, ҳа! Бу ўпқон вужудларнинг бор-йўқ дунёси». Шоир шу тариқа бир халқнинг фожиаси, бир Ватанининг ер юзидан маҳв бўлишини ишонарли ифодалайди.

Аммо шуниси борки, замонавий шеъриятда ҳиссиётлар ва фикрлар нозикроқ, нафосатлироқ ифодаланмоқда. Азим Суюннинг айрим шеърларида эса прозаизм, дағаллик каби поэзия табиатига мос тушмайдиган хусусиятлар учрайди. Ҳатто юқорида таҳлил этилган шеърда ҳам: «Австралия, Япония кемалари қатнар беомон, улар халқ келажакини ташиб кетмоқда» сингари мазмун жиҳатдан қўллаб-қувватлашга арзийдиган, аммо бир оз насрга мойил мисраларнинг борлиги фикримизга далил бўла олади.

Албатта, Азим Суюннинг ҳамма шеърларини ҳам дағал шеърлар демоқчи эмасмиз. Унинг илк тўпламида ҳам ўз тенгдошларидаги каби гўзал сатрлар бор. Хусусан, «Учинчи одам», «Август оқшомлари» асарларидаги жўшқин ҳисларга тўла мисраларни, айниқса, «Баҳор» шеърдаги: «Чақмоқлар чаққундай бўлса мабодо, Сен асло даҳшатга тушма жонгинам, Баҳорга бошқа бахт борми дунёда, Чақмоқлар қарсиллаб чаққундан ҳам»— сингари баҳор ва ёшлик нозик муқояса этилган, бағрида ўти бор поэтик парчаларни ёш шоирнинг муваффақияти сифатида келтириб ўтиш мумкин. Қолаверса, унинг «Қадимги Нурота қўшиқлари» туркумидаги «Майсалар лол

Ўзбекистон ёзувчилар союзи қошидаги ёш ижодкорлар семинарининг навбатдаги машғулотларидан бирида.

эгди бошини...» деб бошланадиган шеърда фикрни манзарага айлантириб бериш хусусияти сезилади.

Туркум шеърлар ҳақида гап кетганда Шукур Қурбоновнинг «Темир Малик ўтган йўллардан» туркумидаги бир қатор шеърлар ҳақида ҳам илиқ фикрлар айтиш керак. Улардан шоирнинг ўз қаҳрамони Темур Малик қалбидаги дард-орзу ва изтиробни теран англаганлиги сезилиб турибди. Бу туркумдаги шеърлардан баъзиларида ҳам, Азим Суяунинг айрим шеърларидаги каби прозаизмга юз тутган ёки ўқиғанда тишга тегадиган ғализ жумлалар («стоптатмаган ҳақлигин», «Асабидан тўзғиган турфа зол давру замон», «Икки кўзи тўлганди тунга») учраса-да, уларнинг ичида поэтик мукамаллик касб этган шеърлар ҳам бор. Туркумдаги шеърлардан бирида шундай мисраларни ўқиймиз:

Она юртинг омон бўлса, ранги рўйинг сомон бўлмас,
Гарчи бошқа ҳеч вақонг йўқ, кўрган кунинг ёмон

бўлмас.

Қурбақадек овозликсан, сенингдек хуш забон бўлмас,
Юрганингдек йироқ-яқин, кўрганингдек замон

бўлмас.

Бу мисраларни ўқиб, кимдир, буларни нимасини мақтаяпсан, улар таниш гаплар-ку; биринчи мисра халқнинг мақоли, учинчи мисрада Сергей Есенин ижодий ўзига хослик ҳақида айтган («Куйла фақат ўз созинг билан, қурбақадек бўлса ҳам ҳатто») гап баъзи ўзгартиришлар билан ишлатилган ва ҳоказо, дейиши мумкин. Аммо шуни унутмаслик керакки, Шукур халқ мақолидан ва буюк шоир қўллаган образдан истифода этса-да, бу сатрлари билан ўзига хос поэтик ҳолат, кайфият пайдо этган. Бу ҳолат бизнинг кўнглимиздаги она юртга муҳаббат ҳисларини теранлаштиришга хизмат қилади.

Бу гаплардан Азим Суяун ва Шукур Қурбонов шеъриятда улкан ютуқларга эришиш мумкин-у, бунинг учун ижодда ҳозиргача учраган бир қатор қусурлардан қутулиши лозим, деган хулоса чиқади. Бу хулоса маълум маънода Шавкат Раҳмонга ҳам тегишли. Чунки, Шавкат Раҳмоннинг юқорида мақталган шеърлари билан бирга ғоявий-бадий фикр, замонга алоқадор кайфият ифодаланмаган, замондошимиз ҳаётининг бирон-бир қиррасини очишга бўйсундирилмаган шеърлари ҳам бор. Масалан унинг «Саҳар турдим», шеъри қофияси, оҳанги, вази билан эътироз уйғотмаса-да, ғоявий-бадий мақсаднинг ноаниқлиги билан эътирозга сабаб бўлади. Бу шеърда лирик қаҳрамоннинг саҳар туриб қуёшни кутгани, шудринга юз чайгани ва ҳоказолар айтилиб: «Мангуликдай туюлди умрим, Мангуликдай туюлди дунё», дейилади. Бизнингча Умр ва дунё мангуликдай эмас, мангудайин туюлиши мумкин. Қолаверса бу ҳассиётни шундай шаклда ифодалаш билан шоир бизга қандай янги ва замонавий фикрни юктирмоқчи?

Шавкат Раҳмон Муҳаммад Солиҳ сингари Москвада ўқиб рус ва жаҳон шеърияти билан яқинроқдан танишиб келди. Бу яхши, албатта. Аммо шу хил танишув туфайли бўлса керак уларнинг шеърларида: «Очдилар — кўзлари илтижо тўла», «Чўпонлар сийлаган новотни шимиб...», «Чол эса шимининг кенг чўнтагида, беломорни улаб чеқди асабий» (Ш. Раҳмон), «Сен жуда ўнғайсан», «Бунда лойқа эмас сукунат», «Ахир сен вақтинг ҳар бир маҳали» (М. Солиҳ) сингари нўқо таржимага ўхшаб кетгучи, ноўзбекча мисралар учрайди.

Бироқ илк тўпламда учрайдиган бу хил камчиликлар Шавкат Раҳмон ва Муҳаммад Солиҳнинг истеъдодли шоирлар эканлигини рад қила олмайди.

Айниқса М. Солиҳнинг кўплаб шеърлари Р. Парфи, С. Раҳмоннинг баъзи шеърлари каби нафосат ва гўзалликка тўйинтирилган шеърлар. У ҳар бир шеърини, баъзан ҳатто ҳар бир мисрасини метафора, ўхшатишлар, турли хил мажозий тимсоллар билан безайди. Қисқаси, шеърни нафосатли ва гўзал шаклда қуради. Унинг образлари, поэтик ифода йўсини ниҳоятда оригинал бўлиб кўринади. Жумладан, у инсоннинг маълум бир пайтдаги руҳиятини ифодалаб шундай дейди: «Танимга бош суқиб кўраман бўм-бўш, тушимга оҳиста кираман, бўм-бўш», сўнг хулоса қилади: «Бўм-бўшлик севгини истаса фоже». Бу мисралар ғаройиброқ эшитилиши, англашилиши билангина эмас, инсон руҳияти нозик ва оригинал йўсинда ифодалангани билан ҳам ажралиб туради.

Муҳаммад Солиҳнинг шеърларида оригинал ташбеҳ ва истиоралар кўп учрай-

ди. Унинг мисраларида «гуллар қўшиқ айтади», «тош йўл кўчалар» уйғонади, «ниҳон ҳақ уйдан қочиб» кетади ва ҳақозо.

Аммо биз биламизки, шеърда образли ифодалар, оригинал ташбеҳлар, гўзал шакл билан бирга замондошимизга сув ва ҳаводай муҳим фикр, гоё бўлиши яъни ифода воситаларигина эмас, фикр ҳам замонавий руҳ касб этиши, чизилган руҳият ифодасида давр нафаси уфуриб туриши лозим. М. Солиҳ шеърларининг шакли ва мазмунига сингган замон руҳини ахтарган киши ҳам суюнарли, ҳам ачинарли ваъзиягга дуч келади.

Суюнарли томони шундаки, унинг «Ибтидоий...», «Кечиккан баҳор», «Турмадаги гул», «Альонда мактуби» каби бир қатор шеърларида ифода воситалари, шеър шаклигига эмас, унинг мазмуни ҳам оригиналлиги сезилади. Шоир бу шеърларининг айримларида ҳаётда юз берган ёки юз бериши мумкин бўлган ҳодисани, ҳаёла кўзгусида гавдаланган, ўша воқеани очиб берадиган ташбеҳлар орқали ифодалайди. Биринчи шеърда у овозга: «Ибтидоий яшинлар чақнаган чоғда қип-яланғоч эдинг...» дейди. Унинг тасаввурча инсоният дунёси ривожланган сари овоз ҳам (бу тимсол орқали шоир инсоннинг сўзи, ўзаро муносабатларини ифодаламоқчи бўлади) турли хил кийина бошлайди, яъни сўзларда нозиклик, нафосат, шу билан бирла бир ол сохталик пайдо бўла бошлайди. Шеър охирида шундай сатрларни ўқиймиз:

Сен энди ечинасан нафрат олдида,
Бутун гўзаллигинг, жозибанг билан,
Баъзилар тескари қарайди, шунда,
Ҳар ҳолда,

кийимдек гўзалмас бу тан.

Оқимлар оғир дақиқаларда, юракка нафрат ҳислари тўлиб кетгандагина ҳақ гапни айтадилар, ҳақ гап эса қадмага ҳам ёқавермайди, деган абадий ва замонавий («Ўғри сўз тукқанингга ёқмайди», деган мақолни эсланг) маъно шу хил тасаввурий ташбеҳлар орқали ифодаланади.

«Турмадаги гул»да ифода воситалари ҳаётий. Шоир ҳаётда учраши мумкин бўлган кичик бир лавҳани кўз олдимишга келтириш учун гоҳ тасвир, гоҳ диалог усулидан фойдаланади. Маҳбуслардан бири иккинчисига: «Ажойиб хотининг бор-да, Хуш», дейди, у обеклган, кичкинагина тўйнуққа қўйилган гулга ишора қилиб. Сўнг уларнинг гулга қараб кўзлари қувонгани тасвирланади. Аммо бир оз ўтмай улар боғовта бўла бошлайдилар. Гап шундаки, бу нозик ва гўзал гул уларнинг яққою ягона нур йўлини тўсиб қўйган эди. Энг нафис, энг эзгу, энг гўзал нарсалар ҳам кўёш ва озодлик йўлини тўсмаслиги керак! Шеърдан келиб чиқадиган маънолардан бири шу. Бу фикр эса эркесвар асрдошимизнинг ўй-туйғуларига мос келади.

Бироқ тўпламдаги ўз-ўзича гўзал шеърларнинг айримларида замондошимизнинг қалб дарди ва орзуларига, айланган фикр-туйғулар эмас, шунчаки оддий ўй-туйғулар, оддий фикрлар илгари сурилади. Жумладан, унинг бир шеърда шундай тасаввурий лавҳа чизиб берилади:

Қочиб кетар уйга қамалган нигоҳ,
Қўшни боққа томон ташлайди ўзин,
Гулдан-гулга ўтиб юради узоқ...
Шоҳи кўйлақ узра у сирғалар-да,
Ўзини оёқлар остига ташлар,
Сўнг кўчиб ёноқ ва исирғаларга,
Ўзга нигоҳ билан ўпиша бошлар.

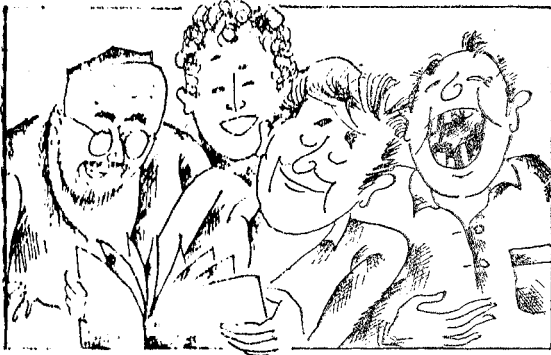
Хоразмлик халқ шоири Қурбон ота Исмоилов ўзининг термаларидан бирида: «Шамолнинг расмини чизган художниклар омон бўлсин», деган экан. Бу ерда ҳам шунга ўхшаш нимадир бор. Шоир шамолнинг эмас, нигоҳнинг расмини, ҳаракатини у орқали эса лирик қаҳрамоннинг ҳолатини ифодалайди. Аммо бу ҳолатни ифода-лаб, нигоҳнинг ҳаракатини чизиб, ниҳоят унинг «ўзга нигоҳ билан ўпиша» бошлаганини айтиб нима демоқчи? Унда; лирик қаҳрамон деразадан қаради, қўшни боғдаги атлас кўйлақ кийган, исирғалари ярашиқли қизни бошдан-оёқ кузатди, сўнг уларнинг нигоҳи тўқнашди, деган гапдан бошқа қандай гап бор? Бу гапнинг нимаси биз учун янгилик?

Дарвоқе, ёш шоирнинг «Уйғониш», «Сен келсанг» каби шеърларида ҳам шу

жил қусур учрайди. Бу шеърларни ўқийсиз-у, ундаги жумла тузилишларига, гўзал ва оригинал қиёсларга қойил қоласиз-у, бир зумдан кейин бу шеър, баъзан ҳатто ундаги гўзал образлар ҳам эсингиздан чиқиб кетади. Чунки шоирнинг айрим шеърларида ифодаланаётган фикрлар, чизилаётган ҳолатлар, кайфиятлар замон ва инсон ҳаётининг муҳим қирралари билан алоқадор эмас.

Албатта, биринчи тўпلامга кирган ҳамма шеърларнинг ҳар жиҳатдан етук бўлиши, ҳаммаси улуғ ғояларга йўғрилиши қийин. Бироқ шунга интилиш, ҳар бир шеърдан, у қайси мавзуга бағишланганидан қатъий назар, замон нафаси, шеърдаги илғор тенденциялар сезилиб туриши шарт. Шундагина биринчи тўпلامнинг қадри баланд бўлади, у ўз ижодкорига кенг йўл очиб беради, ёрқин келажак ваъда қилади.

Ботир НОРБОЕВ,

Абдунаби МАННОПОВ

СЎЗНИ ТЕЖАЙЛИК

Мен тилчи эмасман, лекин тилшуносликка оид китобларни тинмай ўқиб бораман. Беш олти йил ичида тилни тушунадиган одамларга мўлжаллаб икки жилдлик (ёки уч тург жилдлик — бу ёғи илҳомнинг келишига боғлиқ) китоб яратмоқчиман. Тахаллус ҳам топиб қўйганман — Мулла Тежамий. Албатта, китоб ёзиш бир коньякни ютиб юборишдек жўн иш эмас. Энг аввало, мия хазинасида салмоқли фикрларни тўплаб бориш, уларни пахса деворнинг лойидай обдон пишитиш лозим бўлади. Менин миямда ҳам тарози палласини ўйнатиб юборадиган залворли фикрлар шу қадар огилиб-пишиб кетдики, энди уларни сиз билан баҳам кўрмасак уволита қолман.

Маълумки, тилимиз йилдан-йилга бойиб, ривожланиб, юксалиб, тараққий топиб бормоқда. Шундай экан, истеъмолдаги сўзларни, тежашга алоҳида аҳажият бериш ҳаммамизнинг шарафли бурчимиз бўлиши керак. Ҳар бир сўзни тежаб-тергаб сарф-ламасак, тилимиз бойлигига путур етиши, дурдона сўзларимиз бекорга совурилиб кетиши мумкин. Айтайлик, Аҳмад Мираҳмадни бирор иш билан куттириб қўйди. Ишини тугатгач, Мираҳмадга «кетдик», дейди. Хўш, шу сўзнинг ишлатилиши ўринлими? Мутлақо ўринсиз. Аҳмад шу сўзни айтмаса ҳам, кетишга жон деб турган Мираҳмад югуриб йўлга тушган бўларди. Бу ўринда, Аҳмад биттагина имо қилса бўлди — бутун бошли сўз тежалган бўлар эди.

Баъзилар бир қарорга келолмагач, «Қаёққа борамиз?» ёки «Бўлмаса, нима қиломиз?», деган саволларни майдонга ташлашади. Қаранг, ношукур одамларнинг сўзимизни исроф қилишини. Ахир, шу узун-узун уч сўз ўрнига қисқа, лўндагина қилиб «Хўш?», десалар, ҳеч ким уларга жарима солмасди-ку.

Анави куни Илёс билан Фиёсникига меҳмонга бордик. Дастурхонни безаб ташлаган. Фиёсвой ҳар бир нарсадан тотиб кўради-да: «Қани, шokolоддан олинглар, ширмой нонга қаранглар, қўлбола мураббонинг мазасини кўринглар, қани, қани, олишиб ўтиринглар», дейди. Фижиниб кетдим: исрофгарчилик ҳам эви билан-да! Гўё бу сўзларни худди унинг ўзи ўйлаб топгандай, сарф қилишини қаранг. Шунча эзмаликнинг ўрнига. «Олинглар», деб қўяқолса, биров унга ҳайфсан эълон қилармиди! Буниси ҳам майли. Унинг биздан ҳол-аҳвол сўрашига эътибор бERING: «Соғлиқлар ляхшими? Қамнамосиз? Уйдагилар саломатми? Келинлар қалай? Ишлар жойидами? Аҳволлар дурустми?» ва ҳоказо...

Унинг бундай муомаласидан теппа сочим тикка-тик бўлиб кетди. Сўзларни

тежаб, ҳамма саволига «ҳа» деб жавоб қилсам, «Мазангиз йўқми?», деб сўраб қолди. Меҳмон бўлмаганимда-ку, бу исрофгарчининг тиниб-тинчимас чакагига бир мушт туширган бўлардим-а. Дод деб юборай дедим, лекин ўзимни тийдим. Уйлаб қарасам, «дод»дан ҳам қисқароқ сўз бор экан. «Оҳ», дейишимга сал қолган эди, яна миям ишлаб қолди. «О» дедим-да, ўнг қўлимни зарб билан юрагим устига қўйдим. Сўзни тежаш мана шунақа бўлади...

Умуман, ҳаммамиз бир ёқадан бош чиқариб, Ёиёсга ўхшаганларга қарши кескин кураш очмасак, бу соҳада юксак чўққиларни забт этолмаймиз, ўртоқлар.

Сўз ўтда-бетда ётадиган темир-терсак эмас, у — олтин. Уни ҳамма жойда ўз ўрнида, эҳтиётлик билан тежаб, қўллашимиз лозим. Ёзмоқчи бўлган фикрларимнинг ҳам қаймоғи шу. Айниқса, шогирдим Билагоний ижодий фаолиятига бағишланган Бобларга катта аҳамият бермоқчимиз. Талантли шогирдимиз тил хазинасига муносиб улушини қўшмоқчи бўлганлардан, Гапимнинг иботи учун қўйидаги мисолни диққатингизга ҳавола қиламиз. Бир куни уйига бордим. Эшикни тақиллатишимни биламан, «Ўҳ-ҳў» деган йўталган товушини эшитсам бўладим! Бу, ахир, сўз тежашнинг ажойиб усули-ку. Гап ўрнига йўталиб қўйса ҳам, келаётганини фаҳмлаш қийин эмас-да. «Яша!», дедим, у раҳмат ишорасини қилиб, икки қўлини кўксига қўйди. Алламаҳалгача пўм чиққан болалардек гап-сўзсиз ўтирдик. Кетиш олдидан «хайр», деган эдим, у ўнг қўлини бошидан юқори кўтарди — демак, бу «хайр, яхши боринг» дегани. Бу гал ҳам сўз тежашда мени ютди. Қўйил қолдим.

Хуллас, сўзимнинг хотимасини лўнда қилиб айтганимда, сизлар ҳам тилимиз хазинасига бирон янгилик қўшингки, исроф қилманг. Айтган фикрларимиз сизга фойда келтиришига ишонамиз. Қолган гапларни босилажак китобларимиздан ўқиб оларсиз.

ҚАРСАКШУНОС

— Шундай қилиб, дўстим Ҳушёржон, изланишларим тугади ҳисоб. Энди бошдан каллани, йўғ-е, бошдан дўпқани олиб қўйиб, бу янгиликни зудлик билан қоғозга тушириш керак.

— Намунча энди, зудлик билан?

— Чунки лаганбардоршунослик фанда ҳали очилмаган кўриқ, янги мавзу. Айниқса, лаганбардорнинг ташқи ва ички қиёфасини ифодаловчи қарсақ турларига катта аҳамият бермоқчиман. Лаганбардорнинг қуролларидан бири бўлган қарсақнинг ранг-баранг қирралари, ажойиб оҳанги, салмоғи, яъни енгил, оғирлиги, парвози ва инсонга ижобий таъсирини ўрганиш камина зиммасига юкланганидан беҳад шодмиз.

— Ҳўш, мақсадингизга анча тушуниб боряпман. Лекин, бу янгилик «сир»ларини қандай қилиб очишга муяссар бўлдингиз?

— Ажойиб савол. Бу фикр миямга келганида, тўғриси, лотереяга машина ютгандай шошиб қолдим. Лекин, катта иш масъулияти, бўлгуси олимлик бурчи ўйлаб иш бошлашимни тақозо этди. Биринчи қузатиш ишларини ўзим бошлиқ бўлган қурилиш бригадаси мажлисида бошладим. Қандай қилиб, дейсизми? Гапираётганимда жўртгага қарсақларни кўтиб, жим қоламан. Узимни овсарликка солиб шипганим, полгами қарайман-у, қулоққа айланган бутун вужудим залда бўлади. «Бу йилги планимизни янаги йилгисига қўшиб бажарамиз, ўртоқлар» дедим-у, томоқни ҳўллаш баҳонасида залдагиларга қарадим. Бир жойдан қарсақ эшитилди. Бири тишини кавлаяпти, бири ҳомуза тортяпти. Нишонни аниқроқ олиш учун томоққа зўр бердим: «Ўртоқлар, келаси йилдан бошлаб илғор қурувчиларга мукофотлар бериб боришни йўлга қўямиз», дедим-у, ишчиларга шунчалик ғамхўр эканлигимдан кўзим ёшланиб кетди. Одамларнинг қалбига йўл топдим, шекилли, деб ўйлаб баъзиларга паққос машина ваъда қилиб юбордим. Қарсақлар ҳуштакка айланиб кетди. Суюнганимдан ҳўнг-ҳўнг йиғлайман. Бундай қарасам, залда ҳалиги қарсаққа зўр берган Соттвойнинг ўзи қолибди.

— Энг ашаддий қарсақбоз экан-да,— деб сўз қўшдим мен.

— Отангизга балли. Шундай ҳуштакли кунлардан икки-учтаси бўлса обрўйимиз чархпалак бўлишини сезиб, бошқа қурилиш ташкилотига ишга ўтдим. Бу ердаги мажлисларда ҳам актив қатнашиб турдим. Нотиқ қўлига дастурломча олса ҳам чапакни бошлаб юбораман. Нега, дейсизми? Ахир, мажлис қарсақ билан қизийди-да. Бошқалар чор-ночор менга қўшилишади. Хуллас, қарсақнинг йигирмага яқин хилини синчиклаб ўрганиб чиқдим. Қузатилган мақсад — фақат қарсақ турларини ўрганиш-

ини эмас, балки нутқимга чапак чалаётганлар орасидан мен билан бир товоқда қилиб қўйдиганларни излаб топиш ҳам эди.

— Қарсақнинг одамларга таъсири ҳақида ҳеч нарса демадингиз-ку!

— Ақлингизга тасанно,— дедию саволимга ҳам қарсақ чалиб юборди.— Била-сизми, бой тажрибаларимга таяниб, шуни айтишим мумкинки, мажлис бошланмас-дан илвал чалинган қарсақлар нотиққа катта мадад бераркан: руҳини тетик қилиб, ишнинг бурро қиларкан. Жумладан, яқинда мен ўтказган мажлисларда қоқоқликни тугатиш масаласи кўрилиши керак эди. Минбарга яқинлашимни биланан, бармоқ, келфларим ўз-ўзидан бир-бирига урилиб кетса бўладими. Мен танқид қиладиган Хотиёвой, Шодивойлар эса ўринларидан туриб қарсаққа жүр бўлиб кетишди. Эйти-бор бering-а, икки кишининг қарсағи нотиқ руҳини кўтариб юборди. Нутқимнинг орасида Афанди латифаларини ҳам қўшиб ширин гапираётган эдим, кимдир: «Бў-ладиган ишдан гапиринг, ортиқча вақт йўқ», деб юборди. «Отанга раҳмат, мен ҳам бўлмайдиган ишда бўладиганини афзал кўраман», десам яна қарсақбозлик бўлиб кетди. Мажлис роса қизаяпти-да, деб ўйласам, йўқ, бу чиройли қарсақлар мени минбардан кетишимни талаб қилиб чалинаётган экан. «Ўз фойдасини билмаган қар-сақбозлар-ой,— дейман ичимда.— Ҳайдаш қарсағига бало борми. Маза қилиб ла-тифани эшитиб ўтирсаларинг, биров сенларга жарима солармиди!» Бундан ташқа-ри, юракдан чалинган қарсақ қонни нормал юриштиради, қўлинг чигилини ёза-ди, микрофи физиктуранинг ўзи-ку! Мен сизга айтсам, эрталабки мажлисда тўй-гунча қарсақ чалиб олган киши спортга қатнашмаса ҳам бўлаверади.

— Қизиқ фикр. Хўш, ишдан ҳайдашдими, ишқилиб?

— Қарсаққа зўр бериб, фақат қўлни эмас ишнинг ҳам пачавасини чиқариб қуриган эканмиз. Шу денг, трест бошлиғи қарсақнинг душмани, яъни антиқарсақ чи-қиб қолди. Қўлга дам бериб, оёқни ишга солдим: шундай жуфтани ростладимки, ҳатто қўбнинг ҳам оғзи очилиб қолди. Бундоқ қарасам, фақат Соттивойнинг ўзи бинимда қўллуқ қилиб турибди. Лаганбардорлик ҳам эви билан-да.

Эртасигаёқ бошқа қурилиш участкасига чапак чалиб кириб бордим. Лекин у ерда антиқарсақлар кўп экан. Шундай оғир шароитда изланиш ишларини тугатай деб қолдим. Ҳадемай, асаримизни кўпчилик ҳукмига ҳавола этамиз. Қарсақшунос-ликка сиз ҳам ўз улшингизни қўшинг... Ий-е, уэр, дўстим, мажлисдаман деб, уйинг-изда чапак чалиб юборибман...

Мазбон бўлганимдан пўшаймонлар едим. Дастурхондаги қонларнинг суви қоч-ган; иссиқ овқат совиған, болалар пинакка кетган эди. Уларни эшикка кузатиб чиқ-қанимда мендан жуда миннатдор қиёфада қўлимни олди-да, кафтимга шапалоқлаб икки-уч урди:

— Кўрдингизми, Ҳушёржон, қарсақ икки қўлдан чиқяпти, мен ишимда исбот-лайдиган нарса ҳам ана шу муҳим масалага қаратилган.

Эгамберди ҚУДРАТОВ

«ОЛТИН ОЛМА, ДУО ОЛ»

Агар ноёб мато тополмай қолсангиз қидириб овора бўлманг. Фақат унинг қай-си магазиндан сотилиб кетганини билиб олсангиз, бас. Ўша магазинга борасиз. Ха-ридорлар сийрақлашиб, пештахта олди бўшайдиган пайтни мўлжаллайсиз-да, сотув-чига худди илгарилари ҳам у билан кўп ишларни битиргандек, жуда қуюқ салом берасиз. Ҳа, албатта, алиқ олади.

Сиз қулоғига энгашиб оҳистагина: «Кеча сотган матонгиздан қолдими?», дей-сиз.

У: «Йўқ! Бўлса жоним билан эди», дейди. Сиз бу гапга ҳеч ҳам ишонмай, ёлвориб: «Узоқдан келувдим, илтимос!», дейсиз. У: «Йўқ, дедим-ку, йўқ!», дейди. Сиз яна умидсизланмай: «Жон ака, ҳеч бўлмаса бир кўйлақлик», дейсиз. У: «Гапга тушунмайдиган шилқим одам экансиз-ку», дейди. Сиз асло бўш келмай: «Пулидан қочирманг, ака», дейсиз. У: «Ҳа, гап бу бўпти-да», дейди. Сиз: «Э, раҳмат! Бир савоб иш қиладиган бўлдингиз-да», дейсиз. У матони қоғозга ўраб: «Эскиларимиз «Олтин олма, дуо оя», деганлар», дейди. Сиз бу мақолга амал қиласиз, яъни қуюқ раҳмат айтасиз-да, матонинг пулини ўз нарҳида тўлаб: «Хайр», дейсиз.

Кейин унинг аламдан гоҳ ошкора, гоҳ пинҳона айтадиган гапларига эътибор бермай, магазинни тарк этасиз.

ФИРИБ ЕГАН ФИРИБГАР

Якшанба куни маза қилиб ухлаб ётган эдим хотиним уйғотди:

— Дадаси, ҳой дадаси! Урнингиздан турсангиз-чи, кун чошгоҳ бўлди-ку. Бозорга тушиб, икки килогина қўй гўшти олиб келинг. Бир чучвара қилайлик.

— Тўғри айтасан, ойиси! Чучвара еганга нима етсин,— дедим-да, иргиб турдим. Идишингни тайёрла, ҳозироқ жўнайман.

Мен кийиниб бўлгунимча, хотиним қўлимга тўрхалта тутқазди:

— Эҳтиёт бўлинг-а, тагин...

— Машинаданми? Нима, мен ёш боламидим.

— Э, йўқ, қассоблардан эҳтиёт бўлинг. Жа ноинсоф бўлиб кетишган: қўй гўшти деб эчки гўштини сотишади-я. Кеча қўшнимиз Жўра мўйлов деган қассобдан гўшт олган экан, ярмиси эчки гўшти чиқибди.

— Бўлди, бўлди. Кўп жаврайверма, ҳар кимнинг гапига ишонаверасанми?

Йўлда кетаётиб хаёлга толдим: «Тавба, қўй гўшти, эчки гўшти! Бу икки жониворни тириклигида-ку, бир-биридан тоғ билан қирдай фарқи бор. Сўйилганида-чи? Наҳотки бир-бирига ўхшаса? Рост гап, умрим бино бўлиб, қўй гўштини эчки гўшtidан ажратган банда эмасман. Ишқилиб хотинимдан гапга қолмай-да».

Мен ҳам анойи эмасман. Бисотдаги теша тегмаган ҳийлаю найранглари ишга соямасак, яхши гўшт олиб бўладими?

Бозордан, аксига олиб, фақатгина битта дўконда гўшт бор экан. Қассоб жумдайд бошини пештахтага қўйиб мудраб ўтирарди.

— Ассалому алайкум!

Қассоб чўчиб тушди:

— Ваалайкум ассалом. Келинг, келинг. Сал кўзим илинибди. Иссиқ-да, иссиқ.

— Бобой, янга, жиянлар соғ-саломатми? Узингиз чарчамасдан...

— Шукур, шукур. Қани, жигар, гўшtdан тортайми? Свежий, ҳозир сўйиб кел-

дим.

— Қассоб ака, сизга бир илтимос билан келувдим, йўқ демассиз.

— Биз билан битадиган бўлса, бажони дил, жигар, тортинмай айтавер.

— Мушкулкушод қилмоқчи эдик, ўн килогина эчки гўшти топиб берсангиз?

— Энди, жигар, ўзинг тушунган одамга ўхшайсан, менда эчки гўшти нима қилсин. Пешонангдаги қоғозга қўй гўшти — «мясо бараний», деб ёзиб қўйилган-ку, ёки хат-саводинг йўқми, а? Ё мени лақиллатяпсанми?

— Э, йўғ-э, нималар дейсиз, қассоб ака! Шундай узоқдан келиб сизни лақиллатаманми?

— Мушкулкушодга қўй гўшти ўтмасмикан?

— Менга-ку бари бир-а, шу денг, тунов куни бир отин кампир: «Эчки гўшти бўлмаса, мушкулкушод мушкулкушоддай бўлмайди», деб туриб олди. Бозордан эчки-печки олай десам, ўзи қоқ суяг-у, пули осмонда. Иннайкейин даллолга ҳам Бирор парча чиқармасанг, сен томонга асло қўйшаймайди, баччағарлар.

— Кўп қўймадинг-да, елим бўл-э, жигар!

— Энди, керак бўлгандан кейин...

— Ҳа, жигар. Ҳозир ким кўп, мушкулкушод қиладиган кўп. Ким кўп...

— Эчки гўшти сўраган кўп.

— Отанга раҳмат, жигар!

Қассоб қўли-қўлига тегмай гоҳ холодильникдаги, гоҳ пештахта устидаги гўшtlар орасини титқиларди. Ажратилган гўшtlарни тарозига кўяркан, кўзини қисиб қиринглади:

— Қўй гўштира аралаштириб қўймасанг, сўрашгани-сўрашган. Ҳоли жонимга қўйишмайди. Мана ўн кило эмас, саккиз ярим кило. Бори шу экан.

— Раҳмат! Қоғозга ўранг. Энди икки килогина суяксиз гўшtdан ҳам берасиз.

— Ҳўп, жигар, мана ҳозир. Ниятингиз холислигини қаранг, роппа-роса икки кило.

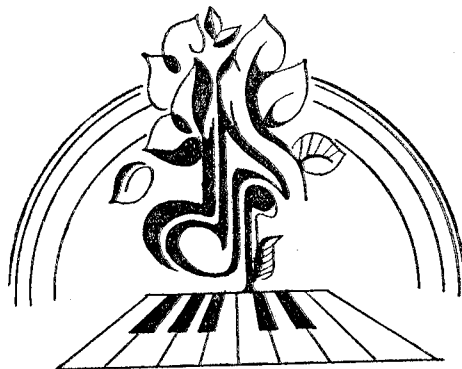
— Мана, қассоб ака, бу икки кило қўй гўштининг пули. Санаб олинг.

— Хўш-хўш...

— Урнингиздан барвақа топинг, бир савоб иш қилдингиз-да, хайр..

— Ҳов, ҳов, жигар! Эчки гўшти олмайсанми?!

— Йўқ, қассоб ака! Бошқага сотарсиз. Ким кўп, эчки гўшти сўраган кўп.

Эътиборингизга ҳавола этилаётган мазкур қўшиқ бадий ҳаваскорлик коллективларига мўлжалланган бўлиб, Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети, Узсовпроф ҳамда Ўзбекистон Композиторлар союзи ҳамкорлигида ўтказилган республика конкурсида III ўринни эгаллаган.

ҒАЗ ТОЛА ТЎҚИЙМИЗ

Ҳамидулла
ЕҶУБОВ ш е ь р и

Биз тўқиймиз ғаз толалар,
Ипак каби асил, ҳар хил.
Ғаздан бўлган соз толалар
Мато бўлар гўзал, сархил.

На қ а р о т:

Кел, дўстим,
Келгин, дўстим.
Қўлга қўл бергин, дўстим.
Навоий шаҳримга боқ,
Тўқувчи касбимга боқ.
Дастгоҳлар бор қудратли,
Чеварлар кўп ибратли.
Кел, дўстим,

Ўзбекистон Ленин комсомоли
мукофоти лауреати
Владимир ДЕМЕНТЬЕВ му з и к а с и

Келгин, дўстим.
Қўлга қўл бергин, дўстим.
Хушбичимдир, жилвага бой,
Келин-куёв сарпо қилар.
Моҳир қўллар берар чирой,
Ҳар ким кийса барно қилар.

На қ а р о т:

Тўқувчилар моҳир экан,
Монанди йўқ газламага.
Совет фани қодир экан,
Мўъжизали ҳар нимага.

На қ а р о т:

Allegro

mf
Биз тў-қий-миз
газ то-ла-лар, и-пак ка-би а - сил, ҳар хил.
Газ-дан бўл-ган саз то-ла-лар ма-то бў-лар гў-
зал, сар-хил. Хор: *f* Кел, дўс-тим, кел - гин, дўстим.
tr
Қўл га қўл бер гин, дўс- тим. На - во - ий
шаҳ- рим-га боқ, тў- қув- чи кас - бим-га боқ.
Даст-гоҳ- лар бор қуд-рат-ли, че- вар-лар қўл
ио - рат- ли. *f* Кел, дўс-тим, кел- гин, дўс-тим.
Қўл- га қўл бер - гин, дўс-тим. // - гин, дўс- тим.

Ешлик: Шеърлар. Ҳикоялар.
Очерклар... «Альманах» Редкол.:
Б. Бойқобилов ва бошқ. Т. «Еш
гвардия», 1980.— 104б.
Вып. 10.

«Ешлик». Альманах.

На узбекском языке

КОЛЛЕКТИВ

АЛЬМАНАХ «ЕШЛИК»

(Стихи, рассказы, произведения для детей,
очерки, новые переводы, литературные
раздумья, юмор)

Издательство «Еш гвардия»
Ташкент — 1980.

Редакторлар: М. Мирзаев, А. Аъзамов
Рассом Л. Шарифжонова
Расмлар редактори А. Гуломов
Техн. редактор Г. Аҳмаджонова
Корректор С. Сайдалимов

ИБ № 630

Восмахонага берилди 1.08.1980 й. Босиш-
га руҳсат этилди 18.12.1980 й. Формати
70×90^{1/16}. Р-16220. 1-босма қоғозга «Жур-
нальная рубленая» гарнитурда юқори
босма усулида босилди. Босма листи 6,5.
Шартли босма листи 7,6. Нашр листи 8,98.
Тиралди 30000. Шартнома 67—80. Буюрт-
ма № 3945. Баҳоси 75 т.

Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети «Еш
гвардия» нашриёти, Тошкент, 700129, На-
войй кўчаси, 30.

Ўзбекистон КП Марказий Комитети наш-
риётининг Меҳнат Қизил Байроқ ордени
босмахонаси, Тошкент, «Правда Востока»
кўчаси, 26.